KÜLTÜR

www.cumhuriyet.com.tr

ÜÇ AYLIK KÜLTÜR SANAT GAZETESİ | EKİM/KASIM/ARALIK 2010 | Nr: 1 | FİYATI: 2,90 €

DOĞAN HIZLAN

Türk Edebiyatının Cumhurbaşkanı

TUTUKLU GAZETECİLERE KÖR VE SAĞIR:
BATI'NIN GERGEDANLAŞMASI?

FETHİ NACİ'NİN TÜRK EDEBİYATINA GETİRDİKLERİ

ATTİLÂ İLHAN:
DEVAMLILIK VE KOPUŞ

BU DÜNYADAN **ALFRED HRDLICKA** GEÇTİ!

CAZDA HÜNERLİ ÇİNGENE PARMAKLARI:
DJANGO REINHARDT

ALMAN TARİH YAZIMINDA TÜRKİYE ALGILARI VE "ANOMALİ"

SUYUN ETEKLERİNDEKİ **HAMBURG**

PARİS'TEN BAKINCA GÖRÜLENLER

LONDRA'DAN BAKMAK:
AKLINI YİTİREN TÜRKİYE

BATI'DA İSLAMCILIĞA ENTELEKTÜEL ZEMİN HAZIRLAMA TELAŞI

TÜRK KARİKATÜRÜ AVRUPA, İRAN VE ÇİN

GÜLTEKİN EMRE · İRFAN ERGİ
GÜRAY ÖZ · SELİM YALÇINER
CELİL DENKTAŞ · TUNÇAY KULAOĞLU
DEFNE GÜRSOY
MUSTAFA KEMAL ERDEMOL
UĞUR HÜKÜM · IŞIN SIGEL
KAAN ARSLANOĞLU
M. BÜLENT KILIÇ · BEATRIX CANER
PETER PRISKIL · ERDOĞAN KARAYEL
ZEYNEL KORKMAZ · OSMAN ÇUTSAY
ÖMER YAPRAKKIRAN

Deutschland ..... Euro 2,90 France ..... Euro 3,20 Österreich ..... Euro 3,20
Belgique ..... Euro 3,20 Nederland ..... Euro 3,20

01
4 192095 102908

YAZARLARIMIZ
RUHR KİTAP FUARI'nda
www.buchmesse-ruhr.de

DOST Kitabevi

Sizler için kitaplarını imzalayacaklar...

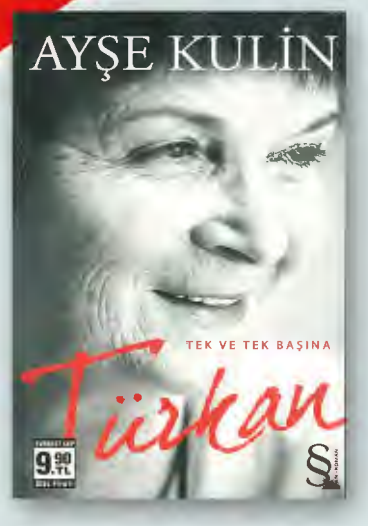

TÜRKAN
Ayşe Kulin **8,00 €**

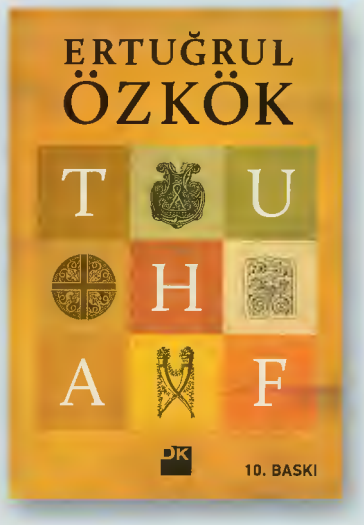

TUHAF
Ertuğrul Özkök **13,00 €**

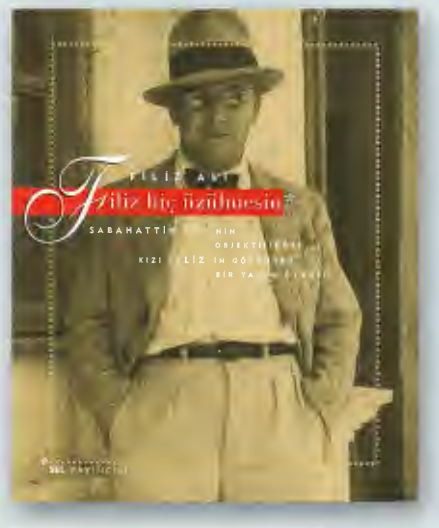

FİLİZ HİÇ ÜZÜLMESİN
Filiz Ali **16,00 €**

TÜRKİYE'NİN ASKER SORUNU
Hasan Cemal **20,00 €**

SEVDALIM HAYAT
Zülfü Livaneli **16,00 €**

AY HIRSIZI
Sunay Akın **10,00 €**

TANIDIĞIM NAZIM HİKMET
Orhan Karaveli **10,00 €**

DOST Kitabevi

Münster Str. 17/19
44145 Dortmund
Tel:0049 (0) 231 863 49 41
Fax: 0049 (0) 231 863 49 42

Türk edebiyatının cumhurbaşkanı

DOĞAN HIZLAN

Türkçe kültür ve sanat dünyasında "yaprak kımıldasa" haberi olan ve onun haberini veren, değerlendiren bir yazar Doğan Hızlan. Her gün gazetesindeki köşesinde dünyanın birçok ülkesinde okur karşısına çıkıyor. Televizyonlarda programlar yapıyor, yeniler üzerine zar atıyor ve hep "uçan kuşun kanadı kırılmaz" gibi koruyucu bir zihniyetle yapıtlara eğiliyor. Artık kuşaklar üstü bir otorite, ama sevecen ve sevilen bir otorite olarak kabul görüyor. İlk kanat alıştırmalarına birlikte başladığı kadim dostu Erdal Öz'ün deyimiyle, "Türk edebiyatının cumhurbaşkanı", sorularımızı yanıtladı ve yarım asrı çok geride bırakan bir yazı yaşamının geçici bilançosundan satır başları halinde notlar iletti. Doğan Hızlan, Batı'nın bize bakışından eleştirmenin koruyucu rolüne, edebiyatımızdaki sol damgadan Nobel'in edebi değerine ve sağ ile solun birbirine uzaklığına kadar birçok konuda değerlendirmelerde bulundu.

- Siz son 50 yılda Türkiye'deki kültür ve sanat hayatının nabzını tuttunuz. Etkiniz sürüyor. 1980 ile başlayan döneme baktığımızda ne görüyorsunuz? Nereden nereye geldi Türk edebiyatı? Bir başka ifadeyle, sözünü ettiğimiz o nabız son 30 yılda nasıl bir gelişim gösterdi?

DOĞAN HIZLAN - Evet, 1954'ten beri yazıyorum. Hiç kuşkusuz sadece yazı ile değil başka çalışmalarla da bu zaman diliminin gelişimini, değişimini izledim. 1950 Kuşağı'na mensup olsam da, bir eleştirmen, bir dönem yayıncı ve her zaman dost olarak değişik kuşaklarla ilişki kurdum.

Çok iyi biliyoruz ki, 1980 tarihi ülkenin son 30 yılının seyrini değiştiren bir askerî darbenin yapıldığı yıl. Daha önce 27 Mayıs, 12 Mart askerî hareketleri vardı. Ama bu kadar yıkıcı bir etkisi yoktu onların. Bunların içinde bilhassa 27 Mayıs 1960 hareketini ayrı bir yere koymak gerekir. Zira edebiyat açısından değerlendirecek olursak 27 Mayıs'ın olumlu yönde itici etkilerinin olduğunu bile görürüz.

1980 darbesi Türk aydınlarını, birçok yazarı adeta tırpanladı. Kimisi yurtdışına kaçtı, kimisi kovuşturmalara uğradı, tutuklandı. Sansüre maruz kaldılar. Ancak aynı zamanda da yeni yazarlar yetişmeye başladı. Otuz yıl içinde Türk edebiyatı çeşitlendi. Yeni kuşaklar önemli yapıtlar koydular ortaya. Darbeyi izleyen aylarda birçok insan kıyıma uğradı, bir kuşağı oluşturan yazarlar veya aydınlar politikadan uzaklaştırıldılar. Haliyle politika dışı bir edebiyat gelişti. Burada bir noktanın altını çizmek gerekir; kimi eleştirmenlere, hattâ okura göre öncesinde de gereğinden fazla politik bir anlayış hakimdi. Yani edebiyat çok politize olmuştu, buna karşıt bir anlayış geldi.

Ancak politikanın yoğun olduğu bir edebiyatın karşısında başka bir edebiyat da varolabilirdi, bunu darbelerle, baskıyla dengelemek, edebiyat tarihine yapılacak en korkunç müdahaledir.

Benim kuşağım 1950 Kuşağı. Biz 27 Mayıs'ı gördük. Benim kuşağımın yazarları, bu hareketten etkilendiler. Zira hissedilir bir özgürlükten söz etmemiz gerekir bu tarih itibariyle. Çeviri eserler, gerek ideolojik metinlerin gerek edebiyat eserlerinin ve kuram metinlerinin çokluğu sayesinde, başta benim kuşağım olmak üzere bizden sonraki kuşakları da etkiledi. Önceki kuşaklardan farklı olarak, artık birçok kaynağa ulaşabilir olmuştuk. Bunun da etkisiyle, toplumsalcı, toplumcu anlayışı yazdıkları metinlerde de yoğunlaştırdılar. Ancak 1980 sonrasında bundan söz edemeyiz. İnsanlar bir şey yazamaz, yayımlatamaz oldular adeta. Dahası yazdıkları zaman da müdahaleyle karşılaştılar.

Otuz yılın edebiyatını burada özetlemek ne yazık ki imkânsız, ama birkaç noktaya değinebiliriz elbette. Öyküde, şiirde, romanda yeni, başarılı adlar, okurun ilgisini çekti. Eski ustalar da çalışmalarını sürdürdüler.

Türler arasındaki ilgi oranına göz atarsak, öykü ve roman geniş bir okur kitlesi buldu. Şiir, gücünü, etkinliğini korudu ama gerek yeni isim yetişmesi açısından, gerekse yeni okurun ilgi göstermesi açısından roman ve öykü gibi bir atılım gösteremedi diyebiliriz. Roman okurunun arttığını özellikle belirtmek gerekir. Bunun elbette farklı sebepleri var; 1980'den sonra

bütün dünyada belirgin değişiklikler var. Bilhassa teknolojinin de etkisiyle insanlar yeni olandan daha çabuk haberdar olmaya başladılar. Buna gösterilen ilgi, haliyle, Türk edebiyatında da kendisine yer buldu. 1980 sonrasının yarattığı havanın "narkoz" etkisinden uzaklaşmak için insanlar yeni türlere yöneldiler. Bakacak olursak postmodern yazarların eserlerinde bir artış görülür. Polisiye, fantastik roman, bilim kurgu gibi daha evvelki elli yılda dünya üzerinde de pek "saygın" olarak adlandırılmayan eserler, pastada büyük dilimi oluşturmaya başladılar. Yine teknolojinin gelişmesi ve kimi imkanların kolaylaşması sayesinde de, yeni yazarlar kendilerine alan buldular. Bu da hem yeni yazarları, hem yeni türleri, hem de yeni okurları oluşturdu. Okur, istediği zenginlikte seçenekleri romanda bulduğu için, gerek yazar sayısında gerekse okur sayısında bir artış oldu.

Öykü, belki de bu türler içerisinde en istikrarlı tür olarak karşımıza çıkan tür olacaktır. Öykü her zaman kendi okurunu bulmuş, büyük bir patlama yaşanmamış gibi görünse de yeni yazarları, başarılı isimleri bünyesine katmasını bilmiş ve büyük patlama yok diyenlerin karşısına, asla azalma olmamasını da gösterebilmiştir. Hazırlanan öykü antolojilerine baktığımız zaman, bugünün yazarı ile geçmişin öykücüsü kendi çağını yakalamış, okurunu bulmuştur her zaman. Öykü dergileri her zaman yayımlanmaya devam ettiği gibi, bu dergilerde yeni ürünler kadar önemli incelemeler de karşımıza çıkacaktır.

Üreten, yazan, yeni imza olarak karşımıza çıkan şair, kesinlikle azımsanamaz. Hâlâ birçok şiir üreten, aktif olarak ürün veren şairler var. Ancak sadık kitlenin haricinde fazla şiir okuyan yok. Bunu satış oranlarından da anlayabiliriz kanaatindeyim. Ama yeni ürünler hiç de üzücü boyutta değil. Çeşitli şiir yıllıkları yayımlanıyor, bir yılın şiirini, değişik bakış açılarından değerlendiren yıllıklar hem şiir yazıları üzerine duruyorlar hem de yılın şiirinden, şiir yazılarından örnekler veriyorlar. Şiir dergileri yayımlanıyor, yeni ürünler şiir üzerine yazılar yayımlanıyor, incelemeler-eleştiriler yazılıyor, büyük boyutlu dosyalar hazırlanıyor. Her ne kadar bu çalışmalar, kitap satışlarına yansımamış olsa da, yine de üzerinde en çok yazılan, tartışılan tür, şiir. Şiir üzerine eleştiriler yalnız eleştirmenler değil, şairler tarafından da yazılıyor. Bu da şiir üzerine yazılara bir zenginlik kazandırıyor.

Roman ve öyküden sonra, eleştiri, deneme kitapları da bu türün gelişiminin habercisi sayılabilir. Okur ilgisi de bunun bir ispatıdır aslında. Ne yazık ki, doğrudan eleştiri yazanlar çok az; deneme yazını içerisinde kendine yer bulsa da eleştiri, yine de varlığını sürdürüyor. Hiç şüphesiz, deneme yazanların sayısı, eleştiri yazanların sayısına oranla daha büyük bir sayıya sahip.

Türk edebiyatı dünya ölçeğinde bir kaliteyi taşıyordu yıllardır. Bilhassa son 50 yıllık dilimde, son 20 yılda, dünya ölçeğinde tanınmış yazarlar yetiştirdik. Çağdaş yazarlarımız uluslararası ödüller aldılar, eser-

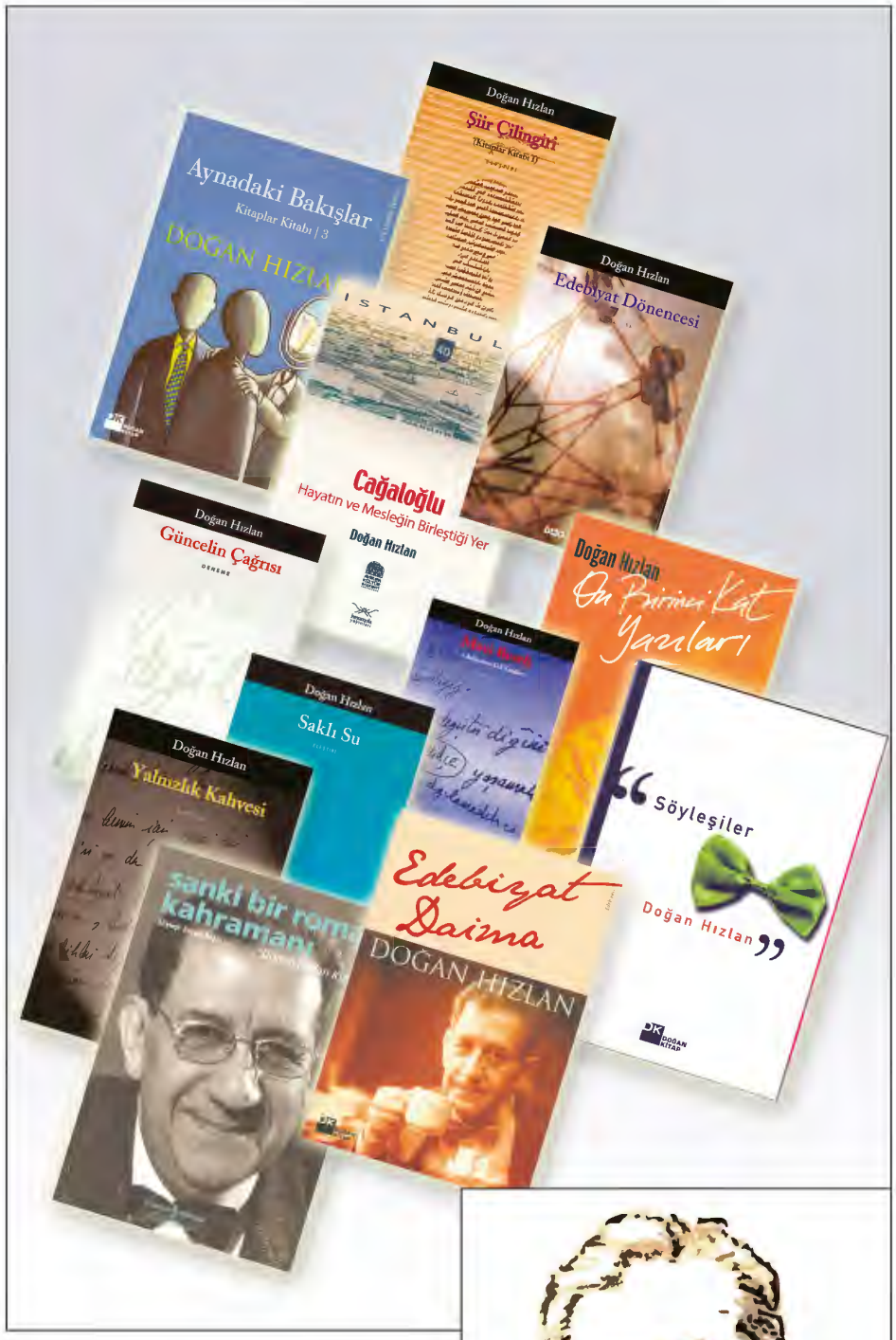

leri pek çok dile çeviriliyor. Aslında daha önce yayımlanan eserler de elbette nitelikli eserlerdi, ancak dil engeli yüzünden, hak ettiği kadar dışarı açılamıyordu. Oysa bugün iyi çeviriler, başarılı projeler sayesinde bunun da önüne geçilmeye başlandığını söyleyebiliriz. Yavaş yavaş Türk yazarlarının kitapları başka dillerde yayımlanıyor. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın TEDA projesi sayesinde, yazarların çevirisi biraz daha mümkün oluyor. Ayrıca Almanya'da bazı vakıflar ve yayınevleri Türk yazarlarını çeviriyor. Fransa'da da kitap fuarına gittiğimde gördüm ki, epeyce Türk yazar ve şairinin kitapları Fransızcaya çevrilmiş. Bu da ileriki yıllar için daha umut verici bir gelişme olarak sayılabilir.

Noktalayacak olursak, son otuz yıl iyi kitapların yayımlandığı, tür çeşitliliğinin yaşandığı, okurun isteklerinin zenginleşmesiyle beraber bunu çok çabuk elde ettiği bir dönem. Her ne kadar sayısal çoklukla nitelik özellikler aynı artışta olmasa da, doğal seleksiyon dediğimiz kanunu edebiyat üzerinde de geçerli sayabiliriz. İyiler yaşamaya devam ediyor ve sevindirici tarafı, bu hiç de az değil.

- Belki bir genelleme yapmak çok doğru olmaz, ama yine de sormaya çalışalım: Baskı dönemlerinin sanatı kurutmayı pek başaramadığı söylenir. Büyük baskılardan büyük yapıtlarla da çıkılabilir. Bizde nasıl oldu? 12 Mart ve özellikle 12 Eylül'den sonra Türkçe yazı dünyası nereye vardı; neler yitirdik, neler kazandık?

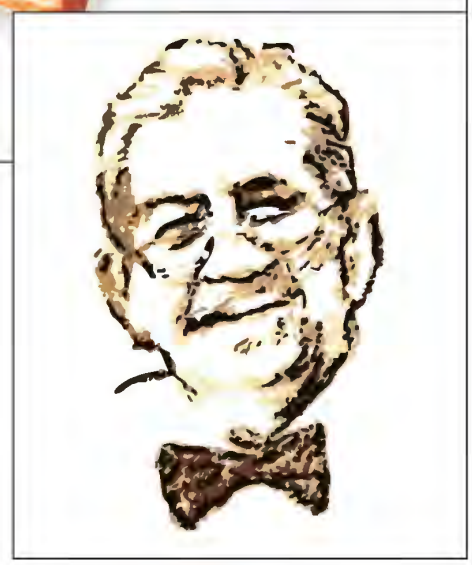

DOĞAN HIZLAN - 12 Mart, o günleri anlatan bir edebiyatı doğurdu. En çok da maruz kalınan işkenceleri konu edinen 12 Mart romanları, kent yoksullarını da kapsama potansiyeliyle köy romanının iktidarına ortak oldu denebilir. Bu dönemde karşımıza çıkan romanların pek çok kahramanı kent yoksullarını, işçileri örgütlemek için yola çıkan 68 'in isyancı gençleri olmuşlardır. Bu notlardan hareketle, Melih Cevdet (Gizli Emir), Adalet Ağaoğlu (Ölmeye Yatmak), Erdal Öz (Yaralısın), Füruzan (47'liler), Pınar Kür (Yarın, Yarın), Yılmaz Güney (Salpa) gibi isimleri bir nefeste sayabiliriz. Ancak bunlar içinde bilhassa Sevgi Soysal'a özel bir bölüm ayır- mak gerekecektir. Zira Şafak, Tante Rosa, Yürümek gibi eserleri ile Soysal, 12 Mart ve sonrasını eksiksiz anlatan isimlerin başında gelir. Erdal Öz'ün Gülünün Solduğu Akşam isimli romanı yayımlanma tarihi olarak denk düşmese de anlattığı olaylar ve dönem, 12 Mart dolaylarını ve sembol isimleri Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Arslan'ı anlatır. Baskıcı rejimler, siyaset tarihine belirli maddeler üzerinden dahil olurken, insanların kişisel ve sosyal tarihlerindeki izleri edebiyatta her zaman eksiksiz yer bulur. Birçok hadisenin unutulmaması edebiyatta anlatılması sayesindedir. Zira kalıcı bilinçlenme izleri bırakır edebiyat. Özellikle bu olaylarda tutuklanmış, mahkûm olmuş, ya da aylarca hapishanelerde kalmış yazarların birinci elden tanıklıkları, böyle bir edebiyatı oluşturdu. Erdal Öz'ün ve Sevgi Soysal'ın romanları bunun en güzel örnekleridir.

Bu saydığımız askeri darbeler, fikrî anlamda bir kuşağı yok eder. Ülkeyi geriye götürmesinin sebebi budur, tam birtakım gelişmeler-ilerlemeler yaşanmışken söz konusu darbe, ilerlemeyi sağlayan/sağlayacak nesli tırpanlar, ortadan kaldırır. Onların yaşadığı gelişmeleri bir sonraki nesil yeniden yaşamak zorunda kalır. Bizim de başımıza bu geldi. Belki her yazarı değil, ama birçok kimseyi korkuttu, ürküttü. Yazarlar baskıya, tehditlere rağmen yazmaya devam ettiler, yayımlatacak yer de buldular kitaplarına, ama okur aynı rahatlıkta değildi çoğu zaman. Kitap toplatmaları, yasaklamaları yazarı olmasa da okuru korkuttu, birçok kimse kitaplarını yaktı, evinden attı, çünkü baskınlar sırasında kitap da suç belgesi olarak yorumlanıyordu. Edebiyat zedelendi ama gücünü kaybetmedi. Yitirdiklerimiz bize acı verdi ama edebiyatın her zaman direnen, başkaldıran yanı güçlendi. Kimi zaman romanlarda, kimi zaman öykülerde veya şiirlerde dönemin olayları anlatıldı. Hâlâ da anlatılmaya devam ediyor.

- İlhan Selçuk, bir konuşmamızda, Batı dünyasını, daha doğrusu egemen Batı siyasetini işaretle, "Bunlar bizi hiç istemedi, ama biz yine de yaptık" demişti. Türkiye Cumhuriyeti'nden söz ediyordu. Benzer bir mücadeleyi Cumhuriyet gazetesi için de verdiklerini söylüyordu. Siz hem Türkiye Cumhuriyeti'ni hem İlhan Selçuk'u hem de Cumhuriyet gazetesini yakından tanıyorsunuz... Verilen mücadeleleri de... Belki bu sertlikle değil ama, acaba Batı 'nın, bizde kendisiyle boy ölçüşecek, hatta yer yer kirli yüzüne ayna tutacak zenginlikte bir sanat ortamı oluşmasına "sevgiyle" bakacağını düşünebilir miyiz?

DOĞAN HIZLAN - Sevgili dostum İlhan Selçuk'un söylediği "bizi istememeleri" bugün de devam ediyor. Tabii bunun tam tersini

de söyleyebiliriz. Batı'nın birkaç yüzü var aslında. Toptancı bir Batı haritası olduğuna inanmıyorum. Çünkü onlar bizi hep Doğulu gördüler, Doğulu olarak da kalmamızı istediler. Avrupa kültürüne olan yolculuğumuzda bu kadar başarıya ulaşacağımızı ummadılar. Şimdi Türkiye bu yüzünü gösterecek tavırlar alıyor, çalışmalar yapıyor. Artık daha bilinçli ve bütüncül yaklaşıyor konuya.

Ancak burada bir ince ayrımı göz önüne almalıyız. Batı'nın olumsuz bakan yüzünü eleştirirken, diğer aydınlanmacı, uygar yüzünü karıştırmayalım. Çünkü toptan inkâr bizi ulusalcılığın dar yolunda sıkıştırır. Onlar içinde de en başından beri bize inanan, güvenen, destek veren bir kitle her zaman vardı. Bir gerçeği de yazıya koymanın yeri geldi sanırım, küresellik (globalizm) baskısını artırdıkça, her ülkede ulusalcılık gelişiyor, yükseliyor. Çünkü kimse bütün içinde eriyip tek tip kültüre indirgenmeyi istemiyor. Bu, özgünlüğü korumayı gerektirir, haliyle bunu başardığımız vakit de zaten söz konusu adımlar atılmış olacaktır.

Dünya müziği, dünya edebiyatı sözü bu tartışmalardan doğuyor. Artık yazarlarımız, araştırmacılarımız, o yıllarca imrenerek baktığımız "Avrupalı" yazarlarla boy ölçüşebiliyor. Ki bugün baktığımız zaman, ne Fransız edebiyatı, ne Rus edebiyatı, ne İngiliz edebiyatı o 19'uncu yüzyıldaki büyük etkisine sahip. Haliyle mukayese ettiğimiz edebiyat, başyapıtlar çağının edebiyatı olmamalı. Bugünün yazarlarını, Batı'nın bugünkü isimleriyle mukayese edecek olursak çok daha iyi isimlere sahip olduğumuzu görebiliriz. Dolayısıyla sevgiyle bakmaları veya bakmamaları çok büyük bir şeyi değiştirmez. Bizim sanatçılarımızın başarılı olması bir süre sonra sözünü ettiğimiz sevgiyi doğuracaktır.

- Yazıya girdiğiniz yılların genç yazarı, siz de bunlar arasındasınız tabii, bir özgürlük peşindeydi ve bunu hiç saklamadı. O kuşağın etkisi, ki siz "Benim 50 Kuşağım" diyorsunuz, 60'lar ve 70'lere yayıldı. Peki, ya 1980'lerin ve 1990'ların genç yazarları neler aradılar, neler yaptılar? Bu iki blok arasında ne gibi farklar saptadınız? 80'lerin ve 90'ların genç yazarları bir özgürlük ve eşitlik duygusunu, bir "memleket sızısı"nı edebiyata getirebildiler mi? Böyle bir sızıları oldu mu? Yoksa bu tür arayışlardan uzak durmayı mı tercih ettiler? 50 Kuşağı Türk edebiyatındaki köklü yeniliklerin bahçesi ve müjdecisiydi. Peki geçen yüzyılın son 20 yılında benzer bir yenilik ve zenginlik görebildik mi?

DOĞAN HIZLAN - Her kuşağın beklediği, istediği, arzuladığı, yaşadıkları şeyler farklıdır. Bu da bir öncekiyle çatışmasını ve bu çatışma sayesinde daha iyisini yaratmasını sağlar. Tabii mümkün olduğu ölçütlerde. 1950 Kuşağı'ndan sonra, edebiyat tarihine kuşak olarak yazacağımız bir kuşak olayı olmadı. Kendi adıma seviniyorsam da, çünkü bu kuşağa dahilim, edebiyat adına biraz üzüldüğümü belirtmem gerek, çünkü yeni bir "kuşak" bir-likteliği çıkmadı. Bizim kuşağımızın en büyük özelliği şuydu: Toplumsalcı, hattâ sola yakın isimler olmamıza rağmen ortaya konan eserlerde bir o kadar da "bireyselci" bir anlayışla eserler veriyorduk. Bunlar bir önceki kuşağın toplumsalcıları tarafından çok tartışılsa da, karşı olsalar da, bizim kuşağımızın yazarlarının en belirgin özelliklerindendi. Fakat sonrasında böyle bir ortak anlayış karşımıza çıkmaz ne yazık ki. Edebiyat anlayışları birbirine yakın, ortak yaklaşımı taşıyan kuşaklar oldu, ama bunları bir kuşak adı altında toplayamıyoruz. Birbirine yakın isimler oldu elbette, ama '68 kuşağı, veya '75 kuşağı, '80, '90 kuşağı diyebileceğimiz bir kuşak yok. 80'lerde ürün veren genç yazarların büyük çoğunluğu zaten kendi varolma mücadelesini veriyorlardı. Bir önceki kuşaklardan bilinen ustalar hâlâ ürün vermeye devam ederken, genç isimler darbe ortamının da etkisiyle belirgin bir akım / topluluk halini alamadılar ne yazık ki. 90'lar itibariyle de yakın yazar birliktelikleri zaten görünmez oldu. İnsanların yaşam alanları farklılaştı, iletişim şekilleri farklılaştı ve en başlarda da söylediğimiz hızlanma edebiyatta da bireysel anlayışların ve bunun peşinde koşan okurların devrini açtı. Haliyle bizimki gibi bir kuşak birlikteliği olmadı. Bundan sonra olmaz da.

Kuşaklar hem kendi dünyalarını kurarlar, hem de kurarken başka yazarların, şairlerin dünyalarını gözden geçirirler. Bunu yaparken o isimlerden etkilenebilirler de. Kendilerinden önceki edebiyatı sindirmek için, özümsemek için çalışırlar. Ardından da ya karşı çıkarlar ya da bir üst basamağa taşırlar. Yeni kuşakları değerlendirirken, onları sadece Türk edebiyatının ustaları, değerleri ile karşılaştırarak eleştiremezsiniz. Örneğin bizler bir önceki kuşağa göre Batı'yı daha yakından bilen bir kuşak olmuştuk. Örneğin Varoluşçuluk bizim kuşağımızın anlayışıydı, haliyle bir önceki kuşağa göre daha hakimdik. Bugünkü kuşağa baktığımız zaman, bize oranla Batı'yı daha yakından ve iyi bilen, Batı'yı özümseyen bir kuşaktan söz edebiliriz. Bunun yanında Doğu'yu da bilen isimlere rastlarsınız. Onlar Türk edebiyatını bir ölçüde özellikle Batı'dan aldıkları malzemeyle geliştirdiler. Romanın, öykünün Batı'daki "çağdaş" serüvenini eş zamanlı olarak incelediler, onlardan yararlandılar. Böylece Türk edebiyatına, edebiyatçılarına bakış açıları da farklılaştı.

Yeni bir anlayışla edebiyatı var ettiler. Özgürlüğü edebî yaratmada sağladılar, elbet içinde memleket sızısı'nı duyanlar da vardı. Ama bence bu sızıyı gene daha çok eski kuşak duydu. O gelenek, o duygu onlarda daha kuvvetliydi. Memleket sızısını içinde duyanlar hep vardı, olur. Bu yazarın meselesidir zaten. Ayrı bir eleştiri konusudur. Ama bir önceki kuşakla farklı konular üzerinden bu sızıyı dile getirdiler. Örneğin Sağ-Sol veya daha başka konular üzerinde düşünen bir önceki kuşaktan farklı olarak onlar Kürtlük, Çingenelik, cinsel kimlik gibi başlıklar üzerinden hareket ettiler. Genç erkek olmak, eşcinsel olmak, kadın olmak ve bunlar üzerinden memleket anlatımına girdiler. Bu da zaten kendi yaşadıkları çağın gereğiydi.

Konu buraya gelmişken, bu arada Köy Romanları'nı / Köy Edebiyatı'nı da unutmayalım. Onlar da köyün, köylünün yaşadıklarını anlattılar. 80'lerden sonra ele alınan köy meseleleri ise haliyle daha farklı oldu. Önceki kuşaklarla benzeşmediği için "memleket sızısı"nı duymadılar diyemeyiz. Memleket sızısı derken, bu kavram da belki değişime uğradı. Ulusal bir kaygıdan başka alanlara kaydı. 80'lerde darbenin içinde buldular kendilerini, arkadaşları hapishanelere gönderildi, bir kısmı idam edildi. Bu olaylar son derece sarsıcı gelişmelerdi. Bir kuşağı derinden etkiledi. Siyasal arayışlardan uzak durdular sözünü rahatça kullanamayacağım. Bir bölümü böyle bir tercihte bulundu. Bir bölümü de bireysel dünyadan uzak, toplumumuzu, tarihimizi edebiyata getirdiler.

Yeni kuşak bir tür sorgulamayı tercih etti. Kendini sorgulamaktan çok kendi deyişleriyle resmî tarihi, tarihimizi sorguladılar. Alternatif bir tarih anlayışını doğurdular bile diyebiliriz. Eksik bilgilerle ve sorulmadıkça açıklanmayan resmi tarih dışında sivil tarihi oluşturdular.

Bu arada, bu söylediklerimi asla sadece Türk edebiyatı için düşünemeyiz. Cevabın başında dile getirdiğim unsurlar tüm dünyada aynı etkiyi yaratan unsurlardır. Haliyle dünyada da yeni bir "kuşak" çıkmayacaktır. Örneğin Oulipo gibi bir akım daha doğmayacaktır Fransa'da. Çünkü savaş sonrasının getirdiği bir hissiyatın sonunda doğmuştur o da.

- Sağın edebî başarılarını inkar etmediniz, ama yazılarınızı toplu olarak okuyunca, Türkçemizde çok zengin bir "sağ" edebiyat ile karşı karşıya olmadığımızı duyumsuyoruz. Necip Fazıl gibi örnekler üzerinden "olanın da hakkını vermek zorunda olduğumuzu" hep ekliyorsunuz. Sola karşı ise koruyucu ve gerçekten yakın bir yaklaşımınız oldu. Bu tutumunuzu, acaba sadece sol düşünceye, solun özgürlükçü ve insanı zenginleştirici mayasına yakınlığınızla mı açıklamalıyız? Yazılarınızda da sık sık dikkat çekiyorsunuz ve Türk sanat dünyasında solun güzel ve zengin olanı içerdiğini belirtiyorsunuz. Sol düşünce ile Türk edebiyatı arasındaki ilişkiyi bugün nasıl görüyorsunuz? Nereden nereye geldi bu ilişki?

DOĞAN HIZLAN - Ben edebiyatı asla siyasal inançlara, doktrinlere göre değerlendirmem. Benim ölçütlerimde öncelik edebiyata aittir. Elbette dünya görüşlerini değerlendiririm.

Burada bir dikkatimden söz edeyim: Benim dünya görüşüme, anlayışıma uygun edebiyat yapıtlarını överken gerekçem bu

değildir. Kendi dünya görüşümün sola yatkın olduğu saptamanız elbet doğru, o yazarları, şairleri yazdım. Ne yazık ki yazılarımdan çıkan sonucu doğru değerlendiriyorsunuz. Türk edebiyatının önemli asları soldan çıktı. Sağ bu konuda dengeyi sağlayamadı.

Ama şunu da görmezden gelemeyiz, sağda yer alan birçok nitelikli yazar var. Belki birçoğu solda yer alan yazarlardan çok daha iyi eserler ortaya koyuyor, diye düşünebiliriz bile. Ancak bunun ortaya çıkmamasının çeşitli sebepleri vardır. Birincisi yazarın kendi mizacı ve tercihi doğrultusunda antolojilere dahil olmak istemezler, dosya soruşturmalarına katılmazlar veya deyim yerindeyse "derviş meşrep" bir tutum izlerler. Haliyle onların kişisel geride kalmaları zamanla eserlerine de yansıyor. Bu etkiyi de göz ardı edemeyiz.

Göz önünde olan isimleri ise, açıkça tüm edebiyatseverlere değil kendine yakın zümreye hitap ettiğini dile getirdiği için de sınırlı bir alanda kalıyor, bu da sağ edebiyatın çok zengin olmadığına olan inancı artırıyor. Cahit Zarifoğlu'nu bilmeyen pek çok isim vardır. Ama kim onun kötü bir şair olduğunu iddia edebilir?

Sol düşüncenin yazarlarını daha sıklıkla ele alışımı, elbet yakınlığımla açıklayabilirsiniz. Ama sağın içinde de çok sevdiğim, övdüğüm edebiyatçılar var. Bakın önemli bir hatırlatmada bulunmak isterim burada; Türkiye'de soldaki edebiyatçılar sağdakileri okumadı ya da az okudu, sağcılar da soldaki edebiyatçıları az okudu. Haliyle bu iki tarafta da beslenme ve değerlendirilme açısından birtakım eksikliklerin doğmasına sebep oldu. İki taraf da edebî değil, ideolojik bakış açılarına saplandılar. Bu onların kendilerine zarar verdi. Ben bu saplantıyı kendimden uzaklaştırmaya çabaladım. Bugün, sol düşünce ile Türk edebiyatı arasında eskisi kadar koyu ve tek taraflı bir ilişkiden söz edemem. Çünkü sağın edebiyatçılarını da bugün vitrinde, televizyonlarda görebiliyorsunuz. Bu da yıllar içinde sağlanan bir denge. Ne var ki, dediğiniz saptamada ortaya çıktığı gibi, Türk edebiyatından sol edebiyatçılar daha başarılı yapıtlar vermişlerdir.

- Bu soruya cüret etmemize lütfen izin verin: Solu, sol düşünceyi tüm etki ve sonuçlarıyla Türk edebiyat ve sanat dünyasından çekip alırsak, geriye ne kalır? Dikkate değer bir edebiyat kalır mı gerçekten?

DOĞAN HIZLAN - Kalmasını isterdim, ama ne yazık ki kalmıyor. Çünkü Türk edebiyatının ve sanatının önemli adları solda. Ancak solda veya sağda olduklarını söyleyemeyeceğimiz birtakım ustaları da çekip alırsak, Türk edebiyatı kalmaz.

Yalnız ince bir ayar yapalım. Bu ilave ettiğimiz ikinci gruba giderler, solda olmadıkları gibi sağda da değillerdi. Ayrıca solcu edebiyatçılarla bir arada bulundular, onlarla dostluk ettiler.

Sözgelimi 1940 Toplumcu Gerçekçi Kuşağı yazarken toplumcu olmayan ama toplumsala değinen iyi edebiyatçılar da vardı.

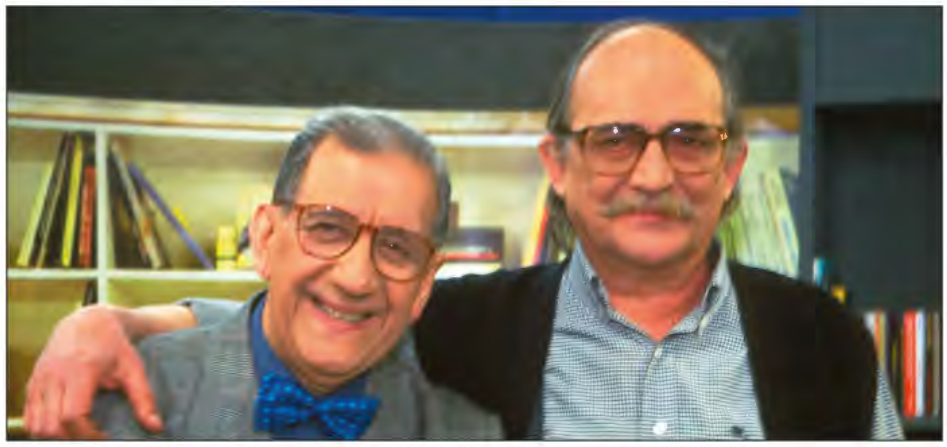

Türk karikatürünün büyük ustası Oğuz Aral ve yetişmesinde büyük katkısı olan annesi Fevziye Hızlan ile...

Köy Enstitülerini, buradan yetişen yazarları da özellikle anmak gerekir.

Bir de eziyet çeken, işlerini kaybeden, aç kalan edebiyatçılar soldandı. Bu gerekçeleri, edebiyat tarihimizi düşündüğümde size hak veriyorum. Zaten siz de yazılarımdan bu izlenimin çıktığını söylüyorsunuz. Ancak bir hataya düşmemek gerektiğinin de altını çizmeliyim; bu tamamen farazî bir örnek ve açıklamadır. Zira öyle bir durumda yetişecek farklı isimlerin neler yapacağını bilemiyoruz. Belki daha etkili isimler de çıkabilirlerdi.

- Cumhuriyeti, cumhuriyet düşüncesini ve getirdiği bireyi her zaman önemsediniz. Osmanlı'ya bakarken de "bir yerleşik cumhuriyetçinin rahatlığı" ile hareket ettiğinizi gözledik. Nostaljiye pek öyle sıcak bakmayan bir yazar olarak, özellikle "kuruluş hassasiyeti" içinde olduğunuzu söyleyebilir miyiz? Şunu sormak istiyoruz:

Sizinle birlikte yıllardır çalışan İhsan Yılmaz, sizin yazı ve eleştiri hayatınızda hep "uçan kuşun kanadı kırılmaz" duyarlılığı ile hareket ettiğinizi yazmıştı. Bu, yeni kurulmuş bir cumhuriyetin ve edebiyatın taşıyacağı bir duygusallıktır aslında. Edebiyat ve sanat dünyasında eleştiriyle birçok yeteneği kırmak ve yolunu kapatmaktan çekinmenizi başka nasıl açıklayabiliriz? Her kurucu ve koruyucu, mevcut olanın zenginleşmesini ister ve özel bir itina talep eder? Bu konuda siz ne söylemek istersiniz?

DOĞAN HIZLAN - Bir derginin benim için yaptığı özel sayısında yayınlanan konuşmamda şöyle demiştim: "Ben yok etmenin kolaylığı yerine var etmenin zorluğunu seçtim."

Bir kitaba verilen emeğin yüceliği beni daima etkilemiştir.

Çoğu zaman bana yönelik eleştirilerde bulunurken veya samimiyetle soru sorarken, yazdığı her eseri beğendiğini dile getirir derler. Gerçekten de öyledir, çünkü ben beğenmediklerimi yazmadım. Bu cümleden şöyle bir anlam çıkmasın, her yazmadığım beğenmediğim demek değildir. Ama beğendiklerime özel bir dikkat gösterilsin istediğim için yazdım. Ben beğendiğim eserlerin / yazarların daha çok okunmasını, daha çok dinlenmesini, daha çok seyredilmesini sağlamak için yazdım. Arada beğenmeyenler varsa, onlar da beğenmediklerini yazmakta özgürdürler. Az okunan, az dinlenen bir ülkede kıyıcı, zalim bir eleştiri anlayışını biraz züppelik olarak karşılıyorum.

Sevindiğim, övündüğüm bir özelliğim var. Birçok yeni edebiyatçının, yazarın, şairin ilk kitabı üzerine olumlu yazmışım, onlar da beni utandırmamışlar yollarında doruğa çıkmışlar. Demek ki çok da yanlış bir yolda değilmişim.

Ben eleştirinin, bir okuru bilgilendirme, değerlendirmeye katılma işlemi olduğu kanısındayım. Yoksa bunu oku, bunu okuma buyruğu benim anlayışıma aykırı. Bir akımın, bir edebiyatçının, bir kitabın öğelerini analiz ediyorum, sonra da beğendiğim yönleri üzerinden ele alıyorum ve bunları söylüyorum. Ama benim öğelerimi bir okur beğenmeyebilir, ona uygun gelmeyebilir. Neticede her kuram ve eleştiri anlayışı, eseri sorduğu sorulara aldığı cevaplar üzerinden değerlendirmeye alır. Yani içinde mutlaka bir öznellik barındırır.

Aksi durum da olabilir. Gene analizini yaptığım öğelerde birtakım sorunlar varsa, onları da belirtirim. Beğenmediğim yönleri olduğu zaman, onları da dile getiririm. O zaman başka bir okur da bunu sıraladığım özelliklerin toplamında beğenebilir. Ama genel olarak değerlendirecek olursak, çekinmeden söyleyebilirim ki; evet sanatçıyı koruyorum!

- "Nobelli" bir dil artık Türkçe. Bu ödülle birlikte Türkçe edebiyat acaba nasıl bir aşamaya geldi? Dış dünyanın ilgisini çektiğimiz söylenebilir gerçi, ama bu ilginin köklü bir değişim gösterdiğini, Orhan Pamuk'la birlikte artan "itibara" rağmen, gerçekten iddia edebilir miyiz? Siz dış

dünyanın bize ve Türkçemizdeki sanat hareketlerine bakışını nasıl değerlendiriyorsunuz? Ne arıyorlar, ne buluyorlar? Biz onlardan ne alıyoruz ve ne verebiliyoruz?

DOĞAN HIZLAN - Kişisel olarak belirtmek isterim ki, Nobelli olan Türkçe değil, Nobelli olan Türk edebiyatıdır. Zira Türkçe, üstün veya nitelikli bir dil olarak adlandırılması için asla Nobel'e ihtiyaç duyan bir dil değildir. Bu dilde Yunus Emre'den Fazıl Hüsnü Dağlarca'ya, Ahmet Mithat Efendi'den Oğuz Atay'a, Yusuf Atılgan'dan Yaşar Kemal'den, Ahmet Hamdi Tanpınar'dan Behçet Necatigil'e kadar daha ismini sayamadığımız yüzlerce usta isim eser vermiştir. Nobelli edebiyat olarak andığımızda da edebiyatımız daha önceden iyi değildi artık iyi demek istemiyoruz. Artık bilhassa Batı dünyasında önemli bir kriter olarak adlandırılabilecek bir ödülü almış yazarın dahil olduğu bir edebiyatımız var.

Bu hatırlatmayı yaptıktan sonra sorunuza geri dönersek, elbette Nobel ödülü almış bir yazarın ülkesine ilgi doğabilir. Ancak bence bu ilgi artışı yeterince olmadı, gerçekleşmedi. Yani Orhan Pamuk'un Nobel almasının, Türk edebiyatına dünya ölçeğinde bir ilgi uyandırdığını söyleyemeyiz. Dünyada Nobel'den önce de keşfedilmiş, tanınan, farklı ödüller verilen yazarlarımız vardı. Bu yine devam ediyor. Büyük artış olmamasına daha önce de rastlandı. Örneğin Güney Afrikalı bir yazar ödül aldığı zaman Türkiye'de kaç okur Güney Afrika edebiyatına ilgisini artırdı, diye de sorabiliriz.

Dünyada başka bir örnek var, eleştirmenlerin saptaması. Gabriel Garcia Marquez'in Yüz Yıllık Yalnızlık kitabı yayımlanınca, başka dillere çevrilince, Latin Amerika edebiyatının başka yazarları da yabancı dillere çevrilmiş, bir patlama olmuş. Ama Marquez, Nobel'i çok daha sonra kazandı. Haliyle bu ödül almanın bir getirisi değil, iyi eser yaratmanın bir getirisidir.

Dünyada Nobel kazanan yazarların ait olduğu ülkenin edebiyatına bir okunurluk kazandırdığının örneklerine rastlamadım. Hiç kuşkusuz Orhan Pamuk'un Nobel kazanması, Türk edebiyatının adının duyurulma oranını artırmıştır, ama kanaatimce bu durum bilhassa Amerika için daha geçerlidir. Çünkü Avrupa ülkelerinde, İngiltere'de, Fransa'da, Almanya'da... Yaşar Kemal'in kitaplarıyla Türk edebiyatı tanınma yoluna girmişti. Buna Nâzım Hikmet'i de ekleyebiliriz.

Dış dünya bize, iki açıdan bakıyor. Birincisi, kendisi gibi bir edebiyat yapan yazarları değerlendiriyor, diğeri de kendisi gibi olmayan, yani kendi ülkesindeki yazarların dünyası dışındaki bir dünyanın edebiyatçılarını arıyor. Buna bir oryantalizm anlayışı diyenler var, genel bir egzotizm diyenler var. İsmi her ne olursa olsun, farklı bir yazar aradıklarını söyleyebilirim. Orhan Pamuk'un Benim Adım Kırmızı'ya gösterdikleri ilgiyi böyle yorumlayabilirim.

Örneğin dünyada kendi ülkelerini anlatan yazarları daha ilgi çekici buluyor Batı dünyası. Amin Maalouf da böyle değerlendirilebilir, Halit Hüseyni de böyle değerlendirilebilir.

Doğan Hızlan, Yaşar Kemal ve Orhan Pamuk ile...

Biz onlardan ne alıyoruz sorusunu şöyle yanıtlayabilirim.

Çeviriler yapıyoruz başka dillerden. Eskiden çok-satan (best seller) eserler hep Amerika'dan alınıyordu. Farklı türde, ekolde, üslupta eserleri çeviriyorduk. Şimdi bunlarla aynı seviyede, hattâ daha başarılı örneklerini verir olduk.

Yıllardır Kitap Fuarlarında sadece alıcıydık, şimdi biz de yazarlarımızı satıyoruz, yavaş yavaş satıcı kimliği de kazanıyoruz. Değişik bir dünya sunuyoruz onlara. Türk edebiyatının iyi, güçlü bir edebiyat olduğunu yavaş yavaş kanıtlıyoruz. Tabii yalnız edebiyat açısından değerlendirmeyelim durumumuzu, başka alanları da kaale alalım. Sinema, müzik gibi alanlarda da bunun örneklerini artarak görüyoruz.

Hiç kuşkusuz bu yaygınlık meselesini Almanya için ayrı konuşmalıyız. Çünkü buranın özel bir durumu var, Türk edebiyatçısını başka ülkelere nazaran daha çok ve daha iyi tanıyor burası. Hattâ Alman edebiyatının Türkiye'de tanınırlığından daha çok tanıyorlar. Elbette bunun içinde farklı dinamikler var, ama diğer ülkelere oranla daha tanınır olduğumuzu söylememize engel değil bu.

- Sizin bir başka özelliğiniz daha var: Almanca konuşulan dünya başta olmak üzere, Avrupa'da her gün okur önüne çıkıyorsunuz, uzun yıllardır. Türk edebiyatının ve diğer sanat pratiklerinin sizden sorulduğunu Almancanın kültür sorumluları gereğince biliyor mu? Değerlendirebiliyor mu? Peki, bu bilinçli bir kayıtsızlık olabilir mi? Örneğin Türkçe gibi Almanya'nın ve Avusturya'nın en büyük ikinci (kimine göre "yabancı") dilinde, üstelik çok satan bir gazetede her gün yazan bir eleştirmeni hak ettiği ilgiyle karşılamayan Almanca medyanın kültür-sanat sorumluları böylece neyi ihmal etmiş sayılabilir? Türk sanat pratiklerini mi ilgiye değer bulmuyorlar, yoksa ülkenin önde gelen bir yayın organında yazan, Türkçede yaprak kımıldasa haber verip değerlendiren bir eleştirmeni mi? Siz bu durumu nasıl yorumluyorsunuz?

DOĞAN HIZLAN - İltifatınıza teşekkür ederim. Ama kabul etmek gerekir ki, ülkeler arasında bu tür bir kültür, edebiyat iletişimi kurulmuyor. Türkiye'de kimler Almanya'nın önemli kültür adamlarını tanıyor, diye sorabiliriz bunun karşısında. Çünkü edebiyat gazetelerden takip edilmez başka ülkelerde. Bu da belirleyici bir durumdur.

Ne var ki kitaplar çevriliyor, Türkiye'nin onur konuğu olduğu yıl Türk edebiyatının "100 Cornerstone" adlı özel bir kitap hazırladım ve İngilizce olarak yayımlandı. Hazırlanan diğer kitaplarda da benden bahsedildi. Bu durumdan özel bir meseleymiş gibi bahsetmek çok da gerekli değil bence. Söz konusu eksiklik, teker teker bireysel temaslarla gideriliyor.

- Macerasını yakından izlediğinizi bildiğimiz Marcel Reich-Ranicki ile aslında epey bir ayrılığınız var. Alman edebiyatının hâlâ en korkulan bu eleştirmeni gerçekten çok serttir, siz ise, tersine, ağır eleştirilerinizi "değinmeyerek" yapıyorsunuz? Bu farkı sadece Türk ve Alman edebiyatlarının konumundan mı çıkarmalıyız, yoksa geride başka gerekçeler mi var?

DOĞAN HIZLAN - Bu eleştiri kavramına bakıştan ve benimsenen kuramdan kaynaklanıyor. Şüphesiz biraz da mizaç meselesi. Yukarıda da belirttim. Bir kavramı, bir kişiyi, bir akımı tanıtıyorum, edilgin okurdan çok etkin okurdan hoşlanıyorum. Onların da düşünceleri, beğenileri, ölçütleri olmasını istiyorum. O zaman başka bir yaklaşım tercih etmem lâzım.

Bizde bu kadar yerleşmiş bir eleştiri geleneği yok. Batılı anlamda cumhuriyetten sonra kurulan bir türün gelişmesi için bir zaman tanımak gerekiyor. Türkiye'de bir eleştirmenin işlevi bana göre okutmaktır. Zaten az okuyan bir kitleyi kötü kavramıyla karşılaştırmak abes geliyor bana.

Bana okurlarım, "Tavsiye ettiğiniz kitabı okuduk" dediklerinde seviniyorum. Çünkü bir kişiye daha, güzel, iyi bir eseri okuttuğuma inanıyorum. Ama birisi karşıma çıkıp, "O kitabı alacaktım, kötü dediğiniz için almadım" derse üzülürüm. Dahası, kitabı okumayıp benim eleştirimi referans alarak "Kötü kitap çünkü" diye söze başlanmasını istemem. İyi eseri okutmak varken okutmamak bana garip geliyor. İyi yazar-kötü yazar, iyi eser-kötü eser doğal bir eleme ile aradan geçen zamanda zaten kendini belli edecektir. Ben de iyi olanın daha erken fark edilmesini sağlamak için çabalıyorum, o kadar. ■

Hep edebiyat, hep sanat: Doğan Hızlan

GÜLTEKİN EMRE

Onun incelikli yolu inceleme, deneme, eleştiri... süzgecinden süzülüp gelir karşımıza. Çatık kaşlı bir araştırmacı olmadığı gibi, sevimsiz, yazanı ve yapıtı hor gören bir eleştirmen de olmadı hiçbir zaman. Hele bilgi satıcı, akıl verici, yol gösterici hiç olmadı. Yazara ve yapıta içten, saygılı bakan, yaklaşan bir eleştirmendir, denemecidir Doğan Hızlan. Dilin balını akıttığı denemeleri ise unutulmaz, unutulacak gibi değil çünkü.

Hiç de kolay değil bir ömürden söz etmek; ömrün çizdiği o dopdolu, dosdoğru yoldan. Yol uzun mu uzun, yolda yürüyen donanımlı mı donanımlı; onca yazı, onca kitap ömrün hiç boş geçmediğinin işaretleri, sapasağlam köşe taşları. Disiplinli bir çalışmanın yan değil asıl ürünleri onca deneme, eleştiri, inceleme, makale.... "Çağdaş Edebiyatımıza Dipnotları" yazılanların tümü. Biraz daha açarsak Yazılı İlişkiler (1983) bir kitap adı olmaktan da öte. İçinde yaşanan toplumun kültürel, sanatsal, siyasal... değerleriyle bire bir birlikte var olmanın kanıtları. Daha da ileri giderek gözlem, izlenim, yorum, düşünce, anı ve tanıklıkları bunca yazının oluşturduğu silinmez hale. Yaşanan günlerde ne kaldıysa (varsa) yazıya dönüştürülecek, tortu bırakacak, güncel gibi dursalar da, kalıcı ve belleklere kazınmış anlar, anılar, görüntüler, hepsi yazının dipnotları olarak bir hazine oluşturageldi bugüne kadar Doğan Hızlan'ın kaleminden. Günlerin peşinde değil ama günlere yansıyan sanat olayları, yeni yayımlanan kitaplar, okumalar, şair / yazar portreleri, paneller, toplantılar, kültür politikaları, sanatsal etkinlikler... onun peşinde olmuştur hep.

Daha doğrusu o bu etkinliklerin tam ortasında yazarak yaşamıştır. "Günler gelip geçmekteler / Kuşlar gibi uçmaktadırlar" hep ama onun yazdığı denemeler, yazılar, makaleler... tazeliğini bugüne kadar yitirmedi nedense. Neden acaba? Bunu onun usta yazarlığına, dili çok iyi kullanmasına, kendine özgü bir deneme dünyası kurmasına, okuduğu yerli ve yabancı yazarları iyi özümsemesine, günceli hep yakından izlemesine, geçmişi ve bugünü aynı yerde buluşturmasına... bağlamak doğru olmaz mı? "Deneme Ne Mene Bir Şeydir?" sorusuna doğrudan bir yanıt bulamazsınız ama Füsun Akatlı'nın deneme dünyasında buluverirsiniz kendinizi Doğan Hızlan'ın ustaca yönlendirmesiyle ve bu usta yazarın üstünden bulup çıkarırsınız denemenin onun için ne ifade ettiğini: Şu cümleler onun deneme anlayışına ışık tuttuğunu düşündürmüyor mu? "Denemelerdeki duyarlık, bir yazıyı, bir şiiri bize sevdirmenin en has bağlantısı mıdır?.. Yoksa denemenin disiplini biraz da aklın sınırına mı girmektedir?.. Edebiyatın yaşama geçmesi sözünü kullanır dururuz... Sanıyorum bu aracılığı en iyi başaran deneme türüdür. Bir durumu, bir yaşam kesidini anlatırken okuduğunuz kitaplardan bölümler, belleğinizdeki dizeler sökün edip gelirler."

Onun incelikli yolu inceleme, deneme, eleştiri... süzgecinden süzülüp gelir karşımıza. Çatık kaşlı bir araştırmacı olmadığı gibi, sevimsiz, yazanı ve yapıtı hor gören bir eleştirmen de olmadı hiçbir zaman. Hele bilgi satıcı, akıl verici, yol gösterici hiç olmadı. Yazara ve yapıta içten, saygılı bakan, yaklaşan bir eleştirmendir, denemecidir Doğan Hızlan. Dilin balını akıttığı denemeleri ise unutulmaz, unutulacak gibi değil çünkü. "Denemenin coğrafyası nerelere kadar uzanır, tanımı yapılabilir mi, yapanlar var mıdır?" diye sorar. Yanıtı yoktur bu can alıcı sorunun. Onun için de tortulaşan kimi sorunları güncelin sarmalında yeniden yeniden ele almayı ve günceli geleceğe taşımayı amaçlıyor. Denemenin gücü de burada sanki güncelin ömrünü uzatmak, edebiyatla sürekli kucaklaştırmak.

O bir Şiir Çilingiri'dir (2001) aslında. Şair, şiir dünyasına hem içten - dizelerden, imgelerden- hem de dıştan -başka şairlerin dünyasından, güncel ortamlardan, politik tavırlardan, gelenek ve modernin süzgecinden- bakagelmiştir hep. Onu şair ve şiir yazıları kapsamlı birer değerlendirmedir baştan sona. Şiir kitapları kuru tanıtmalardan uzaktır; şiir okurunun ilgisini

çekecek alıntılarla bezelidir. Şiir dünyamızın ayrıntılı panoramasını ortaya koymaya özen göstermiştir bu tür yazılarında. Yeni şiir kitaplarının izini sürmeyi hiç ihmal etmedi bugüne dek. Hiç de kolay değildir elbette "Türkiye'nin şiir panoraması budur diyebilmek, şiir haritasını çizmek". Şiir seçkilerinin bile ortaya koyamadığı bu kesinlemeyi onun yazılarında da bulmamız zor. "Değişim, gelişim kavramları"nın işaret ettiği yazılarından yine de bir şiir coğrafyasının aydınlatıcı fotoğrafını bulmak olasıdır. "Türk şiirinin yolunu yenilemiş, ardından gelenlere öncülük etmiş, şiir tanımına dizeleriyle örnek olmuş nice şair üzerine verilmiş yargıları" da görülebilir onun şiirin, şairin izini sürdüğü yazılarında ve bu yazıların toplandığı kitaplarında. Sevdiğimiz, şiirlerini yakından tanıdığımız, hatta ezberlediğimiz şairler üzerine Doğan Hızlan ne diyor acaba diye yaklaşırken, şiirini tanımadığımız şairlere de merak uyandırmayı başarmıştır her zaman. "Bir şair, bir şiir daha." Hep onun için yazdı onca yazıyı, "şiirin halesini biraz daha genişletmek için". Sevdiğimiz şiirlerin yorumunu "değişik ruh hallerinde" farklı yapmışızdır hep. Doğan Hızlan, ufkumuzu bu konuda da genişletmeyi başarmıştır durmadan. Farklı açılardan, değişik gözlerle şiire, şaire eğilmemizi, tanımamızı, sevmemizi de sağlamıştır. O, sevdiği, edebiyat dünyasına yerleşmiş "şairleri daha çok sevdirmek, şiirse zevki paylaşmak için" yazmıştır bu tadına doyulmaz, unutulmaz yazıları. "Her zamanki yalın ve düzeyli yaklaşımıyla; dayatan değil, arayan söylemiyle, Türk şiirinin her durağında uzun uzun soluklanmamızı sağlıyor."

Türk şiirinin modernist kanadında yer alan Ercüment Behzat Lav (1996) ve özgünlüğünü hâlâ koruyan Celâl Sılay'ın (2000) bütün şiirlerini bir araya getirip yayına hazırlaması da geçmiş şiire, şaire duyduğu saygının iyi birer örneğidir bence. Bu toplu şiirlerin başında yer alan kapsamlı incelemesi ise okunmadan geçilmemelidir.

Gazete yazıları çabuk unutulur oysa, ama onun yazıları kesilip saklandığından kolay kolay unutulmaz, unutulmamıştır da. Onun yazılarının başka bir önemi de (Şiir Çilingiri gibi kitapların bir özelliği de) "Şiir okudukça, bir şairin yeni kitabı yayımlandıkça, ya da onun hakkında bilgi edinmek gereği duydukça, sık sık sayfalara", kitaba döndürmesidir. Öyle ya "geniş bir zaman dilimi içinde şiirin aldığı yolun değişik duraklarında, şiirli dinlenmeleri"... şiirseverlere öneriyor olmasını da nasıl unuturuz? Şiir moda eğilimlerden, güncel etkilenmelerden, politik çalkantılardan... elbette etkilenir. Etkilenir ama bunların hızlı, çabucak geçici rüzgârlarına kaptırmaz kendisini. Onun yolu özgündür, oradan da hiç başka bir yöne sapmaz, sapmamıştır bugüne dek. İlkeli davranışının bir özelliğidir bu aslında. "Şairler sarp yollarda doruğa tırmanırken onları birer kutsal kişi gibi peşlerinden" izlemeyi hiç ihmal etmemiştir Doğan Hızlan. "Kimilerinin doruğa çıkış serüvenini iyi ifade" edebildiğini, "belki kimilerinde tıknefes" kalmış olabileceğini de açık yüreklilikle ifade ediyor. Oysa, "tıknefes" kalma söz konusu olabilir mi onca birikimin üstüne kurulan yorumlarda, oya gibi işlenen benzersiz yazılarda, tadına doyamadığımız dil yazılarında? Şiir Çilingiri'nde 48 yazarın yeni şiir kitabını ele alıyor Doğan Hızlan. Bu, Kitaplar Kitabı'nın ilk kitabıdır da aynı zamanda. Bunun arkası başka yazar ve kitaplarla hacimli bir biçimde gelir durmadan.

Alfabetik sırayla yüz elli bir romancı, öykücü, denemeci, şair, araştırmacı yayımladıkları kitaplarıyla Doğan Hızlan'ın denemelerinde yer buluyor Kitaplar Kitabı'nın 2. cildinde (2001). Kitapların kitabında yer alan bu yazılarda "yazarların kaderi" paylaşılıyor sanki. "Yıllar karşısında kendilerini korumuş, doğruluklarını kanıtlamış eleştiriler" bunlar. Onun okuduğu, sevdiği ve tat aldığı kitapları başkalarıyla paylaşma duygusu, onu yazmaya iten en önemli nedendir. Bu kitapta yer alan yapıtların, yazarların dünyasıyla iç içe onca yazının içeriği yalnızca ürünlere yönelik değil elbette. Zaman zaman "metinlerin arkasında" duran, tanıdığı, sevdiği "yazarın silüetini" de görür ve ayrıntılı işler. Bir yerde yazarın ve kitabın portresi bir bütün oluşturur bu kitaptaki yazılarında. Otuz yılın edebiyat, kitap, yazar panoraması farklı bir edebiyat tarihi oluşturarak duruyor önümüzde. Evet, "yazarların edebiyat haritası"dır burada çizilen. Yazarların yayımlanan kitaplarından hareketle gelişimleri, tırmandıkları edebiyat basamakları, geldikleri yer... ayrıntılı yorumlarla ve alıntılarla beslenerek sergilenmiştir onca yapıt. Onun için de tam bir başvuru kitabı, kaynağıdır bu diyorum ya, Düzyazının Ayracı. "Yazmayı sürdüren yazarların dünlerini / bugünlerini, anlamak / değerlendirmek konusunda bu yazılar toplamı, başvurulacak bir kaynak niteliği de taşıyor." Bu hiç unutulmamalı bence.

Doğan Hızlan, yazar ve yapıtlarına değişik bakış açılarıyla özgün ayraçlar açıyor burada. Güncelin fırtınalarına kapılan kitapları, zamanın eskittiklerini değil, edebiyat dünyamızda kendilerine sağlam, sarsılmaz yer edinmiş yapıtları, yazarları getirip koyuyor önümüze Doğan Hızlan, hem de hiç üşenmeden, severek. Bazı kitapların yayımlandığı yıllardaki albenisi kalmıştır, edebiyat tarihinde, yazarın kendi tarihindeki önemi bu kitapta yer alması için yeterli bir nedendir. O, edebiyat dünyamıza emeği geçenlere borcunu ödüyor böylece.

"Günübirlikten kalıcılığa uzayan çizgiyi pekiştirmeyi" amaçlamıştır Doğan Hızlan hep günlük yazılarında. Güncelliğin çekiciliğine kaptırmaz kendisini hiç. Onun için de özgündür ve gazeteci yazarların yazdıklarıyla karşılaştırılamaz yazıları. "Kitaplar, yazarlar arasındaki bağı sağlamlaştırmayı" da hep gözetmiş, böylece "yazarlar kadar okurlara karşı da" görevini açık yüreklilikle yerine getirmiştir bugüne dek. Sevdiği, beğendiği, unutamadığı kitapları ele almıştır hep, dedim. Beğenmediği pek çok kitabı yayımlanmamış saymıştır. İyi kitabın, yazarın yapıtından tutkuya söz etmiştir sürekli. Bu tutum onun yazdıklarında apaçık görülüyor çünkü.

Güncelin Çağrısı (1996) denemeler bütünüdür ama kısa yazının vurucu bir güç olduğunun örnekleriyle de doludur. "Edebiyat Irkçılığı Lanetliyor", "İşte Modern Türk Yargıcı", "Hırçın Beethoven", "Medyatör", "Tatil Üzerine Düşünceler", "Milföyden Tavuk Döneri", "Dostum İlhan Selçuk", "Onat'ın Ardından", "Ahmet Muhip'i Yitirdik"... gibi güncelle sarmaş dolaş yazıları da enfes denemeler! Her zaman okunan ve zamana yenik düşmeyen yazılar. Güncelin bağrından söküp çıkarılan yazıları, işte onlar bu kitapta, Güncelin Çağrısı'nda. Kimi zaman gözden kaçan ve çabuk unutulacakmış sanılan edebi duyarlıklı gözlemleri, izlenimleri, görüntüleri, etkinlikleri hiç kaçırmıyor Doğan Hızlan. Her gün gazetedeki köşesinde güncelin nabzını tutuyor deyim yerindeyse!

Behçet Necatigil'in bir şiirinin başlığıdır "Saklı Su". Doğan Hızlan eleştirilerine (1996) bu adı verir. Şiiri okuyunca onun eleştirilerini bir araya getirdiği kitabına neden bu adı verdiğini daha kolay anlayabileceğiz:

"Ürperen yaralara çıplak / Havaların değmesi / Acır. / Korkunuz nerdeyse / Bir şey söylenecek, bir şey sorulacaktır. // Sekiz sokak önceden sezmeniz / Adımlar yöneldi, / Bir daralış gönlünüzde / Ortalık kararardı. // Anla sıkıntımı geç git dost, / Nedendir sorma. / Gür bitkiler altında bir benim için akar / Alıngan, onurlu / İstemez görsünler saklı su."

"Yahya Kemal'in İstanbul'u"ndan "Şiirin Psikanalizi"ne, "Toplumcu-Gerçekçi Bir Şair (Enver Gökçe)"den "Dil İçre Dil"e, "Dili ve Yaşamın Dilini Tepe Tepe Kullanan Bir Şair (Metin Eloğlu)"ndan "Tek Başına Bir Okur (Fazıl Hüsnü Dağlarca)"ya, "Şiir Kuramı Üzerine"den "Şiir Değerlendirmeleri"ne... açılıp duruyor Doğan Hız-

lan bu deneme ve eleştirilerinde. Açılımlı, oylumlu yazılarında yine ufuk açıcı, düşündürücü ve değerlendirici. Edebiyat ve yapıta saygılı davranışın en güzel örnekleri Saklı Su'daki kuramsal yazılarının ve eleştirilerinin toplamı.

"Edebiyat ve Dil Yazıları"ndan oluşuyor Mavi Bereli'de (2001) yer alan denemeler. Bilindiği gibi "Mavi Bereli" Birleşmiş Milletler Barış Gücü askerlerine deniyor. Mavi bere, Doğan Hızlan'a göre "barışın, adaletin, eşitliğin simgesi gibi"dir. Bu askerler savaşan ülkeler arasında tampon bölge oluşturup savaşın sürmesine engel olmaya çalışıyorlar bütün dünyada. 1988'de Nobel Barış Ödülü'nü alıyorlar savaşa engel olmayı ilke edindikleri için. Edebiyatımızın benzersiz, titiz, papyonsuz yapamayan eleştirmeni de kendisini zaman zaman "kültür sanat dünyasının mavi berelisi olarak" görüyor. Gazete yazılarına da yansıyor onun bu tutumu, tavrı. O da Mavi Bereli'ler gibi "hiçbir düşüncenin militanı" değildir; hiç olmadı. "Çünkü nesnel olmak" onun görevi, tıpkı askerler gibi. O da "duygularını gizler, her zaman man-tı"ğının süzgecinden geçirerek Barış Gücü askerleri gibi. Onun için Doğan Hızlan "taraf tutarken duyarlı bir terazide tarafsızlığı" gözetiyor, gözetmiştir hep. "İyiden, zevkliden, kaliteden yana" olmuştur yaşamı boyunca. Onun için de "edebiyatın tartışma arenasındaki ateşi" körüklemez onun yazılarını. Sıcağı sıcağına bir yapıtın üstüne eğilmez. Ortamın alevlendirdiği ateşin sönmesini, iyice közlenmesini beklemiştir hep. Ondan sonra "edebi gerçeklerin ortaya çıkacağına" inanmıştır doğal olarak. Hele hele "polemiklerin lezzetine" kapılmaz, kaptırmaz kendisini. Karşı tarafa da engel olur polemiğin alevi harlandığında. O yüzden "Tam zamanlı (full time) Mavi Bereli"dir,"yarı zamanlı (part time) militan"dır ve bunu yalnızca kendisi bilmez, herkes onun böyle olduğunu düşünür. Ama "taraf tutmanın gerektiği yerde taraftar" da olmuştur gözünü hiç kırpmadan. Evet, Mavi Bereli'deki ve öteki kitaplarındaki denemeler, eleştiriler, incelemeler, makaleler, bir kez daha üstüne basa basa söylenmeli bence, "bu yazıların özelliği bu, iyiden, güzelden yana taraf ol-ma"nın seçkin ürünleridir.

"Dil Yazıları"nın bazılarının başlığı bile nasıl da çarpıcı, etkileyici: "Dil KİT'leri Özelleştirilmeli", "Underground Türkçe", "Türkçe Yasakla Öğretilemez", "Talim Terbiye'den Zalim Terbiye'ye", "Dil Çevrecilerinden Fetvalar", "Dili Savcılar Koruyamaz", "Hadi Gel Dilimize 'Geri Dönelim' ", "Kaç Kelimeyle Konuşuyoruz?", "Dükkân Levhalarıyla Türkçe Düzeltilemez"... Önemini hiç yitirmeyen konular bunlar. Güncelin kalıcılığı da işte bu yazılarla da kanıtlanıyor edebi bir biçimde. Bu kitap, edebiyat dünyasının 1996-2000 yılları arasındaki özeti niteliğinde"dir. Artık çoğu aramızda olamayan yazarlara, şairlere ağıt bu yazılar.

Sevdiğim kitap adlarından biridir, Yalnızlık Kahvesi (2003). Unutulan kimi şeyleri anımsatan yazılar toplamı. Güncel şeyler çabuk unutulur. Sürekli yeni şeylerle belleğimiz eskileri ayıklayıp durur, bir yerlerde gizler. Toplumsal, kültürel ve politik yaşam hep yeni şeyler üretir, kitleleri böylece etkilemenin yolunu bulmaya çalışır bu üçlü. Kitleler bu yeni şeylerden hep etkilenirler ve dünü hemen unutma eğilimindedirler. Onca yeni şeyi taşımak hiç de kolay değildir elbette. Sonuçta unutulan ve unutulmayanlar, kendilerini unutturmayanlar diye üçe ayrılıyor yapıtlar için çizdiği yol. "Günlük gazete yazılarını, kitaplaştırırken öteden beri" inandığı bir şey var Doğan Hızlan'ın: "Bu yazılar bir anlamda" onun günceleri, "ama günlük olaylar üzerine kaleme aldığı" "yorumlar aynı zamanda". "Yani yaşadığımız günlerin kültürel bir pencereden" onun penceresinden "görünümleri ve yorumları". Toplumsal belleğin ne kadar zayıf olduğunu bilmeyen mi var? İşte bu denemeler geçmişi geri getirmese de, anımsatacaktır ileri bir tarihte. Geriye

dönüp baktığımızda alınan yolu, yaşananların ne olduğunu gözler önüne serecektir yeniden; hem de taptaze, hiç eskimeden. Dildir yazıyı yaşatan öykünün, olayların, izlenimlerin, değerlendirmelerin, yorumların aralık kapısında. Doğan Hızlan, on birinci katta yalnızdır; "çılgınca kalabalıklardan uzak". "Okur-yazar olmanın getirdiği bir yaşam tarzı"dır bu elbette. O yalnızlık köşesinde oturmaktan, okuyup yazmaktan memnundur. "Tek başına içtiği yalnızlık kahve"sini bizlerle paylaşıyor, bu kitabındaki denemelerde. Bugüne sahip çıkan, geçmişi unutturmayan yazılar.

Kapsamlı eleştiri yazılarını kucaklayan Edebiyat Dönencesi (2003) farklı tarihlerde, çeşitli edebiyat-sanat dergilerinde yayımlanan yazılarından oluşuyor öteki kitaplarını oluşturan çalışmalarında olduğu gibi. "tematik yaklaşımlar"ın bir araya getirildiği bu eleştirilerde Doğan Hızlan, kimi "şairlerin düzyazılarından yola çıkıp bir şiir kuşatmasını" okurla paylaşıyor. Böylece ele aldığı şairin şiir dünyasını daha iyi kavratıyor bize. O şairlerin kendi şiir poetikalarını düşünmeden yapamaz bu yazıları yazarken, ayrıca onların şiir dünyalarıyla biçem ve biçimin dirsek temasında olduğunu düşünmek doğru olur elbette. Behçet Necatigil, Hilmi Yavuz, Attilâ İlhan, Ece Ayhan üzerine yazılan kapsamlı yazılar bu dirsek temasının nereye kadar uzandığını, ne kadar önemli olduğunu ele alıyor. Kimi şairlerin şiirlerinde belli temalar öne çıkar, işte Doğan Hızlan bu temalar üstünde de duruyor burada: Gülten Akın'daki "kadın kavramının peşine" düştüğü de olur, Dağlarca'daki "Şiirsel Tasavvufun İzleri"nde yürüdüğü de. Ya da Edip Cansever'in şiirindeki "tipler"e dalıp gittiği... Şairin şiir dünyasının "anahtarıdır o temalar". Temaların yanında "şairin kullandığı biçim de bize onun şiir anlayışı açısından" ışık tutar.

Şiir eleştirisi üzerine yoğunlaşmasına rağmen "Edebiyatı her zaman bir bütün olarak" düşünmüştür Doğan Hızlan. Şiirin dışında düzyazılara da geniş yer ayırıyor Edebiyat Dönencesi'nde. Kendine daha yakın bulduğu, "benim yazarlarım diyebilecekleri" için yazdığını itiraf ediyor burada. Edebi zevkinin "yönlendirmesiyle" oluşan yazılar bu kitapta bir araya getirilenler. Ona göre, şunu da söylemek gerekiyor: "Edebiyat daha iyiye ve daha güzele ulaşma isteğinin bir ürünüdür." Bu iyi ürünlerin gözden kaçmaması için de kalemini çalıştırıyor, Doğan Hızlan. Tanıtmanın kendi sınırları içinde kalan kitapların yanında eleştirinin ince eleğinden geçen yapıtlar da yan yana gelmiş bu oylumlu kitapta. Bu açıdan bakıldığında ülkemizde "bu kadar çok ve çeşitli kitap yazılarının bir arada bulunduğu bir" başka kitap daha yok sanıyorum. Kitaptan öte "kitap / edebiyat / yazar birlikteliğini, iç ilişkilerini" yansıtıyor Düzyazının Ayracı'ndaki (2001) yazılar. Yazılar toplamı bir yazarlar, yapıtlar sözlüğü sanki. 1960'lardan 2000'li yıllara uzanan "içten, sevgi dolu ve edebiyatın sınırları içinde kalmaya özen gösteren yazılar"ı ancak o çelebi, incelikli Doğan Hızlan yazabilirdi. "Yazın'ın, sanatın saygın adlarının yapıtlarına incelikli, düzeyli yaklaşımlar içeren bir 'kaynak.'"

Cemal Süreya onun yakasına iğnelediği "çelebi" sözcüğü için şu unutulmaz cümleyi armağan ediyor okurlarına: "Çelebi sözcüğü bugün belki biraz da o yaşıyor diye ayakta duruyor. Kime bırakacak o sözcüğü?" Kime bırakacağını bilemeyiz, ama bu can alıcı sözcüğün onda durması ne iyi.

Doğan Hızlan'ın "editör ve eleştirmen olarak hiçbir zaman büyük yanlışa" düşmediğini söylüyor Cemal Süreya. Eleştirmen olarak onun bir "buluşturman" olduğunu da saptıyor "Adı İlhan Berk Olan Şiir"inde.

Aynadaki Bakışlar, Kitaplar Kitabı'nın (2006) üçüncü cildini içeriyor. Onun kitap, yazar dünyasından derlediği tanıtma yazılarının ötesindeki ürünlerini bir araya getiriyor. Oylumlu bu kitapta "Picasso'da Yemek Tarifleri", "Kediler Kitabının Ünlü Simaları", "Hababam Ruhunun Şiirsel Yüzü", "Orhan Kemal Hakkında Her Şey", "İlk Öyküden Bugüne Ferit Edgü", "Aynı Anda 39 Yaşar Kemal Kitabı", "Aperatif Kitaplar", "Enis Batur'dan Bir Divan Daha", "Cemal Süreya'dan Hakiki Portreler", "Bizans'a Lezzet Yolculuğu", "Oktay Rifat ile Melih Cevdet Radyoevi'ni Neden Bastılar?", "Kadın Arkeolojisi Üzerine 5 Cilt", "Cumhuriyet'in İlk Erotikleri", "Fuarın Ölü Kitapları", "B Planı İle Yaşamak", "Komplo Teorileri: Paranoya mı Gerçek mi?"... ve daha nice kitap üzerine yazı! Saymakla, tek tek üstünde durmakla bitecek gibi değil. Tam bir hazine! Ansiklopedikliği ortada ama, değerinden hiçbir şey yitirmeyen bir değerler toplamı. Ansiklopediler furyası biteli çok oldu, bilgisayarda her şey bulunur hale geleli. Ama Aynadaki Bakışlar, 2003-2006 yılları arasında yazılan denemelerin bir toplamı, o yıllardaki toplumumuzun da bir göstergesi, aynası.

Pek çok gazetecinin köşe yazısı hızlı bir yaşamın devingenliğini yakalama uğraşısını içerir. Günlüğün güncelliği içinde boğulur kalınır çoğu zaman bu yazılarda. Çoğu, kuru ve kısır politik çekişmeleri içerir. Onun için de kalıcı olanı çok azdır. Dünya edebiyatından, şiirinden, kültür-sanat etkinliklerinden beslenmedikleri için de yazınsal bir değeri yoktur çoğunun. Ama Doğan Hızlan'ın yazdıkları öyle mi? Çalışırken müziksiz yapamayan bir yazardır o, bu bile bir ayrıcalıktır bence. Sonra o gazeteci yazarlardan değildir. Bu da bilinmeli. Edebiyatımızda 1950 Kuşağı'nın has üyelerinden biridir. Dönemin önemli dergilerinde Ferit Edgü, Erdal Öz, Demir Özlü, Orhan Duru, Kemal Özer, Onat Kutlar, Adnan Özyalçıner, Konur Ertop... gibi yazarlarla birlikte olagelmiştir hep. "a" dergisi etrafında toplandılar ilkin. Kuşağının, başka yazınsal türlerde ürün vermeyen, denemeci ve eleştirmen bir üyesi olarak kalmıştır. Denemelerini şiirle beslemiştir hep. Günümüz dünya yazınını çok yakından izlemiş, Türk yazınını da hep içinde olmuştur.

Sanat Günah Çıkarıyor'da (1992) "sanatsal ve kültürel yaşama ilişkin konuları ve onların sorunlarını ele alıyor." Onun ele aldığı bu konulara dönüp baktığımızda nasıl da çeşitli ve farklı olduğunu görürüz: Sinema, tiyatro, müzik, resim, kültür merkezleri, kültür politikaları, sergiler, kuşaklar arası diyalog, kitaplar, kütüphaneler, yazarlar, şairler...

Ne Kadar Mozart O Kadar Süt'te (1996) yer alan yazılar ise deneme ve köşe yazısının okurda enfes tatlar bırakan bir bileş-

kesi. Onun için de geçmişten bugüne uzanan birer kırmızı halı bu yazılar. Doğan Hızlan günlük yazıları üstüne şunları yazıyor: "Türkiye gibi ülkelerde sorunlar tortulaşmıştır. Çözüme ulaşmamıştır, umut da Kaf Dağı'nın ardındadır." Günlük yazılarının "ardında yatan neden, sorunların sürekliliği, gündemde her zaman aynı tazelikte kalmasıdır." Bellekleri boşalmış bir toplumun sorunları hiç bitmez. Gazetede yayımlanan çeşitli konuları içeren yazıların bu kitapta toplanmasıyla bir günlük yaşamları ebedi de kılınıyor ayrıca.

Onca yazı yazmış birine neden yazı yazdığı sorulur mu hiç? Soranlar da oluyordur mutlaka. Çok küçük yaşlarda arkadaşları hep kitaplar olmuş Doğan Hızlan'ın. Ailesi onun birileriyle görüşeceğine kitap sayfalarıyla dostluk kurmasını uygun görmüş. Okuduklarını, seyrettiklerini, dinlediklerini, başkalarına iletmeyi, başkalarıyla paylaşmayı seven birinin yazıya yönelmesi çok doğal değil mi? Zaten öyle değil midir "okudukça yazmaya" özenme? Okuduklarında beğendiği cümlelerin, dizelerin altını çizen, not tutan Doğan Hızlan, bir gün bakar ki aldığı notlar "azmanlaşmış" ve yazıya dönüşmüş. Okuyarak yazar olunuyora güzel bir örnektir onun yaşamı. "Yoksa sadece yetenek, bilgiyi güzelleştirir, yazarlığı biler ama her şey değildir." Yazmak mı nasıl bir şeydir? İşte yanıtı: "Yazmak reçine gibidir. Ağaç reçinesine eliniz bir kez değdi mi, kurtulamazsınız. Yazı konuları da öyledir. Yazmaktan kurtulamazsınız." Sönmüş Kibritin İzinde (2006)... onun güncelin sarmalındaki denemelerini bir araya getirmeden de öte başka bir şeyi daha gündeme taşıyor: Abdülhâk Şinasi Hisar'a, Ahmet Hamdi Tanpınar'a, Sait Faik Abasıyanık'a, Behçet Necatigil'e, Mehmet Seyda'ya, Attilâ İlhan'a, Sabri Altınel'e, Hilmi Yavuz'a ve Ülkü Tamer'i bir başka gözle, şiirlerinin dünyalarına değişik açılardan sokulmamızı sağlıyor Doğan Hızlan derinlikli saptamalarıyla.

Doğan Hızlan ve "**50 Kuşağı**" yazarları, şairleri...

Cemal Süreya'nın kaleminden çıkma şu cümleler: "Ud çalar. Klasik Türk Müziğinin Ustasıdır. Ama Klasik Batı Müziğinin hastasıdır da. Bu onun eleştirmen olarak en iyi açıklayıcısıdır. Sadece kuşaklar arası değil, sanatlar arası dost."

Doğan Hızlan bu kadar değildir elbette.

"Hayatının ve Mesleğinin Birleştiği Yer"de oldu hep -etken bir biçimde- onca kalemiyle, kitabıyla, CD'siyle; denemeleriyle, incelemeleriyle, eleştirileriyle, makaleleriyle... Cağaloğlu'nda.

Doğan Hızlan, gündemden kopmayan, hatta ortamın tam göbeğinde, içinde yer alan bir yazar. Onun için sanatsal olayların, kitlesel iletişimin, müziğin, görsel sanatların, resmin, fotoğrafın, sinemanın, tiyatronun, sergilerin... hep içinde yer aldığı gibi, bu etkinliklerin sesi de olur günlük yazılarında. Etkinlikleri duyururken yorumlar, düşünceler, eleştiriler de geliştirir, getirir durmadan. O, güzeli, iyiyi, yararlıyı, yetkinliği... aramıştır katıldığı tüm etkinliklerde, okuduğu kitaplarda, dinlediği müzikte, gezdiği sergilerde. Kültür-sanat coğrafyamızı çok yönlü kuşatageldi bugüne dek. Onun için de yapıtlara, resimlere, konserlere, tiyatrolara... hep içerden, kuşatıcı, kavrayıcı bakmıştır engin altyapısıyla, zengin mi zengin donanımıyla.

Tutkun olduğu yazarları vardır çok sevdiği zeytinyağlı yemekler gibi. Titizdir. Seçicidir. Güzellik peşindedir. Kaliteye çok önem verir. İyi, önemli bir etkinlik, yapıt, yazar... onun gözünden hiç kaçmaz.Onun için de kuşatıcıdır. Sevdiklerini, değer verdiklerini, önemsediklerini hep kucaklamıştır, hep kollamıştır.

Tek başına bir deneme, eleştiri ekolü, farklı bir günlük gazete yazarı, bir kültür ansiklopedisi, bir edebiyat dergisidir, Doğan Hızlan... Onun için de hakkında ne söylense, ne kadar söylense yazılsa... hep eksik bir şeyler kalır daha söylemedik, söylenecek.

Şemsiyesi mi?

Papyonları gibi değişir hep.

Ama biri var ki, onu yanından hiç ayırmaz.

Onu da kimse bilmez, görmez. ■

YANITI OLMAYAN SORU: UÇAN KUŞUN KANADI NEDEN KIRILMAMALI?

Doğan Hızlan ve yeni zaman

OSMAN ÇUTSAY

İnsanları, yazarları, içine doğdukları toplumun kan basıncıyla, hatta Schiller'in sözünü kullanacak olursak, "zamanın zevkiyle" ilişkilendirmeden tanımak veya tanımlamak gerçekten de mümkün değil. Nitekim, Doğan Hızlan'ı yerleşme ve -şimdilerde- sarsılma dönemi Türkiye Cumhuriyeti'nin toplumsal malzemesi dışında anlamaya çalışmak cahil cüretine girer. Şaşırtıcı olan, Hızlan'ın, solun belirlediği bu zevki ileriye çekme ısrarı ve kendi çizgisine sadakatidir.

Türkçe edebiyatın son 50 yılını, hatta daha fazlasını, neredeyse noktasına virgülüne varıncaya kadar yakından izlemiş, müdahale etmiş bir yazar, on yıllardır Avrupa'nın önde gelen bir gazetesinde her gün okur karşısına çıkıyor. Her gün, Türkçe kültür ve sanat dünyasında neler olup bittiğini anlatıyor. Israrla. Bu yazar, Türk şiirinin doruklarından biri olduğu kadar Yusuf Ziya Ortaç sonrası Türk edebiyatına girmiş en güçlü bir portre yazarı kabul edilen Cemal Süreya'nın deyişiyle, "büyük hatalar yapmaksızın" Türkçenin denizlerini harmanlıyor. Eskiyi ve yeniyi değerlendiriyor.

Doğan Hızlan...

Türkiye'nin yanı sıra, Avrupa'da ve özellikle de bu yaşlı kıtanın epey bir zamandır motoru konumuna yeniden yükselmiş Almanya'da da. En yaygın Türkçe gazetede, her gün, sanat dünyasındaki gelişmeleri, yenilikleri, ileri adımları, tartışmaları işliyor. 5 milyonu aşkın Türkçeli insanın yaşadığı Batı Avrupa'dan söz ediyoruz. Nobel Ödülü verilmiş bir edebiyat ve temsilcisinden... Doğan Hızlan'dan...

"Yaralısın", "Gülünün Solduğu Akşam" gibi geniş kesimlere ulaşmış kitapların yazarı ve yayıncısı Erdal Öz'ün değil sadece, muvafık veya muhalif her çevrenin gözünde bugün, Türkçedeki kültür ve sanat hareketlerinin 1 numaralı temsilcisi Doğan Hızlan'dır. Bu yazarı, Türklerle ilgili yaprak kımıldasa haber yapan Alman medyası ve kültür dünyası dikkate almıyor.

Hiçbirimiz dikkate alınmıyoruz.

Neden?

Buna verilecek yanıtlar doyurucu olmayacaktır. Dolayısıyla bizim analitik bir ısrarla doğru yanıtları ortaya çıkarmamız gerekiyor. Sonuçta böyle bir "tecahüle", bu bilinçli bir ısrarla görmezlikten gelmeye, bu yok saymaya bir gerekçe bulmamız şart ve bunun kişiliklere bağlanacak açıklamaların dışında kalacağı da kesin.

Kişisel gerekçeler? Yok.

İki "mesele" var.

Birincisi, Türkçe kültür dünyasının nabzını Türkiye'nin en etkili medya grubunun üst düzey yöneticisi ve yazarı olarak tutan Hızlan'ın, acaba Alman medyasının karar vericilerince tanınmadığını kabullenmek mümkün müdür? Doğan Hızlan ve savunduğu değerlerle ilgili bilginin, dolaşımda olduğunu tahmin etmek zor değil. O zaman, arada başka temassızlıklar olması, hatta yaratılmış olması gerekir. Aslında sorun, bu temassızlığın varlığı değil, neden ve hangi yolla yaratıldığıdır. Bu, bir.

İkinci bir konu da, bu "yok sayma" siyasetinin, Avrupa'da Türkçe kullanan geniş bir toplumun aydınlarınca veya aydın adaylarınca püskürtülememiş olmasıdır. Türkçeli aydınların bu tür kuşatmaları yaracak bir gücü yok demek ki. Hatta belki bu çevrenin böyle kuşatmaların olup olmadığından bile haberi yok.

Oysa, gücü ve ağırlığı, Doğan Hızlan'ın yakından izlenmesini ve Avrupa'daki Türkçenin kaderi açısından öneminin irdelenmesini kaçınılmaz kılıyor. Bu tür dışlanmaları Hızlan'ın pek önemsemediğini, hatta hiç önemsemediğini görmek zor değil. Ama gerek onu gerekse tek tek Türk yazar veya aydın adaylarını aşan bir çerçeve içinde bulunduğumuz ortada.

Örnek: Almanca konuşulan topraklarda on yıllardır en yaygın bir Türkçe gazetede ve son yıllarda da televizyonda ısrarla Türk kültür ve sanat dünyasındaki etkileme ve etkilenme süreçlerini işleyen bir yazı adamı göz ardı edilmektedir, dedik. Bunun sadece, diyelim Alman yazı veya medya dünyasının cahilliği ya da körlüğü ile açıklamak mümkün olmaz. Burada bir bilinç, bir irade aramak zorundayız: Türk aydınlanmasının, Türkiye ve Türkçenin cumhu-

riyetçi-kurucu zihniyetinin tüm devamcıları, belki de bu kemalist kuruculuğu solla buluşturan değerler nedeniyle, Batı'nın gözünde kuşkuludur. Başka türlü de söyleyebiliriz: Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu babalarının kültürel çaba çağrı- şımlarını 21'inci yüzyıla taşıyan, ısrarla nostaljiye değil, yeni olana, yenilenmeye işaret eden, onu propaganda eden bir yazarın, Türkiyeli kimliğiyle bir huzursuzluk kaynağı olduğu anlaşılıyor. En azından biz öyle anlıyoruz.

Almanya'da Türklerin Araplarla birlikte Almanya'nın zeka ortalamasını düşürdüğü türünden açıklamalarda bulunan Thilo Sarrazin ve kitabı yeni tartışmaları tetiklerken, Nadi Nadi ve İlhan Selçuk'un yakın dostu Doğan Hızlan'a başka türlü bir muamele şaşkınlık nedeni olurdu. Bu paralelliğe döneceğiz.

Özellikle Nadi Nadi'nin aydınlanmacı çizgisine yakınlığını ve bu çizginin sürdürücüsü olduğunu yapıtlarından görebildiğimiz Hızlan, demek ki bir başka büyük senaryonun içinde farklı hesapların bir kurbanıdır.

Biz başka bir noktadan el alarak ilerleyebiliriz. Görülmeyeni, görmek istemediklerini ve buna karşı direnen iradenin anlamını, kapsama alanını, Enis Batur, Temmuz 2000'de "Dil Dergisi"nde sanki önceden haber vermişti:

"Konumlayacak olursak, Doğan Hızlan tam, bütün bir 'merkez' valisi. Hiçbir vakit muhalifliği hedef tutmamış, marjinal boyutu simgelememiş bir yönlendirici. Yaptıklarını, yapmayı sürdürdüklerini görmezlikten gelmedikçe, kültür ortamında üstlendiği rol küçümsenecek gibi değildir. Yazıları ve söyleyişleriyle bir pusula işlevi görür Hızlan: Okurla, izleyiciyle, dinleyiciyle yapıtların, olayların, sorunların arasında köprüler kurar: Çağırır, sevkeder, buluşturur. Bunları gerçekleştirirken, olabildiğince tarafsız kalmayı yeğlemiştir, sözgelimi ben, enikonu taraflıyımdır. Hızlan'ı Türkiye'nin Bernard Pivot'su olarak değerlendirebiliriz: Bir 'denge uzmanı.'"

Batur'un bu yazısından 4 yıl sonra Erdal Öz, Doğan Hızlan'ın Türk edebiyatının cumhurbaşkanı olduğunu ilan edecektir ve bu, hiç de öyle üzerinden atlanacak bir ölçü değildir. Her zaman etkili ve duyargaları çok gelişmiş bir kurgu ustası olan Erdal Öz'ün böyle bir tanımı dillendirmesi nedeniyle değil sadece, Hızlan'ın biraz da bugün kazandığı ağırlık nedeniyle böyle bu. Türkiye Türkçesinin kültür ve sanat dünyasına yönelik bu saptama, 21'inci yüzyılın ikinci on yılına girmeye hazırlanırken, bir genel geçerlilik kazanmış görünüyor. Peki...

Ama Almanya, Avusturya, Fransa, Hollanda ve Belçika'daki kültür çevrelerinin bu tür bir pusulayı algılamama konusunda aralarında görüş birliği sağladıkları da anlaşılıyor. Özellikle 1990'ların sonundan itibaren Yaşar Kemal ve Orhan Pamuk'a neredeyse art arda verilen Barış Ödülü, sonra da Pamuk'un layık görüldüğü Nobel'e rağmen, anlamlı bir iradeyle karşı karşıya olduğumuzu düşünmek zorundayız: Türkiye'nin kuruluşuna egemen ilkeler, modernizm ısrarı ve cumhuriyetin tüm

Nadir Nadi ve Melih Cevdet Anday (altta) ile birlikte...

çarpıklıklarına rağmen tarihsel bir gereklilik, bir olağan sonuç olduğu, yani bir "anomali" karşısında bulunmadığımız yolundaki sinyaller, Batı dünyasını, hatta Hızlan'ın çok yakın durduğunu hiç gizlemediği Avrupa Birliği zihniyetini çok rahatsız ediyor. Türkiye edebiyatının, galiba solun fazla etkisinde, ele avuca gelmez, başına buyruk, denetimi zor bir iradeyi temsil ettiği düşünülmektedir. Tarih, böyle: Biz ona hep bir iradeler bütünü olarak bakarız.

O halde, Cemal Süreya'nın, "editör ve eleştirmen olarak hiçbir zaman büyük yanlışa düşmez" dediği bir pusulanın "mevcudiyeti inkar edilmekte" veya, aynı anlama gelmek üzere, "önemli değil" damgasıyla geçiştirilmekte ise, bizim bu iradeyi veya iradeler bütününü çözümlemek gibi bir görevimiz de var demektir.

Gerçekten de Fransa, Avusturya, İtalya, Hollanda ve Belçika gibi emperyal güçlerin motoru sayılan Almanya için durum çok vahim ve bir o kadar da anlamlıdır. Sonuçta, bu ülkede, 3 milyona yakın Türkçeli insan yaşıyor ve onlara Türkçe olarak şu ya da bu ölçüde hitap eden bir günlük gazetenin kültür-sanat yönlendiricisi, eleştirmeni, "muhatap" alınmıyor.

Neden?

Çünkü Türkçenin kendisine bir muhatap olarak bakılmıyor. Yani bu dil, yönetenlerin gözünde, Avrupa'da, zaman içinde mutlaka sönümlenmesi gereken bir geçici pürüzdür. Bu dilin, "haddini bilmesi" ve entelektüel bir direnç merkezine dönüşmekten kaçınması gerekiyor. Bağımlı bir değişken olarak kalabilir.

Biz, bunu, çeşitli açılardan irdelenmesi gereken bir sorun olarak görürüz.

Genel yaklaşımın ne olduğunu, 2010'un yaz ayları biterken çıkardığı "Deutschland schafft sich ab" (Almanya Kendini Ortadan Kaldırıyor) kitabı ve hemen öncesindeki art arda yinelediği dramatik tezleriyle ortalığı karıştıran Thilo Sarrazin sayesinde gördük. Berlin eyaletinin bu eski maliye bakanı ve sonrasında da Federal Merkez Bankası Yönetim Kurulu üyesinin, Türkler başta olmak üzere belli bir kültür çevresinin insanlarını açıkça aşağılayan saptamaları, tersinden, Türkçeye ve bu çerçevede elbette Doğan Hızlan'a yönelik umursamaz iradeyi de açıklamaktadır. Türkler ve Araplar bir paralel toplum oluşturma eğilimi içindedir Sarrazin'e göre ve eğer öyleyse, bunlar toplumun en yoksul katmanlarına dahil olmaktan adeta memnundurlar. Bu yoksulluk anaforundan sıyrılmak istedikleri söylenemez. Sıyrılamazlar da... Çünkü, sosyal demokrat Sarrazin'e göre, Müslüman dünyasına egemen kültürel değerler, bu kaderi değiştirecek her şeye, bu arada bir eğitim atağına da engel olmaktadır. Tabii, işin içine genler ve ahmaklığın "ırsi" olduğu yolundaki "bilimsel bulgular" da karıştırılmaktadır.

Öyleyse, böyle.

Gelmek istediğimiz noktadayız: Yoksulluk müthiş bir kısır döngüdür ve zenginlerin bu oluşuma, yani yoksul göçmen- lerin paralel toplum girişimlerine, daha doğrusu kültürlerine, daha fazla hoşgörü göstermesinden "maraza çıkacağı" kesindir. Sürtüşmelerden kaçılamayacaktır. Toplum ahmaklaşıyor çünkü. Bu kısır dön- günün en önemli nedeni ise Türkçe ağırlıklı olarak Almanya'da, Arapça ağırlıklı olarak da Fransa'da, İslam damgalı kültür çevresidir. Anlaşılan, çağdaş bir Türkiye, aydınlanmacı duruş, yani Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu babaları ve onların ısrarlı -sola açık- mirasçıları bu çerçeveye sığmıyor.

Çelişki orada: Dinin kamu yönetiminden uzaklaştırılması olarak da özetleyebileceğimiz modern Türkiye'nin kuruluş yılları ve kurucu babalarını ("Kemalizm"), Avrupa'ya bırakın kabul ettirmeyi, anlatmak bile zordur. Ekim Devrimi'nin tüm sonuçlarıyla ve faşizmin ezildiği İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki uluslararası rejimin de bire kadar kırıldığı bir dünyada veya Avrupa'da, Türkiye, varlık nedenini tümüyle yitirmiş gibidir. Bunun sanat ve kültür ortamımızda etkisiz kalması mümkün olamazdı. O zaman Türkçenin ciddi ve Batı'nın parçası bir edebiyata sahip olduğunu, bunun temellerinde de aydınlanmanın evrensel ilkelerine sahip çıkmanın yattığını söyleyip savunmak, belki bir iç tutarlılık taşıyor, ama değişen koşullar nedeniyle akıntıya kürek çekmek dışında bir anlamı bulunmuyor. Batı'nın, beğendiklerini, yakınlıklarını nasıl bir "nesnel soğuklukla" değerlendirdiği ilginç bir ders olmalıdır. Sadece kendisine yakınlık duyanlara ve bizzat yetiştirdiği öğrencilerine değil, Doğan Hızlan markasına bakışı da böyledir.

Ne demek mi istiyoruz?

Şunu: Hızlan'daki "akılcı uzaklığı" veya "soğukkanlı yakınlığı", yazar Kürşat Başar'ın sorularına yanıtlarla oluşturulan nehir söyleşideki ("Sanki Bir Roman Kahramanı") bir yanıtından hareketle görebiliriz. Konu, Kürşat Başar ve kuşağının, 80 sonrasındaki genç edebiyatçılar kuşağının, neredeyse sorgusuz sualsiz Bilge Karasu

hayranlığı ve Hızlan'ın ister istemez ihtiyaç duyduğu dikkat notlarıdır:

"Dışarıda beğenilmek isteyen yazarlarımız var. Ben sana bir şey söyleyeyim, sen Bilge Karasu'yu seversin, Bilge Karasu iyi bir yazar. Ama dışarıda o kadar ilgi görmedi. Çünkü onu okumak, anlamak biraz çaba ister, bir de o kalitede yazarlar onlarda da var. Bilge Karasu bence Batılı bir yazar."

Tüm tercihlerinin Batı'dan yana olduğu bilinen ve iyi okuyan bir eleştirmen, neden böyle bir uyarıya gerek duymuş olabilir? Buna kolay bir yanıt bulmak mümkün değil. Ama Karasu'yu yakından izlemiş ve onun Türkçedeki önemine hep dikkat çekmiş bir hocanın, öğrencisine, "Abartırsanız, hata yaparsınız!" diye tercüme edebileceğimiz küçük dokundurması, onun kuruculuğa ve sonrasına bakışıyla yakından ilgilidir. Türkçenin içinden iyi ve Batılı yazarlar çıkmasına Hızlan'ın elbette bir itirazı yoktur, ama o, bu yazarların Batı'nın aradığı insanlar olmadığını, galiba Latin Amerika rüzgarından önce fark etmiştir. Türkçenin sınırları içinde "Batılı bir iyi yazar" olmanın Batı için pek bir önemi bulunmamaktadır. Dikkatle ihsas ettiği şey, aslında da ana mesajı, "Batı'da bunlardan çok var. Neden ilgilensinler?" şeklinde özetlenebilir.

Bir başka noktaya geldik: Bilge Karasu'nun, okurdan yoğun çaba isteyen kurmaca metinlerinden çok farklı bir noktadadır Doğan Hızlan'ın dili. Türkiye'nin en yaygın sanat-kültür eleştirmeni olarak kolay anlaşılırlığı önemsediğini hep söyler. Ama kolaylık bahsinde çok titiz ve tuzaklara düşmeyecek kadar dikkatli olduğunu da göstermek ister.

Buradan nereye varıyoruz?

Galiba, şuraya: Doğan Hızlan, ilk Orhan Pamuk patırtısı koptuğu zamandan beri, onunla ilgili olumsuz bir şey hiç yazmamış ve hep desteklemiştir. Bu, kendisine atfedilen "uçan kuşun kanadı kırılmaz" ilkesiyle de örtüşen bir tutarlılıktır. Ama gelinen noktada, hiç öyle kayıtsız şartsız bir Orhan Pamuk hayranı gibi davranmadığını da görüyoruz. İncelikli yön değiştirmelerine ve dikkatli üslubuna bakınca, sahneye neredeyse bir "Pamuk çılgınlığının" egemen olmasını fazla anlamlı bulmadığını anlıyoruz. Bunu bu şekilde hiç yazmadığı halde ve aslında galiba tam da yazmadığı için, böyle görebiliyoruz. Dolayısıyla Bilge Karasu'nun gereğinden fazla önemsenmesine karşı bazı sinyaller vermesi, hem modern Türk edebiyatının kuruluşu hem de bu edebiyatın gideceği noktalar açısından uyarıcıdır. Hızlan'ın, edebiyat-sanat dışındaki gerekçe arayışlarına hep kuşkuyla baktığını aklımızda tutarak, söylemiş olalım: "1923 Projesi"ne yakınlığı ve bu projeye solcu yazarlar ve sanatçıların kuşaklar boyu ısrarla ve her koşulda sahip çıkıp geliştirmesi, "sağın hakkını yemeyin" uyarıları eşliğinde Doğan Hızlan'ı birçok kolaycılığa ve bohem inkarcılığa karşı "muhkem" kılmıştır. Gerçekten, sağlamdır.

Şöyle de ifade etmek mümkün: 1923 ve 1960 "müdahaleleri" Türkiye toprağındaki en ileri iki siyasi başarı ve bunların hemen

ardından 1960'larda Türkiye İşçi Partisi (TİP) ile yükselen Türkiye aydınlanmasının altın yılları, Hızlan'ın toprağa sağlam basma nedenidir. Doğan Hızlan, 1950'lerde hareketlenen aydın tartışmalarının yaratıcı haznesine düşmüş, buradan da 60'lar ve 70'lerdeki sol yükselişin toplumsal rüzgarını paylaşmıştı. O halde, Bilge Karasu'nun iyi bir Batılı yazar olduğu vurgusundan biz çok başka sonuçlar çıkarabiliriz: Sanki, "Bu çizgiyi fazla abartırsanız, en fazla milyonlarca iyiden, ama önemsiz iyiden biri olursunuz" demektedir. Tanpınar, insana hiçbir şey katmayan doğrulardan yakınırdı, Hızlan, insana hiçbir şey ilave etmeyen iyilere karşı uyarıyor: Türkçe, kendisini başka aşkınlıklarla hatta aşırılıklarla duyumsatmak, bazen de zorla kabul ettirmek durumundadır. Çünkü edebiyat, bir eğilim olarak, terbiyeli çocukların değil, yaramaz çocukların oyun alanıdır. Doğan Hızlan için, kısmen Ahmet Hamdi Tanpınar ve özellikle de Yaşar Kemal böyle bir duruşu simgelemektedir.

O noktadayız işte: İkinci ve derinleşen, daha doğrusu beslendiği yeraltı kaynaklarını görmek isteyen bir okumayla, Hızlan'ı, belki kendisinin bile pek görmek istemeyeceği bir direncin kolunda yakalıyoruz. Ne yazarsa yazsın, ne söylerse söylesin, kişisel renklerine kıskançlıkla sahip çıkan ve bu renklerini son 50 yılda herkese kabul ettirmiş bir yazı adamı, böyle bakınca, yeni, herkese göstermekten kaçındığı bir tutarlılık içindedir. Nesnel bir direniş çemberinden söz ediyoruz. Böyle bir Doğan Hızlan, sanılandan ve hatta kendi düşündüğünden bile çok daha cumhuriyetçi, çok yerli ve çok daha soldadır. Nesnel olarak adresi oradadır. Bu çevre koşulları, yani Türkiye ve Türkçenin bitirilişin eşiğine getirilmesi, Hızlan'ı böyle görmeyi kolaylaştırıyor. Kaderi Yugoslavya veya Irak'ı andıracak bir ülke veya dilin kuruluş ilkelerini özümseyen/önemseyen hiçbir yazarın, böyle bir parkurun dışına çıkması düşünülemez: Yazarlar, genelde, kendilerine biçtikleri adresin çok dışında konuşlanmış sahra topları gibidir. Adresini yitirmeye başlayan bir Türkiye'nin, o adresi kuruluşundan itibaren çok önemseyen Doğan Hızlan'ı etkilememesi mümkün olamazdı.

Doğan Hızlan'a göre, eğer modern bir Türk edebiyatından söz edebiliyorsak, bunu solun büyük çıkışlarına, çabasına borçluyuzdur. O bunu, böyle bir açıklıkla ya da pervasızlıkla elbette ifade etmez, ama yazılarını okuyunca çıkaracağımız sonuç, şudur: Solun bu kadar etkili olmadığı bir Türkçe edebiyatın pek öyle önemsenecek bir anlamı olmazdı.

Nitekim Doğan Hızlan, çalışkan, ama Türkçe edebiyatta bir deprem yaratmadığı kesin bazı solcu yazarlar hakkında bile "ileriye doğru" dikkatlidir. Örnek, çok... Dursun Akçam için ve şöyle:

"O da çile çeken bir kuşağın simgelerinden biridir, tanıklığıyla da önemlidir. (...) Tanıdığım Dursun Akçam, güler yüzlü, doğrucu –dürüst sözü yeterli değil burada– çektiği çileyi de olağanmış gibi gören, bundan yüksünmeyen ama bizim siyasal, toplumsal, edebî tarihimize de bütün ustalığıyla iz bırakan, dirençli bir yazardı. Sinmeyen, sindirilemeyen kuşaktandı."

Bu bağlantı yollarını elbette yoktan var etmiyoruz. Hızlan'ın kişisel beslenme ve ilgi kanallarını da ihmal etmiyoruz. Ama Nadir Nadi ve İlhan Selçuk'un bu yakın dostunu, o dostluğun anlamına bağlamak, bir anlam yaratmak zorundayız. Kendini hâlâ parçası saydığı Cumhuriyet gazetesiyle ilişkisini de 1923'e ve modern Türkiye'nin kuruluş ilkelerine bağlamak, keyfi bir tercih değildir. Neden? Bir akrabalık mı uyduruyoruz?

Hayır, ama birçok gerekçeyi birleştiriyoruz. Toplumsalı ve tarihseli öne çıkarıyoruz. Biliyoruz ki, birey, toplumun ve tarihin dışında kalamaz. İnsanlar yaşadıkları

zamanın çocuklarıdır ve, eğer çok bilinen bir Hegel formülasyonundan hareket edersek, o zamanın ruhunu (Zeitgeist) bir biçimde taşırlar. Bireyleri elbette tek tek bu Zeitgeist'a indirgemek, daha doğrusu "sıkıştırmak", mümkün değildir. Doğru da değildir. Fakat bu modülleri ancak birbirleriyle ilişkilendirerek anlaşılır kılabiliyoruz.

O zaman, Avrupa ülkelerinde her gün, Türkçenin en yaygın bir yayın organında, hem de üst düzey yönetici olarak yazan bir kültür adamına, Alman ve Fransız medyasınca hak ettiği ilginin gösterilmemesine bu tür bir ilişkiler ağından bakarak gerekçeler bulduğumuzu düşünüyoruz. Demek ki Türkiye ile Türkçenin modern ve bağımsız anlamını bu denli vurgulamak, böyle bir yakınlık, "cezasız" bırakılamıyor.

Sonuçta, kültür dünyasında ilgisizlikten daha büyük ceza yoktur. Nitekim Hızlan'ın da en ağır eleştirilerini bazı yapıtlar ve sahiplerini "görmeyerek" yaptığını, onları, eleştirmeyerek adeta cezalandırdığını söyleyebiliriz. Haksızlık etmeyelim: Doğan Hızlan, kuruluş ölçütlerine aşırı titiz her "kurucu kuşak" üyesi gibi, örneğin bir Marcel Reich-Ranicki'nin tam tersi yoldan gitmiştir. Enis Batur'un Fransızcadaki Bernhard Pivot örneğinin Almanya'daki karşılığı, Polonya asıllı Reich-Ranicki, övgü ve yergilerinde çok rahat, hatta pervasızdır. Ama Almanca yazıp yayımlamaya Alman Demokratik Cumhuriye- ti'nde başlayan, bugünün 90'lık eleştirmeni için, Alman edebiyatına zaten bir kurucular çağı veya kuruluş dönemi hassasiyeti, kırılganlığı gerekmiyordu. Marcel Reich-Ranicki, eleştirinin yapıcılığını, yıkarken fazla itina göstermemesinde görür. Doğan Hızlan için ise son 50 yıllık Türkçe edebiyat, hâlâ bir kurucu dönem uğrağındadır. O nedenle "uçan kuşun kanadı kırılmaz" derken, asıl amacının 500 satan kitapları 2500 sattırmak olduğunu da söyler, ama aklının arka odalarında, mutlaka, bir kuruluş ve yerleşme sürecinin tehlikeye düşürülmemesi vardır.

Demek ki, etkisi ve yaygınlığı açısından Marcel Reich-Ranicki ile karşılaştırabileceğimiz Doğan Hızlan, temelden farklı bir zihniyetle hareket etmek zorunda olduğunu düşünüyor. Bugünü ve geçmişi yüklü bir Alman edebiyatında, bir eleştirmenin veya yazarın, sahneye "mevcut yapıyı ve yazıyı korumak için şefkat dağıtmak üzere" çıkması gerekmiyordu. Kuruluş yıllarının koruyucu kollarını geride bırakmak şarttı. Alman edebiyatına, bir başka alandan, iktisat, ama yine aynı dilde ortaya atılmış "Yeni sanayileri korumalıyız!" teziyle uzanabiliyoruz. Türkiye'deki iktisat ideolojisinde 1908 sonrasında ve "milli iktisat" kapsamında etkili olduğu bilinen 19'uncu yüzyılın ele avuca sığmaz iktisatçılarından Friedrich List, yeni kurulmuş "bebek" veya "yavru" sanayilerin, daha gelişmişlerin rekabetine terk edilemeyeceğini yazıyordu. Bu doğrultuda 1923 zihniyetinin özellikle 1960'lardaki "ithal ikamesi" açılımıyla nasıl geliştiğini veya geliştirildiğini biliyoruz. Dışa kapanmak değil, dışarının ezici, yok edici rekabetine karşı içerideki bebek sektörlerin, sanayilerin kurulup korunmasıydı istenen. Bu tutumun sadece ekonomiyle sınırlı kalacağını elbette düşüne- meyiz. Zaten kalmadı da...

Düşünceyi besleyen kültür ve sanat dünyası da her kuruluş sonrasında korunmaya muhtaçtır.

Bu nokta, tartışmaya çok açık bir alanın sınırlarına giriyor. Ama kurucu zihniyetin, kuruluş görevleri konusundaki tavizsizliğine en güzel örneklerden biri Doğan Hızlan'ın tutumudur. Ferit Edgü'nün, Dil Dergisi'nin Temmuz 2000 sayısındaki sözleriyle: "O okuyan ve yazandır. Bir kitabın başarısız yanlarıyla değil en başarılı yanlarıyla ilgilenir. En başarısız kitapları okuyup yazdığında bile." Demek ki Hızlan'ın, Nadir Nadi-İlhan Selçuk çizgisiyle yakınlığını bir tesadüf olmanın çok ötesine çekmemiz gerekiyor. Doğan Hızlan, bir kuruluşun anlamını ve taşınacak tüm iddiasını, kişisel bir "iyi adam" portresinin ötesinde düşünmüş olmalıdır. Gerçekten de kişisel beğeniler veya tutumla açıklayamayacağımız bir şey var ortada.

Neden?

Bir ihtiyaçtan hareket ediyoruz. Son yıllarda art arda kitaplarını yayımlayan Hızlan'ın birikimi, değerli ve ileri olanın listesini yoğun biçimde içermesiyle de çok önemlidir. Aydınlanmacı, cumhuriyetçi her kuruluş, insanları, yazarları böyle bir seçimle yüz yüze bırakıyor: Ya mevcudu ileriden gelene karşı koruyacaksınız ya solun simgelediği o ileri düşünceyi ve yapıtları mevcudun içinde göreceksiniz ya da mevcudu ve o mevcuttan çok memnun her yapıtı/yazarı hazır sınırlar içinde nefes alamaz hale getireceksiniz. Doğan Hızlan'ın Nadir Nadi-İlhan Selçuk çizgisinden bakarak Türkçe edebiyatın iyi ve sol örneklerine açık tutumunda, bir tür gericilikle hesaplaşma kararlılığı vardır. Bu, kendisine hiçbir zaman komünist veya sosyalist bir etiket yapıştırmamış bir yazı adamı için çok anlamlıdır. Belki sadece bu açıdan, Enis Batur ile bir paralellik taşıdığını düşünebiliriz. Doğan Hızlan'ın, kendi gazetesi dışında Cumhuriyet'in de yayıncılığına katkısı ile Enis Batur'un başka her yerde yazabilecekken bir çağ yangını içinde ve büyük gericilik yıllarımızda ısrarla Cumhuriyet gazetesini seçmesi, verilen mesaj, son derece anlamlıdır.

Buradan bir "ara sonuç" çıkarabiliriz. 1930'lar ve 40'ların Türk edebiyatını 50'lerin büyük ve Doğan Hızlan'ın da zaten içine doğacağı ilerici entelektüel ummana taşıyan Nurullah Ataç-Ahmet Hamdi Tanpınar tutumunu, çok başka zaman ve bugünkü yıkılış dönemeçlerimizde, Doğan Hızlan-Enis Batur çizgisiyle karşılayabiliriz. Ataç ile Tanpınar, cumhuriyetin ve Türkçe edebiyatın kuruluş döneminde birbirini tamamlayan birer cumhuriyetçi aydın kimliğiydiler. Geçmişle geleceği birbirine bağlıyorlardı. Birbirlerinin varlık nedeniydiler.

Bu dört isim de Türkiyecidir, Türkiyelidir ve Türkiye'nin tutkulu çocuklarıdır. Dördü de, aydınlanmanın Türkiye'ye, Türkçe ve Türkiyeli'ye ne kadar büyük olanaklar taşıdığını bilmektedir. Çalışkanlıkları ve kişisel tercihlerinin dışında, solculuk iddiası taşımadan sola açık olduklrını görüyoruz. Bu, aydınlanmacı şiddetin gereklerine kayıtsız kalamamalarından kaynaklanıyor. Kabul edilmelidir ki, bu dört isim, etki alanları ve yarattıkları sonuçlarla, bugünün Türkçesini fazlasıyla damgalamış bulunuyor. Ataç-Tanpınar ve Hızlan-Batur çizgileri, temsil ettikleri değerlerle, birikimleriyle ve seslenme güçleriyle önemli ve öndedirler. Bu, onların dışında akan nehirlerin, yeraltı ırmaklarının olmadığı anlamına gelmiyor elbette. Ama bu iki paralel çizgiyi ihmal ederek genel bir sonuç çıkarmanın anlamsız olduğunu da görmeliyiz.

O halde bu insanların yapıtlarında bilurlaşan yazarlar ve yapıtlardan, bir okuma tablosu çıkarabiliriz. Yeni dönemin aydın adaylarının önünde böyle bir hazır malzeme var. Örneğin Doğan Hızlan'ın her gün yenilediği bir büyük okuma listesi... En büyükleri ve onları besleyen veya onların beslendiği yazarları, yapıtları, Hızlan'dan yola çıkarak "tahsil etmek" yeni bir dönem açmak isteyenler için büyük kolaylıktır.

Sabahattin Kudret Aksal, Edip Cansever ve Hilmi Yavuz ile birlikte...

Hızlan, bugün itibariyle, önemli bir toparlayıcı, eleyici ve biriktirici haznedir. Bir temsilci...

Bir meşruiyet karşısındayız.

Doğan Hızlan'ın nasıl bir meşruiyet taşıyıcısı olduğunu en iyi anlatan yazarlardan biri Özdemir İnce'dir. Hızlan'ı bir "hâdim", yani "hizmet gören" olarak tanımlayan İnce için, Doğan Hızlan, sanatçının, yazarın, yapıtın hizmetinde bir "Hakem Bey"dir. Burada bizim eklememiz gereken nokta, kendisi böyle bir şeyi hiç vurgulamamış bile olsa, "toplum"dur. Öyle ya, bu hizmet, bir toplum ütopyasında, iyiyi ve güzeli, kötüden ve çirkinden ayıran insanlar toplumuna yönelik olmayacaktır da, tek bir insanın "ben"cil duygularına mı hizmet edecektir?

Doğan Hızlan'ın, kuşağındaki ve yerleşik medyadaki sol iddialı dostlarından bazen daha toplumcu olduğunu, kendisi çevreye yoğun sis bombaları yağdırırken bile söylemek durumundayız. Ama bunu daha önce vurgulayanlar olduğunu biliyoruz. En doğruyu, ömür kapısını bir komünist olarak kapatan şair Kemal Özer yazmıştı. Kemal Özer, 50'lerde yola birlikte çıktığı, ilk kanat alıştırmalarını paylaştığı dostunun ömür bilançosunu toplumsal bir çizgide toparlarken, haklıdır:

"Hepimiz, yola çıktığımızda birer olanaktık. Bu olanağı nasıl kullandık, nereye kadar ulaştık? Doğan Hızlan'ın yaptığı, birbiri içinde iki seçimdi aslında. Ürünle sanat, ürünle sanatçı arasında kuramsal ya da eleştirel bağlantı kurmayı değil, ürünle kamuoyu arasında iletişimi sağlamayı yeğledi. Hem o ilk çıkış noktasına, hem de sanata karşı kendince belirlediği bu hizmet anlayışına sürekli bağlı kalarak."

İnsanları, yazarları, içine doğdukları toplumun kan basıncıyla, hatta Schiller'in sözünü kullanacak olursak, "zamanın zevkiyle" ilişkilendirmeden tanımak veya tanımlamak gerçekten de mümkün değil. Nitekim, Doğan Hızlan'ı yerleşme ve -şimdilerde- sarsılma dönemi Türkiye Cumhuriyeti'nin toplumsal malzemesi dışında anlamaya çalışmak cahil cüretine girer. Şaşırtıcı olan, Hızlan'ın, solun belirlediği bu zevki ileriye çekme ısrarı ve kendi çizgisine sadakatidir.

Gerçekten de, solun getirdiklerini ve etki alanlarını çekip almaya kalksak, Doğan Hızlan'dan geriye çok fazla bir şey kalmıyor. Belki görülmesi zor olan, Hızlan'ın da bu müktesebattan hiç rahatsız olmadığı, kurtulmak istemediğidir. Sağdan kendisine pek bir şey kalmadığını bildiği için olmalı.

İnsanlığını zenginleştiren bir estetiği, başka nerede bulabilirdi?

İnsanlığımızı zenginleştiren bir estetiği, başka nerede bulabilirdik?

Aydınlanma, son tahlilde sol bir şeydir, dolayısıyla, bir aydınlanma çağrıcısı olan Doğan Hızlan'ı solsuz anlamak mümkün değildir. ■

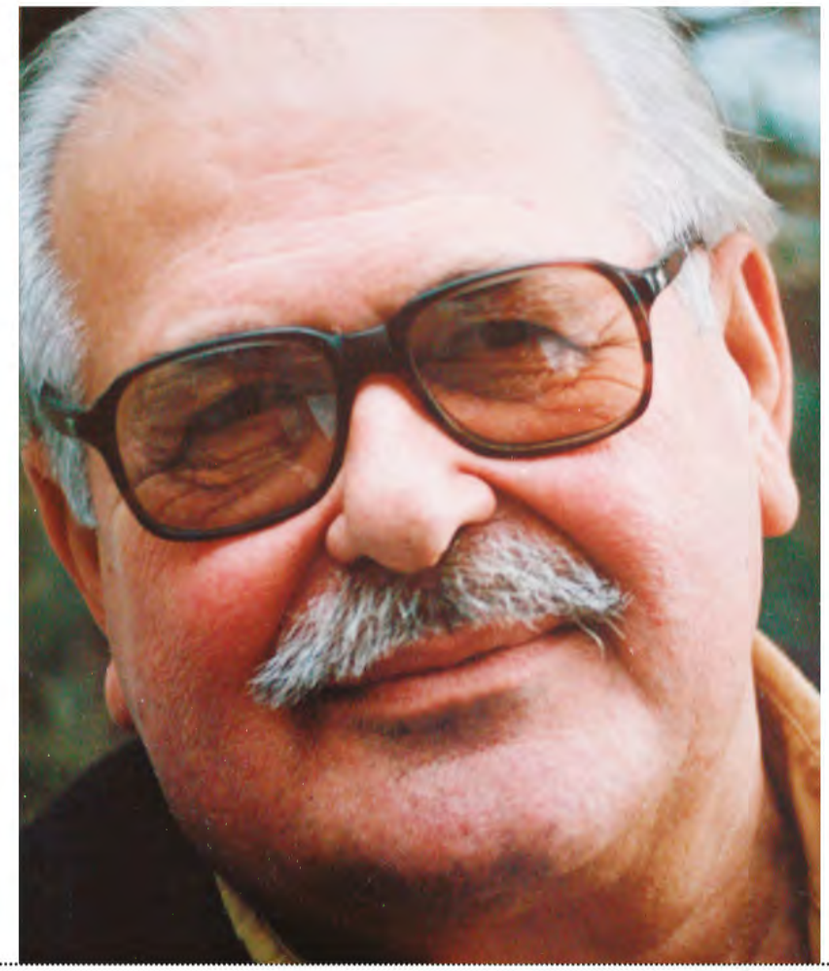

Türk edebiyatı, Fethi Naci'yle ne kazandı ne kaybetti?

KAPAENTEARR SPIRÁSINOİĞLU

Solun 1980 sonrası büyük tasfiyesi döneminde, edebiyatta sol adına kazık gibi ortada durdu Fethi Naci. Gelen çarptı yamuldu, gidene o çarptı. Gerçi sola, radikal sola hiçbir zaman tam yaranamadı. Bir kere mutlak toplumcu gerçekçilikten acemilik döneminden kurtulur kurtulmaz uzaklaşmıştı. Ama toplumcu gerçekçiliğe küfür de etmezdi. Post-modernist sınıra dek edebiyattaki tüm yeni açılımlara, açılım girişimlerine yakın durmaya çalıştı, en azından düşmanca yaklaşmadı.

12 Eylül 1980 darbesinden sonra Türkiye'de sanata ve edebiyata ne oldu? Fethi Naci'nin bu büyük karşıdevrimci süreçte işlevi, yeri neydi?

1980 öncesi sinemada, tiyatroda, müzikte, resimde sol güçlüydü. Ama buralarda ilk akla gelen sol değildi. Fakat edebiyat öyle mi ya! Edebiyat denince sol akla gelirdi. Solcu olmayan edebiyatçı yok gibiydi. Edebiyat mutlak düzeyde solun elindeydi. Çatışma solun sanat anlayışları arasındaydı: Mutlak toplumcu gerçekçiler, İkinci Yeniciler… Radikal devrimciler, Sovyetler Birliği yanlıları, köylücüler, sosyal demokrat reformistler, Kemalistler arasında. Solun en sağında Osmanlıcı Kemal Tahir yer alırdı, buradan siz düşünün…

Fethi Naci, yıldızı 80 öncesi parlamış bir edebiyat eleştirmeniydi. 1956'da yayınlanan "İnsan Tükenmez"le eleştirmenliğini kanıtlamıştı. 1971'de "10 Türk Romanı" ile ustalığa ilk adımını atmıştı. Edebiyatçı kişiliği yanında bir sosyalist ve Marksist olarak da sola kendini kabul ettirmişti. İktisatçıydı aynı zamanda. TİP üyesi ve TİP programını oluşturan komite üyesiydi 12 Mart darbesi öncesi.

Daha önceleri yatmış çıkmışlıkları vardı, ama 12 Eylül'de bir darbe almadı. Bundan yararlanarak ustalığını artık kanıtladığı ve cümle âleme kendini kabul ettiren önemli başyapıtını yayınladı: "100 Soruda Türkiye'de Roman ve Toplumsal Gelişme"

80-90 arası dönem Türkiye'de ilginç bir dönemdir siyaset ve sanat açısından. İlginç demek biraz entelektüelce kaçıyor, çünkü insani ve siyasal açıdan çok acılı bir dönemdir. Yoğun operasyonlar, kitlesel ve bireysel ağır işkenceler, on binlerce sosyalistin cezaevlerindeki zor yaşam mücadelesi… dışarda sosyalist mücadele vermenin olağanüstü güçlükleri.

Sanat ve siyaset…

Bu dönemde muhalefet cılız siyasi örgütlenmelerin dışında başlıca üç kanaldan yürüdü. Medya, sanat ve bunlarla birlikte mizah.

Sanat özellikle Özal döneminin başlarına dek tek muhalefet kanalıydı. Sanat dergilerinin yayınına izin veriliyordu sadece sol yayın olarak. Asıl medyayı oluşturan gazetelerde muhalefet etmek Cumhuriyet gazetesinde bile zor ve riskliydi. Sanatçıların büyük çoğunluğu ve edebiyatçıların neredeyse tamamı solcu olduğuna göre, sanat dergilerinin ve gazetelerin sanat sayfalarının sol eğilimli olması ve belli ölçüde sol muhalefet göstermesi de doğaldı.

Bunun iki yönlü olumlu ve olumsuz sonuçları doğmuştur. Her şeye karşın böylesi bir faşist rejime yumuşak da olsa muhalefet edebilmek iyi bir şeydi elbette. Ama öte yandan sanat, aydınlar, entelektüeller, gazeteciler üzerinden yürüyen büyük restorasyonun da bir aracı haline geldi kısa zamanda.

Eski radikal, barışçıl sosyalist veya yumuşak sosyalist, sosyal demokrat entelektüel kesimin cebine hızla para girmeye başladı. Bu kesim çabucak "barış, güven ve huzur ortamı"na uyum sağladı, hızlı biçimde sağcılaşmaya başladı. Medyada çoğunluğu, edebiyatta ise mutlak çoğunluğu oluşturan solcular artık yeni tip "solcu"ydular. Büyük bölümü solu da reddetmeye başlamıştı.

O ortamda hâlâ solcu ve sosyalist kalmakta direnen aydınlar giderek marjinalleştirildi, medyanın, edebiyatın kenarlarına itildiler. Bu kesimin büyük çoğunluğu panik içinde, yükselen Kürt hareketine yapıştılar. Onun tahrip edici sonuçları da yıllar sonra görülecekti.

En sevdiği 10 romancı

Romanın en büyük eleştirmeni Fethi Naci, Semih Gümüş'ün 1997'de sorduğu "**En sevdiğiniz on romancı?**" sorusuna şu cevabı veriyor: "**Halit Ziya Uşaklıgil, Reşat Nuri Güntekin, Ahmet Hamdi Tanpınar, Yusuf Atılgan, Yaşar Kemal, Adalet Ağaoğlu, Oğuz Atay, Ferit Edgü, Orhan Pamuk, Kaan Arslanoğlu.**"

dönem. Fethi Naci, Memet Fuat, Hilmi Yavuz, Doğan Hızlan. Sermaye ve 12 Eylül sonrası sağ rejim, yeni kadrolarını oluşturana dek hepsi de solcu olan bu ustalardan yararlanmak zorundaydı. Fethi Naci: tescilli Marksist ve sosyalist; Memet Fuat: Nazım Hikmet'in üvey oğlu, tescilli solcu, "toplumcu"; Hilmi Yavuz: yumuşak da olsa sosyalist ve Doğan Hızlan: hep sosyalistlerle dost olmuş bir sosyal demokrat solcu…

İçlerinde en sağlam duran kuşkusuz Fethi Naci'dir.

İkisi öldü, kalan sağlardan biri tam anlamıyla döndü. Ama sağların o dönen da-hil eski etki güçleri yok şimdi. Sermaye, daha doğrusu sanat-edebiyat piyasası "büyük

Yine de tutucuydu biraz. Dilde ödünsüzdü örneğin. Aşırılığa kaçmayan arı ve sade Türkçeden yanaydı. O noktada yer yer bağnazlığa düşecek kadar katıydı. Toplumcu gerçekçiliğe eleştireldi, ama gerçekçiliğe toz kondurmazdı. Hatta gerçekçilik dışı sanat ürünlerini sanattan say- mayacak kadar. Edebiyata kutsal bir varlığa yaklaşır gibi saygıyla yaklaşırdı. Edebiyata, işine saygı göstermeyen edebiyatçılara dostu bile olsa düşman kesilirdi.

80'den sonra 2000'ne yaklaşana dek romandaki tek otoriteydi. Kendisinin bunda bir kabahati olmasa da bu teklikten ötürü çok eleştiri aldı. Ondan olur almadan bir romancının "büyük romancı" kabul edilmesi çok zordu. İmkansız değildi, ama çok

büyük bölümünü edebiyat açısından değerli görmediğinden desteklemedi. İkinci olarak da medyaca, iktidarca desteklenen çok daha güçlü akım: Yalçın Küçük'ün adlandırmasıyla "küfür romanları" akımı hüküm sürmeye çalışıyordu. Sosyalizme, yenilmiş devrimcilere küfredilen romanlar. Onların hüküm sürmesine izin vermedi Naci. Çok sert bir tavır aldı. Bunlardan en çok öne çıkanlardan biri olan Ahmet Altan'ın romanından iğrendiğini açık açık yazdı. Tüm küfür romancılarının, sol ve sosyalizm karşıtlarının çok daha yoğun düşmanlığını kazandı.

Fethi Naci'nin ve bu tür eleştirmen kuşağının bir şekilde tasfiye edilesi gerekiyordu siyaseten ve piyasaca. Bunu ba-

Memet Fuat ve Fethi Naci...

İşte böyle bir ortamda Fethi Naci otoritesi iyice kuvvetlenmiş bir edebiyat adamı olarak daha da sivrildi. Ortada sağın, burjuvazinin kullanabileceği sağ ve/veya liberal ustalar yoktu. Özellikle edebiyatta... Solcuları, eski solcuları bir şekilde kullanmak zorundaydı medya.

2000'e varana dek etkileri her yıl azalmakla birlikte güçlü bir biçimde süren "mahşerin dört atlısı"nın dönemidir o

En sevdiği 20 roman

Fethi Naci'nin en sevdiği 20 ro- man: **Aşk-ı Memnu** (Halit Ziya); **Kuyucaklı Yusuf** (Sabahattin Ali); **Üç İstanbul** (Mithat Cemal Kuntay); **Ateş Gecesi, Kavak Yelleri** (Reşat Nuri); **Huzur, Sahnenin Dışındakiler** (Ahmet Hamdi Tanpınar); **Bereketli Topraklar Üzerinde** (Orhan Kemal); **Esir Şehrin İnsanları** (Kemal Tahir); **Sultan Hamid Düşerken** (Nahid Sırrı Örik); **Orta Direk, İnce Memed IV** (Yaşar Kemal); **Küçük Ağa** (Tarık Buğra); **Tutunamayanlar** (Oğuz Atay); **Anayurt Oteli** (Yusuf Atılgan); **Şafak** (Sevgi Soysal); **Bir Düğün Gecesi** (Adalet Ağaoğlu); **Beyaz Kale** (Orhan Pamuk); **Eylülün Gölgesinde Bir Yazdı** (Ferit Edgü); **Kişilikler** (Kaan Arslanoğlu).

eleştirmenleri" tasfiye etti artık. Onlara gereksinimi kalmadı. Daha doğrusu ayak bağlarından kurtuldu.

Büyük eleştirmenler, en fazla kendilerine hizmet edeni bile sonuçta eleştirmendir. Piyasanın eleştirmene, eleştiriye tahammülü kalmamıştı, kalmamıştır. Kültür sayfalarının, dergilerin, kitap ekleri editörlerinin orta ve alt kademe çalışanları, isimleri fazla sivriltilmeden onlara yeter de artar "tanıtımlar" için. Hatta son beş altı yılda onlar bile giderek devreden çıkarılmaktadır.

Artık sadece yayınevleri ve medyanın doğrudan iletişimi önemlidir, hatta o da ikinci sırada. Kitabevi zincirleri, okur ve büyük medya-televizyon üçgeninde kültür sayfalarına gerek duyulmadan bağlanmaktadır iş.

İşte o dönemde, solun 1980 sonrası büyük tasfiyesi döneminde, edebiyatta sol adına kazık gibi ortada durdu Fethi Naci. Gelen çarptı yamuldu, gidene o çarptı.

Gerçi sola, radikal sola hiçbir zaman tam yaranamadı. Bir kere mutlak toplumcu gerçekçilikten acemilik döneminden kurtulur kurtulmaz uzaklaşmıştı. Ama toplumcu gerçekçiliğe küfür de etmezdi. Post-modernist sınıra dek edebiyattaki tüm yeni açılımlara, açılım girişimlerine yakın durmaya çalıştı, en azından düşmanca yaklaşmadı. Sanatın, edebiyatın özgünlüğünün, karmaşıklığının hep farkındaydı. Bir şeyler değişmeliydi, yeni biçimler mutlaka denen- meliydi.

zordu. Ödül almak buna bağlıydı, çok satmak buna bağlıydı. O süreçte birçok dostluklar kurdu edebiyat aracılığıyla, ama en az on misli düşmanlık kazandı.

80-90 arası dönemde romanda iki güçlü siyasi akım ortaya çıkmıştı. Biri, "cezaevi edebiyatı" denilen, solcuların-devrimcilerin 80 öncesi ve sonrası mücadeleyi ve ağır baskıları anlattıkları romanlar... Bunların

şardılar. 2000'lere gelirken Naci'nin etkisi hayli zayıflamıştı. 2000'den sonraysa -hastalığının çok öncesinden beri- zaten zoraki "emekli" edilmişti.

Son büyük yapıtı, "Yüz Yılın 100 Türk Romanı"dır.

Fethi Naci Nurullah Ataç'tan sonra ve onunla birlikte "eleştiri" denen bir kurum bulunduğunu, bunun gerekli ve yararlı olduğunu Türkiye'ye kabul ettirdi. Edebiyatın asıl değerinin piyasacılıktan, çok satmadan kaynaklanmadığını, edebiyatın kendi iç yasalarından kaynaklandığını geniş bir kesime kabul ettirdi. Edebiyatın asıl değerinin insandan, sosyalizmden ve gerçekçilikten uzaklaşarak korunamayacağını savundu ve güçlü otoritesiyle Türkiye'de o tezin yaygınlaşmasında en etkili birkaç edebiyat insanından biriydi.

Naci'yi kaybettiğimiz çok oluyor. Şimdiki otoritelere bakarsak, başka bir açıdan, şimdiki otoritesiz edebiyat ortamının piyasa baskısı altındaki çok daha despotik ortamına bakarsak, Naci'nin otoritesinin giderek zayıflatılmasıyla, sonra da onun hastalığı ve ölümüyle neler kaybettiğimiz ortaya çıkar. Biz zaten bir şeyleri onu kaybettikten sonra daha iyi anlamaya başlarız.

40 Kuşağı devamcıları ve Attilâ İlhan

M. BÜLENT KILIÇ

Uzun entelektüel yaşamı boyunca şiirin yanı sıra, eleştiri, deneme, roman, senaryo gibi pek çok türde sayısız ürün veren, sayısız temayı ve konuyu işleyen Attilâ İlhan kuşkusuz ki dipsiz bir kuyu. Bu nedenle, onunla ilgili bir yazı mutlaka uzun, sabırlı bir araştırma/inceleme sürecini gerektiriyor.

Bugün, 40 Kuşağı denince, hele de 40 Kuşağı Toplumcuları denince artık hepimiz genel hatlarıyla aynı şeyi anlıyoruz, aynı adlar geliyor aklımıza. Oysa Asım Bezirci'nin 8 Temmuz 1983 tarihli Somut gazetesinde yayımladığı " '40 Kuşağı' Deyince" başlıklı yazısını okuyunca, bu uzlaşmaya öyle kolayca varmadığımızı fark ediyoruz. Bezirci, bu yazısında, 40 Kuşağı denince, uzun yıllar "toplumcu olmayanlar"ın (örneğin Garipçilerin) anlaşıldığından, "toplumcu olanlar"ınsa pek anılmadığından söz ediyor. Ancak kendisinin de arasında bulunduğu bir takım yazarların zorlu uğraşlarından ve nice zamandan sonra taşların yerine oturduğunu belirtiyor ve şöyle diyor: "1960 sonrasında gittikçe genişleyip gelişen özgürlükçü ve toplumcu açılımlar, 40 Kuşağı'na duyulan ilgiyi daha da pekiştirdi. O kadar ki, gün geldi, 40 Kuşağı denince, yalnızca toplumcular anlaşılmaya başlandı."

1940'lardan 1960'ların ortalarına kadarki yaklaşık 25 yıllık bu uzun dönemde, sahiden de, 40 Kuşağı Toplumcuları diye adlandırılan kuşağı oluşturan sanatçılar, yalnızca tek tek görmezlikten gelinen, örselenen, baskıya ve şiddete maruz kalan kişiler olmamış, kuşakça da görmezlikten gelinmiş, yok sayılmışlardır.

1930'lu yılların ortalarından başlayarak, Avrupa'da, özellikle Almanya ve İtalya'da, uzakdoğuda ise Japonya'da yükselen ırkçı-faşist dalga, tez zamanda dünyanın tamamını etkisi altına almış, her ülkede, her bölgede ya taraftar kitleleri yaratmış ya da o bölgelere özgü ırkçı örgütlenmeler için bir model oluşturmuştur. Bu ideolojilerin Türkiye topraklarında da bir karşılığı, bir taraftar kitlesi oluşacaktır. Bir burjuva devriminin sonucu olarak ortaya çıkan genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusal kültürünü oluşturma çabaları, kısa zamanda dünyadaki bu büyük akımların olumsuz etkisiyle kesişmeye başlamış, bu kesişme alanındaysa, yerli ırkçı/faşistlerimiz yani Türkçü-Turancı akımlar gelişip serpilme olanağı bulmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'na doğru paldır küldür gidilen bu evrede, antikomünizm, başta faşist-ırkçı yönetimler olmak üzere, tüm Batı tarafından hararetle pompalanan bir şeydir artık. Bu nedenle, anayasal olarak yasak sayılmakla birlikte, Türkiye'deki Irkçı-Turancı akımlar sistem tarafından desteklenmiş ya da kendilerine anlayış gösterilmiştir. 1920'li yıllarda Sovyet elçiliğinin Ankara'daki bahçesinde 1 Mayıs kutlamaları için toplanarak vişne suyu içip kurabiyeler yiyen Türkiye insanı, artık antikomünist olması için kışkırtılmaktadır. Elçiliğin bahçesiyse çoktandır ziyaret edilen bir mekan olmaktan çıkmıştır.

Komünist şair Nâzım Hikmet işte bu koşullar altında yargılanmaya başlanır ve 1938 yılında 13 yılını geçirmek üzere kendisini cezaevinde bulur. Böylelikle, 20'nci yüzyılda Türkçe şiirin yetiştirdiği en atak, en gözüpek, en büyük şair susturulmaya çalışılır. Cezaevine tıkılışıyla birlikte şiirine ilişkin görmezlikten gelme ve yasaklama dönemi de başlamış olur.

İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle başlayan tedirginlik ve korku havası içinde, Cumhuriyet sonrası dönemin görece özgürlükler dönemi de son bulur. Solun ve Kemalist solun "Milli Şef Diktası" olarak adlandıracağı bu yeni dönemde, komünistlere yönelik cadı avı da yürürlüğe girer.

40 kuşağının Hasan İzzettin Dinamo, Cahit Saffet Irgat, A. Kadir, Rıfat Ilgaz, Suat Taşer, M. Niyazi Akıncıoğlu gibi adlardan oluşan birinci nesli, Milli Şef Dönemi'nde iktidarın yoğun şiddetine maruz kalır. Kitapları toplatılır, dergileri kapatılır. Kendileriyse kovuşturmalara uğrar, işkencelere

maruz bırakılır, mahkemelerde yargılanır, hapislere ya da sürgünlere yollanır.

Solun büyük bölümünün, bu kuşağın şairlerini bir hayli önemsediğini biliyoruz. Kuşku yok ki, Asım Bezirci ve Attilâ İlhan, bu şairleri önemseyenler listesinin başlarında yer almaktadır. Örneğin Attilâ İlhan, Cahit Irgat için "…dokunan bir şair. Adamı saçlarından tutuyor ve yere çalıyor" diyor (Attilâ İlhan, Gerçekçilik Savaşı, s.227); yine "Rıfat Ilgaz'ı kaybetmek, Türk toplumcu sanat hareketinin yarısını kaybetmek gibi bir şeydir" diye yazıyor (Attilâ İlhan, Hangi Edebiyat, s. 52). Asım Bezirci'yse, pek çok yazısında bu kuşağın edebiyatçılarını gerekçelerini de koymaya çalışarak övmüş, antolojilerinde onlara genişçe yer vermiş, hatta "Temele Gül Dikenler" adlı kitabının neredeyse tamamını bu kuşağın edebiyatçılarına ayırmıştı.

Ne var ki, o dönemde olduğu gibi sonraki dönemlerde de bu kuşağı, bu kuşağın şairlerini küçümseyen, onların yeteneksiz ya da "yeterince yetenekli olmayan" şairler olduğunu öne süren bir kesim de vardır. Bu kesimin dikkat çeken adlarından biri Fethi Naci'dir ve şöyle demektedir "40 Kuşağı şairleri gölgede kalmışlardır, çünkü yeteneksiz şairlerdi" (Aktaran Bezirci, Somut gazetesi, " '40 Kuşağı' Deyince, 8 Temmuz 1983). Eleştirmen Mehmet H. Doğan da, bir yazısında ("Toplumcu Gerçekçilik, Nâzım Hikmet ve 1940 Kuşağı", Adam Sanat, Ocak 1991), 40 Kuşağı Toplumcularıyla, dönemin başta Garipçiler olmak üzere öteki grupları arasındaki ilişkiyi şöyle tarif ediyordu: "Nâzım'ın ve solcu söylemin büyük etkisinde olan, kendilerinde şiir ve yazın yoluyla toplumu düzeltme, toplumsal düzene müdahale etme gibi bir misyonu varsayan bir grupla, Nâzım'ın etkisinden en azından biçim bakımından izler taşımayan ve Nâzım'dan sonra Türk şiirinde yeni bir atılımı, değişmeyi başlatacak olan grup arasındaki zıtlık." Mehmet H. Doğan, yazısının deva- mında, bu kuşağın toplumcularının pek çoğunun niçin yeteneksiz olduğunu kanıtlamaya girişiyor, somut çözümlemeler yapmasa da kimi örnekler vermeyi ihmal etmiyordu.

Siyasa üzerinden yapılacak bir tarifle bu kuşağın şairlerinin imajını parlatmak, onları övmek ne kadar yanlışsa, Mehmet H. Doğan'ın yaptığı üzere, yeteneksizliği ya da başarısızlığı örneğin Nâzım'a ya da sol siyasaya bağlanmayla açıklama çabası da o kadar yanlıştır.

Peki, niçin?

İşte burada, yazının asıl konusuna girmiş oluyoruz. Çünkü Attilâ İlhan'ın 40 Kuşağı'nın ikinci neslini temsil ettiğini düşündüğü dört addan (Attilâ İlhan, Ahmed Arif, Şükran Kurdakul ve Enver Gökçe) hiç değilse üçü, yani A. İlhan, A. Arif, E. Gökçe, hem Nâzım'ın hem de sol siyasanın etkisindeki şairler olarak önemleri ve yetenekleri konusunda uzlaşmanın görece kolay olduğu adlardır. A. İlhan'ın, daha lise yıllarından başlayarak, ölümüne kadar Nâzım'a "tutkun" bir şair olduğunu ifade etmek bile fazladır.

Bu üç ad, Garipçilerin de İkinci Yenicilerin de yolundan gitmemiş ve her zaman

Asım Bezirci

toplumcu şiir hattında durmuş şairler olarak belli bir başarı çizgisinin üzerine çıkabilmişlerdir. 40 Kuşağı toplumcularının ikinci neslini temsil eden bu üç şairin de, kuşakdaşı olan bütün toplumcular gibi, işkencelere maruz kaldıkları, sürgüne gönderildikleri, hücrelerde tutuldukları biliniyor. Onca ihbara, kovuşturmaya, yasaklamaya ve elbette işkencelerin en büyüğü olan yoksul, aç, işsiz bırakılmaya karşın, bu şairlerin yetkin ürünler vermelerine bakıp, daha rahat, daha serbest olsaydılar çok daha üretken, çok daha "yetenekli" olabilirlerdi demek, bir yanıyla spekülasyon idiyse, öteki yanıyla da adil ve kadirşinas davranmaktır, herhalde.

Ama biz, olabilecek olan neydi, ona değil de, olmuş olana odaklanalım ve bu kuşağın ikinci neslinin en üretken adı olan Attilâ İlhan'ın entelektüel/sanatçı kimliği üzerinde düşünelim.

Uzun edebi-entelektüel yaşamı boyunca şiirin yanı sıra, eleştiri, deneme, roman, senaryo gibi pek çok türde sayısız ürün veren, sayısız temayı ve konuyu işleyen Attilâ İlhan kuşkusuz ki dipsiz bir kuyu. Bu nedenle, onunla ilgili bir yazı mutlaka uzun, sabırlı bir araştırma/inceleme sürecini gerektiriyor. Bense, daha kapsamlı bir çalışma için küçük bir girizgâh sayılabilecek bu yazıyla, Attilâ İlhan'ın bir entelektüel/sanatçı olarak hangi yönleri ve özellikleri sayesinde kuşakdaşlarından ayrıldığını ve toplumcuların tek tek ve bir gövde olarak görmezden gelindiği bütün evrelerde sevilmese, benimsenmese bile tanınan, "saygı duyulan" biri olmayı nasıl başardığını ana hatlarıyla ortaya koymayı deneyeceğim.

***

Attilâ İlhan, bir orta sınıf çocuğu olarak dünyaya geliyor. İyi koşullarda büyüyor, iyi bir ilk eğitim alıyor. Nâzım' ın şiirlerini yakalatıp da, açılan soruşturmanın ertesinde kendisini cezaevinde bulduğunda bile, bu olanaklar sayesinde mahpusluğu bir çileye dönüşmüyor. Liseden atılmasının ertesinde bir takım özel okullarda okumaya devam edebiliyor. Babası, Danıştay'da dava açarak uzun bir hukuk mücadelesiyle, oğlunun öğrenim hakkını geri alabiliyor. "beş parasız" bir genç olarak da olsa, pek çok kez Fransa'ya gidip gelebiliyor. Bütün bunlar, kuşkusuz ki, Attilâ İlhan'ın ayrıcalıklı yanları. Bu, tamam. Ancak, tüm bu olanaklara ve avantajlara karşın hapislik, işkence, sorgu, sürgün gibi birçok kötü duruma maruz kaldığı, ihbar edildiği, aşağılandığı, yazmakta, okumakta, yayımlamakta sıkıntılar çektiği de aşikâr.

Attilâ İlhan'ı düşmanlarının bile önemsemesine neden olansa, bütün bu koşullarda boy veren birikimi, çalışkanlığı ve yaratıcılığı... Bunca kısa bir yazıda pek çok ayrıntıya eğilemesek de kimi nirengi noktalarını saptayabiliriz.

İlhan, 1943 yılında, henüz lise öğrencisiyken, çoğunlukla da toplumcu dergilerde, şiir yayımlamaya başlıyor. 1946'da, dayısı, ondan habersiz olarak, İlhan'ın şiirlerini CHP'nin açtığı şiir yarışmasına gönderiyor. Ödül kurulunda, İlhan'ın sonraki yıllarda sık sık "didişeceği", eleştireceği Nurullah Ataç da var. Ataç, bu genç adamın şiirini ayakta ve büyük bir coşkuyla dinliyor. Sekiz kişilik kurulun toplandığı salonda, ikincilik ödülünün ona verilmesini kabul eden altı elden biri olarak onunki de havaya kalkıyor. İlhan, dikkatleri ilk olarak bu ödül sayesinde çekmiş oluyor.

Attilâ İlhan'ın Milli Şef Dönemi'nin baskıcılığına o günlerde de müthiş bir tepkisi var. Ödülü reddetmeyi düşünüyor ama arkadaşları bunun riskli olacağını öne sürüyor ve kabul etmesi için onu ikna ediyor.

Böylelikle İlhan, kısa bir süre için de olsa, toplumcu eğilimleri olan genç bir şair olarak, "resmi"-merkezi edebiyatın saygıdeğer adlarından biri oluyor. Ancak, bu çok uzun sürmeyecek, "resmi"-merkezi edebiyatı temsil eden kimi dergilere gönderdiği şiirler, "tehlikeli" bulunarak geri çevirilince (Bkz. Hangi Edebiyat, s. 375), bir ayağı merkezi edebiyat dergilerinde bir ayağı toplumcu dergilerde olan İlhan, bütünüyle yuvaya, toplumcu dergilere dönecektir.

1948 yılında Duvar'ı çıkaran İlhan'ın bu ilk kitabı, Nâzım'ın ve 40 Kuşağı'nın birinci neslinin etkisi altında kimliğini bulmaya çalışan bir şairin arayışlarını yansıtmaktadır. Öte yandan, bu kitapta bile onu Türkçe şiirin bağımsız cumhuriyetlerinden biri haline getirecek olan özgün şiir tutumunun işaretlerini bulmak olasıdır.

Attilâ İlhan, 1950'li yıllarla birlikte, yalnızca şiirleriyle değil, eleştirileri, denemeleri ve polemik yazılarıyla da öne çıkmaya, kendinden söz ettirmeye başlayan bir edebiyatçı oluyor, yavaş yavaş. Bunda Fransızca öğrenerek hem Marksist metinleri hem de Batı edebiyatını hızla okumaya, "kavramaya" başlamasının büyük etkisi var. 1952 yılıyla birlikte, İlhan, Memet Fuat'ın kategorizasyonuna bağlı kalarak söyleyecek olursak, bir denemeci eleştirmen olarak etkinliğini/etkisini artırıyor.

Bu dönemde yazdığı yazılarla, olanca yakınlığına karşın, 40 Kuşağı'nın hem birinci hem de ikinci nesliyle arasına bir takım sınır çizgileri çizmeye başlıyor. 50'li yılların ikinci yarısına doğru giderek olgunlaştıracağı "Sosyal Realizm"e dair görüşleri de bu dönemde belirginlik kaza- nıyor. Bu yazıların bir bölümünüyse, hem sağdan hem de soldan aldığı eleştiriler nedeniyle, bir polemikçi olarak kaleme alıyor. Bu nedenle, kıyametin kopmasına neden olan bu yazılarının bir bölümünü Mavi dergisinde yayımlıyor. İlhan, o dönemde, 1940'lı ve 1950'li yılların edebiyatçılarını "Esas karakteri itibariyle ne bobstiller ne de aktif realistler Türk değillerdi" sözleriyle eleştiriyor, onları taklitçi olarak niteliyordu. "Sosyal Realizm" diyordu, "onların yanıldıkları yerden işe başlıyor."

İlhan'ın "sosyal realizm"i, döneminin merkezi edebiyat çevrelerince olduğu gibi, Türkçü-Turancı ve muhafazakârların edebiyat çevrelerince de "sosyalist gerçekçi-

lik"le bir tutuluyordu. Gericiler ve faşistler, İlhan'ı "kızıl"lıkla, Rusya'nın kuklası olmakla suçluyordu. Dönemin siyasal koşulları gözetildiğinde bunlar aynı zamanda birer ihbar niteliği de taşıyordu, elbette. Öte yandan İlhan, ısrarla, sosyal realizmle sosyalist realizmin yani sosyalist gerçekçiliğin farklı olduğunu anlatmaya çalışıyordu. Doğrusu, yalan da söylemiyordu. Çünkü İlhan'ın sosyal realizm formülasyonu bir yanıyla her ne kadar o yılların baskıcı ortamına karşı bir kamuflaj niteliği taşıyorduysa da, en azından resmi sosyalist gerçekçiliğe uymayan pek çok yan da barındırıyordu.

Attilâ İlhan, neredeyse yazarlık kariyerinin en başından beri Jdanovcu anlayışı baskıcı ve şabloncu bulmuş, bunun yerine pek çok kez Plekhanov, Troçki gibi adları öne çıkaran biri olarak resmi sosyalist gerçekçilikle arasına bir sınır çizmişti. Öte yandan, kendi anlayışına bağlı olarak, bu tutumun taklitçi değil de "milli terkipçi" gözükebilmesi için, biraz da zorlamayla, görüşlerini Mustafa Kemal'in anlayışına bağlamaya çalışmıştı. 1954 yılında kaleme aldığı sosyal realizmle ilgili bir grup yazıda da zaten bu tutum açıkça gözükmektedir.

"İnönü totaliterliği"

Attilâ İlhan, Garip'e açık ve sert bir dille savaş açan ilk kişi olmuştu. Onun eleştirisi kuşkusuz ki yalnızca bireyci, taklitçi olarak gördüğü Birinci Yenicilere yani Garipçilere değil, "İnönü totaliterliği" tarafından maddi olarak beslendiklerini ve desteklendiklerini öne sürdüğü grupların tamamına dönüktü. İlhan, bu grupları şöyle sıralıyordu: "…ilki Ataç, Garipçiler (Orhan Veli, Melih Cevdet, Oktay Rifat), Milli Eğitim Bakanlığı etrafındaki Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol, Azra Erhat, Halikarnas Balıkçısı, vs.; ikincisi, o tarihte B Takımı muamelesi gören Suut Kemal ve çevresindekiler, yani Fazıl Hüsnü, Cahit Külebi, Behçet Necatigil, Oktay Akbal, Salah Birsel vb.; üçüncüsü ise, Ülkü dergisi 'Anadolucular'dı."

Attilâ İlhan, İkinci Yeni'ye karşı açık ve gerçek bir taarruzu başlatan ilk kişiydi, belki de. İsmet Özel'in "Türkçe şiirin son büyük atılımı" olarak nitelediği İkinci Yeni'yi karşısına alan İlhan ve Asım Bezirci gibi kimi adlar, acaba bu şiirin değerini görmezlikten gelen, onu küçümseyen kişiler olarak geri, gerici bir pozisyona mı düşmektedirler sahiden? Bu soruya doyurucu bir karşılık bulma çabası, bu sayfalara sığmayacak kadar uzun bir tartışmayı da beraberinde getirecektir. Ancak, şu söylenebilir, İlhan'ın, Cemal Süreya'nın giderek Yunus Emre'ye, Turgut Uyar'ın da "gazellere el atması"nı kendi şiiri ve eleştirel tutumuyla ilişkilendirmesi, belki abartılı bulunabilecek ama yabana atılamayacak ölçüde haklılık barındıran bir yaklaşımdır. Çünkü İlhan, şairliğinin her evresinde, Garipçilerden, asıl evresinde İkinci Yenicilerden ve 40 Kuşağı Toplumcularının tamamından farklı olarak, Divan şiirini, bu geleneği önemsemiş ve öne çıkarmaya çalışmış bir şair ve yazardı. Yine açık ki, Turgut Uyar'ın 60'ların ikinci yarısında, İkinci Yenici "içtihat"ın tersine "divan" yazmış olması, bu şiirin mezarında biten çiçekleri sulamak anlamına geliyordu. Uyar'ın şiirinde olduğu gibi, genel olarak İkinci Yeni şiirinde meydana gelen bu kırılmada, İkinci Yenici şiirin "eskimesi" kadar, 27 Mayıs başta olmak üzere pek çok dinamiğin etkisi vardır. Ancak, bütün bunlara, bu şairlere yönelik olarak soldan gerçekleştirilen eleştirilerin etkisini eklemek de gerekli ve haklı olacaktır. Unutulmamalı ki, ikinci Yeniciler, 1960'lardan sonra yalnızca divan edebiyatına doğru değil, "toplumcu" bir öz'e doğru da açılmışlardı.

Nurullah Ataç, Batı-Latin kültürünü ve sanatını mistifike edecek ölçüde önemseyen biri olmasına karşın, edebi macerasının her evresinde, divan şiirini de bir hayli önemseyen, bu nedenle hemen her yazısında bir beyit aktaran, bir divan şairinden söz eden bir yazardı. Bu, Attilâ İlhan'ın ifadesiyle, Milli Şef totaliterliği döneminde Garip'e en ciddi desteği verdiği günlerde bile böyle oldu. "Birinci eleştirme kuşağı"nın bir numaralı adı Ataç'tan sonra, "ikinci eleştirme dönemi"nin bir numaralı adı ve 1960'ların başında Dönem dergisinin yazı kurulunda Turgut Uyar'ın "ortağı" olan Hüseyin Cöntürk de yazarlığı süresince divan edebiyatını önemseyen, bu konuda yazılar yazan biri oldu. Bu nedenle, Attilâ İlhan'ın, Turgut Uyar'ın divana yönelişinden kendine pay biçmesi abartılı bir yaklaşımdır. Öte yandan, bu abartıya itiraz etsek bile, belli türde bir etkisinin olabileceğini teslim etmemiz haktanırlık olacaktır. Çünkü saydığımız bu üç ad da, gerici-muhafazakâr çevrelerin tersine, divan geleneğini teslim olunması gereken değil, yararlanılması gereken bir kaynak olarak görüyordu. İşin ilginci, aralarında pek çok konuda bir zıtlık bulunmasına karşın, Nurullah Ataç'la Attilâ İlhan, bu konuda, birbirlerine dönemlerinin yığınla edebiyatçısına oranla çok yakın duruyordu.

Yazının başında da belirttiğim gibi, Attilâ İlhan bir dipsiz kuyu. Bu nedenle, bütünlüklü bir fotoğrafına ulaşabilmek için, onun, değişik dönemlerdeki politik, estetik tutumunu dikkatlice incelemek ve bu dönemler arasındaki bağlantıları kurmak gerek. Bu yazıysa, oylumu nedeniyle, ancak bazı temel noktalara temas etme olanağı sunabilir. Yine de, şunu belirtmeden geçemeyeceğim: Attilâ İlhan, hayli önemsediğim, dikkatle okumaya çalıştığım, öğrendiğim, kimi açılardan örnek aldığım, yine de, ömrünün son düzlüğünde, kendisini "Atatürkçü, milliyetçi ve solcu" olarak sunan, ama "Kürt sorunu yok, Kürt istilası var!" ya da "Türk üremelidir. Artan her bir Türk bebesi, bizi Ergenekon'dan çıkartacak bir kurtarıcıdır." diyerek düşmanlık tohumları eken ırkçı "Türk Solu" (!) dergisinde yazan, yazabilen bir şair/yazar olması nedeniyle eleştirdiğim ve kınadığım bir yazardır. ■

soL kültür
KÜLTÜRDE BİR DİRENÇ MERKEZİ
Yöneten: Kaan Arslanoğlu
kultur.sol.org.tr

TÜRKÇENİN AYDINLIK İNSANLARI SİZE **Cumhuriyet** YAKIŞIR.

www.cumhuriyet.com.tr

YAZAR DEFNE GÜRSOY'UN BEKLENTİLERİ

Fransız kamuoyu meraklı, ya Türkler?

Fransa'nın Türk ve Türkiye algılamasına gelince, yine sevgili meslektaşlarımızın saptırmaları sayesinde, Türkiye'de nedense Fransızların hemen hepsinin algılamasında olumsuzluğun ağır bastığı sanılıyor. Bu yanlıştır, tam tersine, Fransız solunda, hatta sağında bile Türkiye'ye son derece olumlu bakan birçok siyasetçi, aydın mevcut. Ancak bunların karşısında uzatılan eli tutabilecek Türkiyeli etkin insan sayısı ne yazık ki çok yetersiz.

Çalışmalarını uzun bir süredir Paris'te sürdüren yazar ve araştırmacı Defne Gürsoy, Türkiye kökenli Avrupalıların yapmaları gereken çok şey olduğunu ileri sürüyor. Fransa örneğinden hareket eden Gürsoy'a göre, Türkiye'nin sorun veya zenginliklerinin Fransız kamuoyu ve aydınlarına gereğince aktarılması için zaman yeterince olgunlaşmış bulunuyor. Ancak önemli engeller de yok değil. Türkiye'de yayımlanan BirGün gazetesinde haftalık köşe yazıları kaleme alan Defne Gürsoy, sorularımızı yanıtlarken geçici ve kısa bir bilanço çıkardı.

- Fransa'da siyaset ve kültür dünyası, Türkiye ve Türkçe kültür dünyasına nasıl bakıyor? Sizce nasıl bakmalı ve Türkçenin bu ilişkilerle ilgili olarak yapabilecekleri nelerdir? İzlenimleriniz, önerileriniz...

DEFNE GÜRSOY - Bu soru tam günlük bir panelin konusu olacak nitelikte, yanıtı da sadece özet olarak verebilirim. Siyasette, Sarkozy'nin Cumhurbaşkanlığına kadar Fransız solunda daha yoğun olmakla birlikte sağda da Türkiye destekçileri bir dağılım gösteriyordu. Örneğin, partisi içinde "Türkoseptikler"in (Türkiye'ye kuşkulu yaklaşanlar) sesini bastırmak istercesine, eski Cumhurbaşkanı Jacques Chirac, Türkiye'nin AB üyeliğini desteklediğini açıkça ve sıkça beyan ediyordu. Devletin en üstünde bu destek yıllardır süregelmişken, 2007'de Nicolas Sarkozy'nin daha seçim kampanyası esnasında sarf etmeye başladığı Türkiye karşıtı ifadeler, seçildikten sonra daha da sertleşerek devam etti. Bugün artık kimse Avrupa'nın "Fransalmanya" tarafından yönlendirildiğini yadsıyamadığına göre, iki ülke devlet ve hükümet başkanlarının Türkiye'yi Avrupa'da görmek istememeleri- AB sürecinde Türkiye'nin en büyük engeli sayılabilir.

Türkiyeye destek...

Fransız solunda ise Türkiye'ye yaklaşım genel olarak çok daha olumlu. Yeşiller ve Komünistler açıkça Türkiye yandaşlığı yaparken, Sosyalist Parti'de az sayıda farklı sesler olsa da, parti genel çizgisi her zaman Türkiye'ye olumlu yaklaşmak olmuştur. Özellikle SP Genel Sekreteri Martine Aubry'nin 2010 Avrupa Parlamentosu seçimlerinden önceki tartışmalarda Türkiye'nin AB üyeliğini desteklediğini kesin biçimde beyan etmesinden sonra, "parti genelinde bir desteğe" daha çok yaklaştık. Aubry'nin bu desteği nedense Türk medyasında yankı uyandırmadı, halbuki çok önemli bir adımdır.

Kültür dünyasının Türkiye ve Türkçeye ilgisine gelince, siyasilerden tamamen bağımsız bir eğilim gösteriyor. 11 yıldır düzenli yaşadığım Fransa'da özellikle yayınevlerinin Türk edebiyatına ilgisinin katlanarak artışını sevinerek izledim. 2000'lerin başında, Fransızcaya kazandırılan Türkçe yazarlar Yaşar Kemal, Nedim Gürsel, (yeni yeni) Orhan Pamuk ve tabii Nâzım Hikmet'le sınırlıydı. Bugün, özellikle birkaç yayınevinin çabasıyla, Elif Şafak'tan Aslı Erdoğan'a, Ahmet Hamdi Tanpınar'dan Sait Faik'e, Oya Baydar'dan Sema Kaygusuz'a, Fransızcaya çevrilen Türkçe eserlerin sayısı hızla artıyor. Bu geç de olsa ciddi ilginin gelişmesinde, elbette Türkiye'nin dünya siyasetinde duruşunun ve AB sürecinin etkisi var. Ancak bir diğer etken de Fransız kamuoyunun Türkiye merakının giderek artması.

Türkiye'nin oldukça zengin bir kültürel ürün yelpazesi var artık. Fransız yayıncıların dışında, Fransız halkı ciddi olarak Türk sinemasına ilgi göstermeye çalışıyor. Çalışıyor diyorum, zira Nuri Bilge Ceylan veya

Semih Kaplanoğlu dışında Fransa çapında sinemalarda vizyona giren Türk filmine maalesef rastlayamıyoruz henüz. Ancak Ceylan'ın filmleri Türkiye'de ortalama 30 bin civarında gişe girişi yaparken, Fransa genelinde 100 binin üzerinde izleyici çekiyor. Böyle düşünürsek, Fransızların ilgisinin potansiyelini anlamak daha kolay olabilir.

Öte yandan, 1 Temmuz 2009-31 Mart 2010 arasında Fransa'da gerçekleştirilen Türkiye Mevsimi gibi etkinliklerin sürdürülmesi gerekir. Mevsim oldukça başarılı geçti, her ne kadar Fransız basınında birkaç büyük etkinlik dışında maalesef yer almasa da... Bu etkinlik Fransız ve Türk Kültür Bakanlıklarının ortak çabalarıyla gerçekleşmiş görünse de, büyük ağırlık Mevsim'in Türkiye küratörlüğünü bakanlık adına üstlenen İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'ndaydı. Paris'teki büyük çaplı etkinlikler dışında, bence bu 9 ayın en önemli sonucu, Fransız taşrasında gerçekleştirilen yüzlerce etkinlikti. Parislilere önem vermiyor değilim, hatta iki ülke arasındaki tüm ilişkilerin merkezinde Paris var. Ancak mühim olan sıradan, taşralı Fransızlara ulaşabilmek ve bir nebze Türkiye imajlarını etkileyebilmekti. Bence bu kısmen gerçekleşti. Şimdi geriye dönüp bir değerlendirme yapmak gerekiyor. Neler doğru gitti, hangi hedeflere ulaşılamadı? Niçin Fransız basını ilgi göstermedi? Bir diğer soru, neden Fransa'da yaşayan 600 bin Türkiyeli bu etkinliklere rağbet etmedi?

Önyargılarla mücadele için etkinlikler...

Sonuç olarak, Fransız kültür dünyası belki de Türkiye'ye, Türk kültürüne en yakın kitleyi oluşturuyor. Fransa'da Türkiye Mevsimi'nin yarattığı ivmenin sürdürülmesi gerek. Fransa'da yaşayan Türk entelektüeller yıllardır Paris'te bir özerk Türk Kültür Merkezi açmak için çırpınmış, ancak bir sonuca ulaşamamıştır. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın mart sonunda Türkiye Mevsimi'ni kapatmak için geldiği Paris gezisinde, Türkiyeli göçmenlere seslenirken Paris'te bir Yunus Emre Kültür Merkezi açacaklarını öğrendik. Amaç, Türkçeyi öğretmek, yaygınlaştırmak. Yani bir nevi TÖMER'leri yurtdışına taşımak. Ancak devlet güdümlü bir kültür politikasının nereye varacağını kestirmek pek zor değil. Bizim amacımız, dileğimiz, bağımsız sanat ve kültür etkinliklerinin düzenlenebileceği özerk bir kültür merkezi olması. Geçtiğimiz günlerde devlet sübvansiyonlarının kesilmesiyle kapanan Elele Derneği belli bir ölçüde bu ihtiyacı gideriyordu. Yaşar Kemal, Fethiye Çetin, Baskın Oran, Attila Durak, Nebahat Akkoç gibi isimleri davet ederek yapılan etkinlikler ne yazık ki devam edemeyecek.

İş dünyasının bu işe el atmasını şart görüyorum. Paris'te etkinlik programı ve içeriğinin sansürlenmeden geliştirilebileceği bir kültür merkeziyle Fransızların zaten var olan ve giderek yaygınlaşan Türkiye merakını gidermek, kültür yoluyla da çoğu

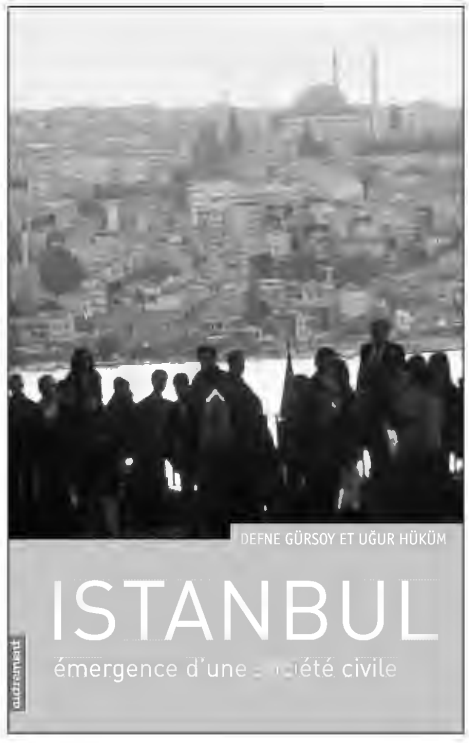

desteksiz tutarsız ve yanlış önyargıların önüne geçmek mümkün olacak.

- İstanbul 2010'dan çok önce eşiniz Uğur Hüküm ile birlikte Fransızca bir İstanbul kitabı/tanıklıkları yayımladınız. Ne gibi yankıları oldu bu kitabın, nasıl algılandı?

DEFNE GÜRSOY - Fransa'nın en saygın yayınevlerinden Autrement Yayınları, 2003 yılında yeni bir kitap serisi başlatmıştı. Bu serinin amacı, dünyanın dört bir yanındaki büyük kentlerin hareketliliğini, öncülüğünü, kültürel, toplumsal, sanatsal ayrıcalıklarını öne çıkartmaktı. "Hareket Halindeki Kentler" dizisinin yedincisi olarak çıkan İstanbul kitabımıza biz "Bir Sivil Toplumun Doğuşu" başlığını verdik. Amacımız, kenti etkileyen, kente emek veren, değiştiren ayrıcalıklı kişilerle kapsamlı röportajlar yaparak, bu "İstanbul kahramanlarının" tanıklıklarını Fransızlara anlatabilmekti. 2006 yılında yayımladığında kitap doğrusu çok ilgi gördü, dört yıl sonra hâlâ da görüyor. Bunun nedenlerine gelince, öncelikle akademik bir dilden ziyade daha geniş kitlelelere hitap eden bir dil seçmemiz önemliydi. Öte yandan, Fransızca onlarca İstanbul kitabı mevcutken, kentin ve Türk toplumunun bugünkü dinamizmini ve özellikle de Türkiye'deki sivil toplumun giderek artan gücünü anlatan hiçbir yayın yoktu. Yanılmıyorsam hâlâ da yok, zira dört yıldır İstanbul hakkında dizi yazı, röportaj, belgesel yapmak isteyen çok sayıda Fransız meslektaşlarımız önce bizden ve kitaptan bir geçiyor.

- İstanbul, Türkiye ve "Kürtlük", bugün Fransızcada nasıl ele alınıyor? Bu kavramlara Fransızca içinde de artık birbirinden koparılarak bakıldığı duygusuna sahibiz... Doğru mu bu izlenimimiz?

DEFNE GÜRSOY -İstanbul ve Türkiye'nin özellikle Fransa'da birlikte algılandığı doğrudur. İstanbul kenti bir nevi "yeni oryantalizmin" sembolü ve de merkezi haline geldi. Kürtlük kavramına gelince, Fransa yıllardır Türkiyeli Kürtlerin varlığına ve sorunlarına özel bir hassasiyet gösteriyor. Paris'teki Kürt Enstitüsü başta olmak üzere, tüm Kürtlerin mağduriyetinin altını çizen birçok yapı ve dernek yıllardır belli bir etkinlik sürdürüyor. Yani, Kürt sorunu Fransa'da özellikle entelektüel çevrelerin çok uzun süredir üzerinde durduğu ve tartıştığı bir konu. Almanya ve İsveç dışında sanırım Kürtlüğün en çok konuşulduğu, sokaktaki adamın bile son derece farkında olduğu ülke Fransa. Doğrudur, yıllarca Türkiye'nin Kürt halkına yaptığı baskılar buralarda büyük ve doğal olarak olumsuz kamuoyu oluşmasını sağladı. Ancak, bugün artık 30 yıl sonra bile Kürt sorununu hâlâ çözemeyen bir "modern Türkiye"ye Fransızları inandırmak doğrusu güçleşiyor. Hükümetin Kürt açılımı oldukça geniş yankı bulmuş, kamuoyu alkışlamıştı. İlk kez Fransız meslektaşlarımız ve dostlarımızla açıkça bir gelişmeden söz eder olmuştuk ki, DTP kapatıldı. Bizler bile AKP hükümetinin bu konudaki iyi niyetine ikna olmamışken, Fransızları nasıl inandırabiliriz?

Bir diğer önemli "algılama" örneği verelim: Bundan sadece iki yıl önce, Fransız Mülteciler ve Yurtsuzları Koruma Kurumu (OFPRA) Türkiye'yi insan haklarının ihlal edildiği, dolayısıyla siyasi mülteci kabul edilen ülkeler listesinden çıkartmıştı. Böylece, Türkiye'den Fransa'ya iltica talebinde bulunan -çoğunlukla Kürt kökenlilerden oluşan- bir iki istisna dışında Türkiye vatandaşına geçici de olsa oturma izni verilmiyordu. Bu yılın temmuz ayından itibaren, daha iki sene dolmadan, Türkiye'deki olumsuz gelişmelerin doğal bir sonucu olarak, Türkiye yeniden insan haklarının ihlal edildiği ülkeler listesine alındı. Bugün "emin ülkeler listesinde" (www.ofpra.gouv.fr/index.html?xml_id=276&dtd_id=11) Makedonya, Ukrayna hatta Sırbistan bile yer alırken, Türkiye'nin çıkartılması bence bu sorunun gerçek yanıtını vermeye yeter.

Orhan Pamuk, Türkiye ve anomali tartışmaları...

- Fransa'nın aydınıyla Türkiye aydını arasında nasıl bir bilgi/duygu alışverişi var, bu alışveriş nasıl dönüştürülebilir? Örneğin, Orhan Pamuk'u çok seven bir Fransız kültür-sanat dünyasının, Pamuk'a (milliyetçi veya dinci gerekçelerle değil, solculuk-ilericilik adına) itiraz eden ve Türkçe yazan aydınlara bir ilgi göstermesini bekleyebilir miyiz? Bir de şu gelişme dikkatimizi çekiyor: Fransızca dünyada da, mevcut Türkiye'ye ve Türk aydınına adeta bir "anomali" gözüyle bakıldığı, bugünkü Türkiye'nin, cumhuriyetçi kuruluşunu taşıyan bütün temel kurumlarıyla ("Kemalizm" başlığı altında) bir tarihsel sapmanın, yanlışlığın ürünü olduğu izlenimi doğuyor bizim gibi dışarıdan bakanlarda. En azından benzer duyguları Almanca ve İngilizceden hareketle söyleyebiliyoruz. Siz bu çerçevede Fransa ve Fransızcanın içinden bakınca neler görüyorsunuz? Nasıl bir Türkiye algısı var?

DEFNE GÜRSOY - Orhan Pamuk'un yakaladığı evrensel dili, birikiminin doğal sonucu olan büyük entelektüel gücünü yadsımak bir yana, kendisiyle yurtdışında yaşayan bir Türkiyeli olarak gurur duyduğumu belirterek başlayayım. Orhan Pamuk doğrudan siyasi angajmanı olan bir yazar değil, bunu kendisi de defalarca yineledi. Dolayısıyla, bu soruyu sanırım başka türlü sorarsak, daha objektif ve anlamlı bir yanıt çıkartmak mümkün olabilecek.

Bildik birkaç isim dışında neden Türkiye'nin değişik ilerici sesleri duyulmuyor diyorsak, bunun birkaç açıklaması olabilir. Birincisi, çok basit ama unutulan bir açıklama. Fransız kamuoyu ve aydınları, sık sık Türk aydınlarını davet ediyor ve tartışmalarda, panellerde ve seminerlerde konuk ediyor. Ancak Fransızların Fransızca dışında bir dilde ifade güçlerinin olmadığını hatırlarsak, Türkiye'den davet edilen Frankofon aydınların sayısı maalesef iki elin parmak sayısını ancak geçiyor. Evet, kabul edelim, hep aynı aydınlar buralarda seslerini duyurabiliyorlar. Dolayısıyla ilk açıklama basit bir dil sorunundan kaynaklanıyor. Daha derinlemesine baktığımızda ise Fransa'nın hep mağdurun yanında olma gibi bir geçmişi var. İnsan Hakları Beyannamesi'nden bugüne bu hiç değişmedi. Dolayısıyla Türkiye'nin genel olarak kamuoyundaki özellikle siyasi imajı düzelmedikçe, sanırım genel olarak Türkiye'deki beklentilere uyan bir ilgi yeşertmek güçleşecek.

Derdimizi Fransızca anlatmalıyız...

Öte yandan, madem ki herhangi bir ülkenin imajını en fazla medya yansıtabiliyor ya da en azından en büyük kitlelere ulaştırabiliyor, ciddi bir medya çalışması yapılması şart. Sistemli, akılcı, objektif, gerektiğinde özeleştiriden kaçınmayan bir medya stratejisi geliştirmek zorunda Türkiye. Burada tabii bizlere, yani Fransa'daki Türk medya temsilcilerine de büyük iş düşüyor. Bizim köprü oluşturmamız, Fransız meslektaşlarımıza yön vermemiz gerekiyor. Ama ne yazık ki, Türk basınını temsil edenlerin çoğu Fransız diline hakim değil, bırakın ilişki kurmayı, günlük gündemi bile anlamayıp, nadiren bilerek, çoğu zaman da istemeyerek saptırarak Türk kamuoyuna yansıtıyorlar. Bunu dile getirmek kadar duymak da sarsıcı ama gerçek bu. Televizyon programlarında tartışmalara davet edildiğimde her seferinde gitmemek için bir meslektaşımı önermek istiyorum, ama birçoğu Fransızca derdini anlatacak seviyede değil. Bu ne zor bir durum, eminim Almanya'da veya diğer ülkelerdeki meslektaşlarımız bu sorunu yaşamıyorlardır. Sonuç olarak başlangıç noktasına dönüyoruz: Biz "farklı" bir aydın kesimi Fransızca aktaramıyorsak, suçu Fransızlara yüklemek bence yanlış.

Fransa'nın Türk ve Türkiye algılamasına gelince, yine sevgili meslektaşlarımızın saptırmaları sayesinde, Türkiye'de nedense Fransızların hemen hepsinin algılamasında olumsuzluğun ağır bastığı sanılıyor. Bu yanlıştır, tam tersine, Fransız solunda,

hatta sağında bile Türkiye'ye son derece olumlu bakan birçok siyasetçi, aydın mevcut. Ancak bunların karşısında uzatılan eli tutabilecek Türkiyeli etkin insan sayısı ne yazık ki çok yetersiz.

Ben 2 yaşımdan beri Fransız kültürü içindeyim, 11 yıldır da Paris'te yaşıyorum, üniversite dahil, birçok aydın ortamında çalıştım, yer aldım. Daha bugüne kadar bir "anomali" gibi asla bakılmadı bana. Tam tersine, hiçbir ayrıma maruz kalmadığımı bilhassa belirtmek istiyorum. Bunun nedenlerini belki bir diğer söyleşide daha ayrıntılı tartışırız. Ama ben esas olarak, durduğum nokta neresi olursa olsun, düşüncelerimi ve inandığım doğruları her zaman yeterli bir güçle ifade edebildiğim - sonuna kadar savunmasını yaparak elbette- bir ülkede yaşadığım için çok mutluyum. Fransızlar tartışmayı sever, evet. Mağdurun yanında olmayı daha çok sever, o da doğru. Ama Fransızların başka ülkelerdekinden aşağı kalmayan, hatta bence daha ileri bir entelektüel dürüstlükleri vardır. Hiç kimseye, hatta bizlerin kabul edemeyeceği gerici ve milliyetçilere bile ilk günden "anormal" damgası basmazlar. Yok eğer siz ikna edemezseniz, o zaman zaten kabul görmez, bırakın "anomali"yi, varlık bile gösteremezsiniz.

Fransa'daki Türk göçü göreli olarak yeni, ikinci nesillerimiz daha yeni yeni yeşeriyor. Ama giderek artıyorlar, çifte kültürlerini derin bir hassasiyetle aktararak birçok mesleki dalda temel atıyorlar. Ben bu gençler sayesinde yıllardır Türkiye makamlarının başaramadığı "olumlu algılama"nın doğal bir eğilim olarak belireceğinden eminim. ■

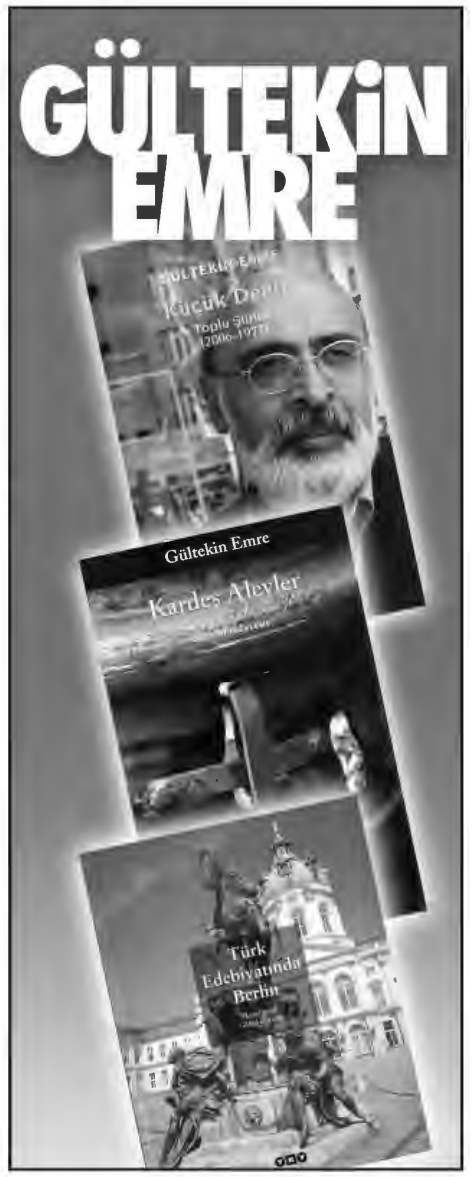

GÖÇ SONRASI BİR SANAT LABORATUVARI: BALLHAUS NAUNYNSTRASSE

Almancı Manifestosu

TUNÇAY KULAOĞLU

Berlin'de gerçekten ilginç bir denemeye girişildi ve bu çerçevedeki çabalar yeni boyutlar kazanarak üçüncü yılını sürdürüyor: Ballhaus Naunynstrasse. Bu projeyi, göç sonrası toplumsal gerçekliği sahne sanatlarında görünür kılmaya soyunmuş stra tejik bir deney olarak nitelendirmek mümkün. Başka bir deyimle, sanat ve politikanın kesiştiği mecralarda at koşturan, Fatih Akın ve Feridun Zaimoğlu gibi öne çıkmış isimler de dahil olmak üzere, son 15 yılda, farklı sanatsal disiplinlerde birbirini tanıyan ve tamamlayan, örgütlü bir ekip çalışmasıyla karşı karşıyayız.

Almanya'da "sittin senedir" sarf edilen çabalar, akıl sır ermez bir özneyi, sadece dilde değil, her türlü alanda bir çekmeceye sokmaya çalışıyor: Misafir işçiler, yabancı hemşeriler, yabancılar, göç arka planına sahip insanlar... Anlaşılır olduğu kadar bir o kadar da beyhude olan benzeri çabalar ise huyu kendinden menkul bu türü Türkiye'de "Almancı" kavramıyla yakalamaya çalışıyor. Hem orada hem burada, yitik kimlikli, iki arada bir derede kurbanlar olarak görülüyor Almancılar.

Oysa Türk-Alman göçünün özneleri, hem fiziksel hem de ruhsal olarak, ele avuca sığmaz bir tabiata sahipler. İki arada bir derede kaldıkları durumlarda ise hep beklemedeler: Rahat, pusuda, umarsız, mağrur, kuruntulu, atağa hazır... Teslim etmek gerekiyor ki, aralarda ve derelerde dolaşırken özlem duydukları bir memleket de var, ne var ki muğlak bu. Oysa mesele, sözkonusu memleketi ete kemiğe büründürmek. Mesela göç sonrası sürecin elle tutulan, gözle görülen ve anlatılmak için bas bas bağıran hikayelerinin cirit attığı bir ara mekana.

Fatih Akın ve Feridun Zaimoğlu, çoğunluk toplumundaki sağır sultanların da tanıdığı isimler. Göç olgusunu, sinema ve edebiyatta olduğu gibi, gösteri sanatlarında da görünür kılabilen isimler ise henüz yok. İşte Ballhaus Naunynstrasse'nin varlık nedeni aslen bu saptamaya dayanıyor. Tabii ki sorun vitrin mankenleri yaratmak değil. Öncelikle bireysel yetenekleri ve azimleri, sonra da tesadüfler ve ancak son raddede

çoğunluk toplumun anlık, riyakar ve faydacı gereksinimlerine göre oluşan "rol modelleri" her daim vardı ve var olmaya da devam edecek.

Ballhaus Naunynstrasse projesini ise, göç sonrası toplumsal gerçekliği sahne sanatlarında görünür kılmaya soyunmuş stratejik bir deney olarak nitelendirmek mümkün. Başka bir deyimle, sanat ve politikanın kesiştiği mecralarda at koşturan, Fatih Akın ve Feridun Zaimoğlu dahil olmak üzere, son 15 yılda, farklı sanatsal disiplinlerde birbirini tanıyan ve tamamlayan, birbirine destek veren, gücünü son çözümlemede ortak dertlere sahip geniş bir şebekeden alan örgütlü bir ekip çalışması söz konusu. Ve tüm bu birikimler ilk etapta, göç sonrası olgusunun tiyatro sanatında görünür kılınabilmesine sunuluyor.

Diğer yandan, özellikle kültür politikaları bağlamında, varolan yapılara ciddi bir müdahaleden de söz etmek gerekiyor. Çünkü düdüğü öttürenler halihazırda parayı verenler. Ve düdük öttüren göçmen kökenli söz sahibi hâlâ yok. Göçmen kökenli sanatçıların pratiklerini, sözde kültürel kökenlerine indirgemek ya da onları sosyo-kültürel bir alana sokmak ırkçılığın binbir suretinden sadece biri. Diğer yandan, kraldan daha çok kralcı kesilen göçmen kökenlilerin varlığı, sorunu daha da karmaşık bir hale getiriyor. Ama bu da hayatın kendisi.

Tüm bu keşmekeş içinde, Ballhaus Naunynstrasse laboratuvarındaki somut deneylere bakmakta büyük yarar var. Sahnelerini 2008 yılının kasım ayında açan tiyatronun ilk önemli projesi kuşkusuz, Neukölln ve Kreuzberg'deki Anadolu kah-

vehanelerini konu alan “Kahvehane – Turkish Delight, German Fright?” adlı tiyatro parkuruydu. Çoğunluk toplumunun kafasında bir şekilde var olan, ama adım atmadıkları Anadolu kahvelerinin kamusal sahnelere dönüştürülmesi, toplumsal gerçekliklere bir müdahaleydi. Farklı disiplinlerden gelen yönetmenlerin “kahvehane” olgusuna hemşerilik bağlamında bakması, seyircilerin, Berlin’in bu iki semtinde aynı zamanda bir Anadolu gezintisine çıkması anlamına geliyor, “memleket” kavramını sorguluyor ve şu saptamayı savunuyordu: Memleket ne kadar somut olursa, sahip çıkılması o kadar kolay olur. Bu bazen hayali bir bayrak, bazen hayali bir ülke, bazen de somut bir köy, şehir ya da kahvehaneye denk düşebiliyor.

Göçmenlerin somut bir şekilde yaşadıkları, ancak sadece çoğunluk toplumun meselesi gibi algılanan “Duvar” ise, yıkılışının 20’nci yıldönümünde, Almanya sahnelerinde ilk kez farklı bir perspektiften ele alındı. “Die Schwäne vom Schlachthof“ oyununu yazan ve yöneten Hakan Savaş Mican, 1980’li yıllarda, Berlin’i ortadan ikiye ayıran Spree nehrine düşüp boğulan Türk çocuklarının hikayesinden yola çıkarak, beyinlere kazınan Alman tuğlalarının arasına farklı bir pencere açıyordu. Koca

bir yıl boyunca jübilelerle kutlanan, çağın tanıklıklarıyla hallaç pamuğu gibi atılan tarihsel bir kopuşa, göçmenlerin penceresinden bakan oyun aynı zamanda meşakatli bir tarih ve arşiv çalışmasıydı.

Göç tarihinin bilinmeyen, unutulan ve utanılan gerçekliklerini sahneye uyarlamak, Ballhaus Naunynstrasse projesinin ana derdi olarak sürekli gündemde yer aldı. Önümüzdeki yıl 50'nci yıldönümü "idrak edilecek" olan işgöçü anlaşmasına gönderme yapan "Lö Bal Almanya" ise, tiyatronun estetik arayışında yeni bir deneye denk düşüyordu. Yarım yüzyıllık işgöçü tarihini tek bir mekanda, bir balo salonunda anlatan müzikal oyun, kurgusal metnin kullanılmadığı, sadece belgelere dayanan, kısmen milliyetçi Alman halk şarkılarıyla harmanlanmış provokatif bir performanstı. Oyunun sonunda yer alan Thilo Sarrazin ve Necla Kelek sahnesi ise, hâlâ SPD üyesi ırkçı politikacıyla onun ruh ikizi kitap yazıcısı eski sosyolog arasında kurguladığı gönül ilişkisiyle, bugün vuku bulan olayları adeta "müjdeliyordu."

Ballhaus Naunynstraße kurulmadan önce geliştirilen Akademie der Autodidakten (Alaylılar Akademisi) fikri ise, genç yeteneklere bir platform sunmayı, onlara kültür endüstrisinin kemikleşmiş yapılarını kırıp, dertleri ve estetikleriyle alanlar yaratmayı hedefliyor. Bu çerçevede gerçekleştirilen sanatsal arayışlar, doğası gereği pedagajik bir boyuta sahip olsa da, ilk etapta, hayatı gençlerin gözünden gösteriyor.

İki ayda bir düzenlenen Kiez-Monatsschau (Mahalleden Haberler) kapsamında, ellerine kamera ve mikrofonu alıp sokağa çıkan gençler, medyada, işsizlik, kriminalite, şiddet ve uyumsuzluk cenderesindeymiş gibi gösterilen yaşam gerçekliklerinin ne kadar karmaşık olduğunu, kendilerine ve dünyaya nasıl baktıklarını gösteren haber ve röportajlar hazırlıyorlar. Kiez-Monatsschau, özellikle Neco Çelik gibi, okullu değil de alaylı olup, yıllar önce küçük projelerle başlamış, bugün ise Almanya'nın en önemli tiyatro sahnelerinde oyunlar sergileyen bir kuşağın birikimlerini değerlendiriyor ve yeni perspektifler arıyor.

Ballhaus Naunynstrasse, verilen bu örneklerden de anlaşılacağı üzere, Türkiye-Almanya arasındaki göçe özel önem veren bir kurum. Bu anlaşılır, çünkü projenin çekirdek ekibinin kökeni buralara dayanıyor. Ancak tiyatronun bugüne kadarki performansları göz önüne alındığında, deneyimin bunun dışına taştığı da görülüyor. İran ve Brezilya kökenli sanatçılarla geliştirilen kalıcı projeler buna en iyi örneği oluşturuyor. Sabit bir oyuncu kadrosuna sahip olmayan tiyatroda bugüne kadar sergilenen gösterilerde, yönetmeninden oyuncusuna, sahne ve kostüm tasarımcısından müzisyenine kadar, kökenleri Türkiye, İtalya, Brezilya, Ermenistan, Togo, İran, Fas, Gana, Şili, Sırbistan, Bosna-Hersek, İsrail, Filistin, Lübnan, Kolombiya, Güney Afrika, Tayvan, Arjantin, Endenozya, Güney Kore, İngiltere, Ukrayna, İsviçre ve Etyopya'ya kadar dayanan sayısız sanatçı çalıştı. Sıradan her gösteri sanatı projesinde ilk bakışta doğal gibi görünen bu uluslar ve kültürler arası mozaik, Ballhaus Naunynstrasse'de farklı bir anlam kazanıyor, çünkü söz konusu sanatçıların hepsi göç deneyimine sahip, ezici çoğunluğu ise işgöçü ve mülteci hareketlerinden gelen ikinci ve üçüncü kuşak üyesi. Bu gerçekliği "postmigrantisch" olarak nitelendiren Ballhaus Naunynstrasse'nin resmi etiketi de zaten, "göç sonrası gerçekliğe" gönderme yapan "junges postmigrantisches Theater".

Daha çok Anglosakson akademi dünyasında, edebiyat bilimleri alanında kullanılan "post-migration" kavramı, somut göç deneyimini yaşamamış göçmen kökenli genç kuşakların kültürel pratiklerini tanımlamaya çalışan bir deyim. "Göçmen edebiyatı", "göçmen sineması" gibi etiketlerin, kendileri göç etmemiş sanatçıların pratiklerine birebir denk düşmediği bariz. Ancak söz konusu sanatsal ve kültürel pratiklerin göç olgusundan etkilendiği de bir gerçek.

Göç öncesinde, göç sırasında ve göçten sonra varolan, farklı yerlerde duran ama içiçe de geçen süreçlere dikkat çeken, "çokbaşlı" kimlikleri kapsayan bu kavram, Almanya'da henüz oturmuş değil. İnternette yapılacak bir araştırma, bu kavramın Almanya genelinde, Ballhaus Naunynstrasse pratiği sonrasında, gündelik dile de girmeye başladığını gösteriyor. "Postmigrantisch" kavramı Almanya'da ikinci, üçüncü ve dördüncü kuşağı kapsıyor. Gösteri sanatları bağlamında ise, çoğunluk toplumu, onun bir parçası haline gelerek dönüştüren, homojenliğini kıran, göç olgusunu temel alarak geçmişe, günümüze ve geleceğe dair, göçün de ötesinde bir şeyler söyleyen estetik ve sanatsal yaklaşımlardan bahsetmek mümkün.

Peki "göç sonrası"nın ardından ne geliyor?

Göçü, başı sonu belli bir süreç olarak algılamak mümkün olmadığından, bu tartışmaların devam edeceğini söylemek de abartı olmaz. Ballhaus Naunynstrasse pratiğinin ivme verdiği sanatsal diskurlar, giderek farklılaşan bir toplumsal yapıyı ve bunun politik, kültürel ve ekonomik sonuçları üzerine düşünmeyi beraberinde getiriyor. Bir göç ülkesi olduğunu daha dün kabul eden resmi Alman ideolojisi, yitirdiği 50 yılı, özünde hâlâ kan bağı temelinde tanımlanan vatandaşlık yasası, göçmenlerin ve mültecilerin haklarından çok "görevlerine" vurgu yapan dışlayıcı mantığı, göçmen kökenli sanatçıların pratiklerini hâlâ kültürel "özlerinde" gören entelektüel birikimsizliğiyle, sorun olmaya devam edecek. Sanatın dönüştürücü gücü ise, bunları sorgulamaya, vizyonlar üretmeye ve toplumsal süreçlere yeni estetik yaklaşımlar ve diskurlarla müdahale etmeye...

Ballhaus Naunynstrasse, bu bağlamda Almanya'da bir sanat laboratuvarı.

Deney malzemesi ise pek bitip tükenecek gibi gözükmüyor. ■

SUYUN ETEKLERİNDE BİRİKEN BİR TUHAF TARİH

Dünya kenti Hamburg'dan manzaralar

CELİL DENKTAŞ

Tabii yaklaşık bin yıldır serbestiyetini ve güvenli bir deniz/nehir limanı olarak ticari önemini çevre kabileler, prenslikler, krallıklar ve en sonunda da cumhuriyet nezdinde sabırla örerek kabul ettirmiş Hamburg'un çoktan hak ettiği "Frei und..." unvanının kent adının başında olup olmaması bir formaliteden ibarettir. Üçüncü Reich'ın Hamburg'a vermiş olduğu en büyük zarar, daha doğrusu kent yönetiminin nazilerle yaptığı uyum anlaşmasıyla kent halkına ödetmiş olduğu en büyük bedel, kent elitinin en yakın müttefikleri tarafından İkinci Dünya Savaşı sonlarına doğru geldi.

Hamburg radyosu (RADIO HH) gün içerisindeki yayın arası duyurularına sık sık "Dünyanın en güzel kenti Hamburg..." diye başlar. Derler ya, bir insana her gün düzenli olarak kırk kez "Sen aptalsın!" diye telkin edildiğinde, o insanda "Acaba gerçekten öyle mi?" diye bir kuşku yaratılabilir. İşte Hamburg radyosuna göre de Hamburg sakinleri, sanki giderek dünyada Hamburg'dan başka güzel kent olamayacağına inanacaklar.

Yerel radyo yayınlarının Almanya'da bugün bile, hâlâ önemli birer ideolojik iletişim zemini sağlamakta olması yaşanan bir gerçek. Dahası, diğer kentlerden Hamburg'u ziyarete gelenlerin Hamburglulara yakıştırdıkları "arrogant" (küstah, kibirli) sıfatı da boşuna değil. Hamburgluların Almanya'nın geri kalanından -özellikle de Bavyeralı "güney"den- kendilerini dikkatle ayırıyor olmaları, kente bir iki günlüğüne gelenlerin bile gözüne batar dobralıkta.

Hamburgluların dünyanın pek çok yerinde, hatta Almanya'nın birçok bölgesinde olumsuzluk ya da açıkça "ayıp" sayılan bu sıfatlarından rahatsız oldukları pek söylenemez. Dahası bu sıfatın onları "dünyanın geri kalanından ayıran -olumlu ya da olumsuz fark etmez- bir nitelik" olarak görüp keyiflendikleri bile söylenebilir.

Öyle ya, kim onlar kadar bencil olabilir? Kimler kendilerini bu denli yüksek (hoch) hissedebilir? Kibir ve hoşgörü -yani, diğerlerinin eksikliklerini anlayışla karşılama, büyüklük gösterme-, takdir yetkesini her fırsatta kullanma, bu denli başka kimlere yakışabilir?

Bu rahatlığın bir maddi temeli elbette ki var. Hamburg, Almanya'nın kişi başına gelir payının en yüksek olduğu kentlerden biri. Geçtiğimiz aylarda Bild gazetesinin Hamburg baskısına boydan boya manşet olmuştu bu "üstünlük". Tabii verilen rakamlar ve oranlar aynı zamanda kentteki gelir uçurumunu ve ilk bakışta pek göze batmayan fakirliği de sergiliyordu. Hiç de azımsanamayacak sayıda Hamburglunun dudak uçurtan aylık gelirlere sahip olduğu açıklanıyordu; ama buna karşın yine boyutları azımsanamayacak bir fakirliğin, özellikle göçmen/yabancı nüfus içerisinde varlığı da itiraf ediliyordu.

Fakirliğin tarihte kentin en yüksek, en zengin olduğu dönemlerde bile oldukça çarpıcı görünümlerle kayda geçtiğini, Hamburg'un çeşitli semtlerine dağılmış olan 45'ten fazla özel ya da kamusal müzede izlemek mümkün. Hamburg üzerine yazılmış pek çok ciddi çalışmada da bunu okuyabilirsiniz. Larissa Reissner'in proletaryanın 1923 kalkışmasını anlatan kısa broşürü bunlardan biridir. Reissner bu günleri bizzat yaşamış ve tuttuğu günlükleri "Hamburg Barikatları" başlığıyla derleyerek 1924'te yayımlamıştır. (Türkçe 2. basımı: Evrensel Basım Yayın, 1998, Çev.: Şemsa Yeğin.) Karl Radek'in büyük bir övgüyle yaşamını kaleme aldığı (http://www.marxist.org/archive /radek /1927/xx/reisner.htm) bu gözüpek Kızılordu savaşçısı Barmbeck'teki (Barmbek) sefil işçi mahallerini şu şekilde bize aktarır: "Hamburg işçileri, fabrika ve limanlardan çok uzaklarda, kentin Barmbeck denen bölümünde otururlar. Bütün barınakların tıpatıp birbirine benzediği, içinde insanların balık istifi uyuduğu kiralanmış kışlaların pis, çıplak ve nemli sokak koridorlarıyla birbirine bağ-

landığı bir yerdir burası. Birer yarığı andıran bu dar sokaklar, daha çok bir halk mutfağına ya da toplanma yerine benzeyen kederli meydanlara açılır. Bu küçük meydanların ortasında ve boz renkli bir saç tabakadan farksız bir gökyüzünün altında, üzgün üzgün akan bir çeşme bulunmaktadır..." (Hamburg Barikatları, s. 69)

Reissner'in bize aktardıkları arasında en çarpıcı olanıysa, işçilerin yaşadıkları mekanlarla çalıştıkları mekanlar arasında titizlikle korunmakta olan "mesafe"dir. Hamburg'un endüstri ve ticaret merkezi olan liman yalnızca iş saatlerinde işçilere açıktır. Limana her gün sıkı bir güvenlik kontrolünden geçerek giriş çıkış yapan işçilerin limanda oturmaları yasaktır. İşçilerin yığınlar halindeki bu hareketini taşımaya mevcut köprüler ve şehir hatları vapurları yetmediğinden, "Elbe sularının derinliklerine, alay alay işçiyi, sabah akşam nehrin bir yakasından ötekine pompalayan parlak, kuru bir boru döşenmiştir. Tünelin her iki ucunda bulunan dev asansörler, bu insan selini beton giriş çıkışlara indirip kaldırmaktadır. Bu iki asansör, fırına benzer yüzlerce fabrikaya canlı yakıt doldururcasına işleyen iki dev küreği andırmakta, gacırdaya gucurdaya çalışıp durmaktadır. Hamburg ayaklanması bu fırınlarda haddelenmiştir." (s. 68)

Ancak bu sefaleti yaşamakta olan işçi sınıfının içerisinde bile bir ayrıcalıklı kesimin, burjuva tarihçilerinin "işçi aristokrasisi" olarak tanımladıkları ve aynı zamanda da dönemin "ortodoks marksist" politik gücü olan Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin (SPD) destek bulduğu taban konumundaki bir kesimin varlığının da altını çizmek gerekir. Sınıf çatışmalarını keskinleştirmemeye tarihsel olarak özen gösteren Hamburg'un yönetici eliti, başta büyük tüccarlar olmak üzere, toprak sahipleri ve bürokratlar, günlük toplumsal ilişkilerde emekçi kesimle kendi aralarına keskin bir çizgi çizmekten devamlı kaçınmışlardır.

Ayrıca Fransız Devrimi'nden sonra özellikle İspanyol, Portekizli, İngiliz ve Hollandalı büyük tüccarlar için emniyetli bir aktarma, depolama, pazarlama durağı konumu kazanmış olan kentin, açık deniz ticaretini tetiklemiş olan Avrupa kolonyalist yayılmasıyla birlikte önemi ve zenginliği de katlanmaya başlamıştı. Her gün onlarca geminin giriş çıkış yaptığı liman, hızla boşaltılması, yüklenmesi gereken gemiler, gelmekte olan yarı mamul malları işleyen ve ihracat için paketleyen limandaki fabrikalar demekti. Dolayısıyla bu muazzam alanda istihdam edilmiş işçilerin gündelikleri üzerinde pek de pazarlık yapılmıyordu. İşlerin yoğunluğu ve kârlılığı, muazzam işçi ordusu içerisinde yükselmiş olan "kalifiye" liman işçilerinin ek ücret, fazla mesai taleplerine cevap verebiliyordu.

Buna ayrıca, gemilerini hem yükleri kaçırmamak hem de limana gecikme cezası ödememek için fazla beklemek istemeyen yabancı tüccarların rayiç dışı hammaliye bedellerini ödemeye her zaman hazır olduklarını da eklemek gerek. Dolayısıyla liman işçilerinin durumu fabrikalardaki kadın işçilerden çok daha iyiydi.

Görece daha fazla kazananan liman işçilerinin doğal olarak sendika ve parti çalışmalarına ayıracakları zaman diğerlerinkinden daha fazlaydı ve kent meclisinde temsil edilebilmeye kadar varan politik ayrıcalıkları, 1918 Devrimi sırasında kazanmış oldukları konumun ayırdına varmadan burjuva parlamentosunun erkinin devamına gözlerini kapamalarına neden olmuştu. Buna karşın oldukça ağır koşullar altında fabrikalarda çalışan ve politik hiçbir hakkı olmayan kadınlar, grev ve protestoların ardından gelen ayaklanmanın tetikleyici unsurları, en aktif militanlarıydılar. Çatışmaların ön saflarında yer alıp yaralanan ya da polisten kaçan sosyalist militanları saklayanlar onlardı. Protestolardan yüz geri eden, partinin (SPD) veya sendikanın uzlaşma kararına uyup grev kırıcılığına soyunan erkeklerini evlere kilitleyen ya da ellerine silah tutuşturup barikatlara gönderen de onlar.

Bu "barışık" sınıf ilişkisinin 20'nci yüzyılın ilk çeyreğindeki vitrinini Reissner'den okuyalım: "Bir burjuva, o saygın kentli, bir proleterle ilişki kurmaktan, ona yaklaşmaktan ya da onu evinde ağırlamaktan sakınmaz. Sinemaya gitmiş bir hanımefendi, yağlı torbalarını yumuşak koltuklara bana mısın demeden atıveren iki liman işçisinin ortasında sıkışarak bir filmi izleyebilir. St. Pauli'li bir kız, büyük bir soğukkanlılık içinde bir memur karısının yanına oturabilir, onun arkadaşlarıyla selamlaşıp konuşup, durağına gelince onlardan birinin koluna girerek trenden inebilir; bir liman hamalı, kaba tütününün dumanını rahatça sağa sola üfleyebilir... Zil zurna sarhoş bir denizciyi evine götürmekte olan arkadaşları, vagonda bulunan bütün yolcuları kahkahalara boğabilir. Hepsi de, herhangi bir yeri, neşeli bir denizci baş kasarasına döndürebilecek Hamburg Platt'ıyla (lehçesiyle) düşünmekte, konuşmakta ve kusursuz bir Hamburglu gibi gülmektedir." (s. 66-67)

Bugün de pek çok açık ve kapalı toplu mekanda, toplu taşıma araçlarında, sokakta bu "sınırsız hoşgörü"nün inatla yaşatılmakta olduğunu görmek mümkün. Tabii elindeki bol soğanlı döner ekmekle ya da kapaksız karton bardağı içerisinde her an birisinin üzerine dökülmeye hazır kaynar kahvesiyle belediye otobüsüne binmeye yeltenen, geç saatlere kadar litre litre midesine doldurduğu biranın, güç bela kapısını bularak binmeyi başardığı banliyö treninin sarsıntısıyla hareketlenip kusmukla veya idrarla dışarıya çıkmasını olağan sayan hoşgörü beklentisini de buna eklemeli. Aslında bu hoşgörü beklentilerinin artık birer "hak" sayıldığının altını çizmekte bir sakınca yoktur. Çünkü örneğin, bisikletinin üzerinde bir elinde dolaştırmaya çıkarttığı köpeğinin tasmasını dikkatle tutarak ve sevgili köpeğini sakınarak daracık yaya kaldırımında kendisine yol verilmesini bekleyen ya da köpeğinin kaldırımın ortasına yayaların gözlerinin içine baka baka sıçmasını sevimli bir maskaralık olarak algılanacağına bütün kalbiyle inanarak gelip geçen herkesten buna en azından gülümseyivermesini bekleyen hoşgörünün bir başka düşüncede olması beklenemez.

20'nci yüzyılın başındaki Alman devrimi sırasında da Hamburg'daki gelişmelere damgasını vuran kararlarda bu "hak"ların birer "zaafa" dönüştüğünü tespit etmek ne denli abartma olur, tartışılır. Fakat gerçek olan şudur ki, kentin gerici yönetimi, işçi sınıfına önderlik etmesi beklenen sendika ve parti liderlerinin tereddüdünü oldukça başarılı kullanarak devrimci taleplerin kendi hakları üzerinden yontulup hayata yansıtılmasını becerebildi. Bir dönem dünya proleter devrimini de tetikleyeceğine inanılan Alman devriminin Hamburg'da, 20'nci yüzyılda bir daha belini doğrultamayacak şekilde yenilmesinde, eski yönetimin, İşçi ve Asker Konseyleri'yle birlikte işlevini sürdürmesine sosyalistlerce göz yumulmasının rolü herhalde büyüktür.

Hamburg'daki devrim kalkışmasını inceleyen kitabında, Richard A. Comfort, "Yasal olarak kentin yönetimi İşçi ve Asker Konseyi'nin elindeydi. Fakat gerçek yönetim erkinin hep iş adamları, bankerler ve devlet bürokrasisinin elinde kalmış olduğundan da hiç kimsenin şüphesi yoktu" diye bu devrimin karakterini oldukça çarpıcı bir biçimde vurgular. (Richard A. Comfort, Revolutionary Hamburg: Labor Politics in the Early Weimar Republic, Stanford University Press, 1966, s. 48)

Adı devrim, fakat kendi öyle mi? Hamburg'un işçi sınıfı açısından -kendi içerisinde bir "aristokrasi" yaratmanın ötesinde- önemi, sosyalizmin Avrupa'daki önemli kalelerinden biri olarak bilinmesidir. Sosyalizme kazanılan pek çok ünlü savaşçısının (örneğin, August Babel), yayınının (örneğin, Hamburger Echo) yanı sıra, üretim ve tüketimin halkın genel yararları doğrultusunda örgütlenme biçimi olan kooperatifleşmenin de Almanya'da başını çeker. Kısa adı GEG olan üretici ve tüketiciler dayanışması ta 1894'te kurulmuştu ve hızla büyüyerek, 1914'te üye sayısını 74 bin 328'e çıkartmıştı.

Hamburg'un görkemli devrimci geçmişine karşın proletaryasını 1918 ve 1923'teki devrimlere rağmen iktidara getirmemiş olmasının başlıca nedenlerini, kentin diğer Alman kentlerine göre zengin konumunun kent sakinlerince ortak, korunması gereken bir üstünlük olarak algılanagelmesinde aramak pek de yanlış sayılmamalı. Comfort'un da üzerinde titizlikle durduğu gibi, savaştan oldukça bıkkın bir şekilde çıkan işçilerin, halkın genel eğilimi bir an önce askeri baskıdan -ki savaş nedeniyle o yıllarda tüm Alman kentleri gibi Hamburg'da da sıkıyönetim vardı ve kent görünürde ordu tarafından yönetiliyordu- kurtulmak, "sivil" yönetime geçmek ve limanı işler hale getirmekti. Kent burjuvazisinin akıllıca tercihleriyle siyasal partiler, sendikalar ve kent meclisi içerisinde etkin konumlara yükselebilen işçi temsilcileri sayesinde kente kazandırılmış olan özgürlükçü, liberal vitrinin sosyalistlerce kırılması, askeri yöne-

timin ya da kentin limanını işler durumda tutan zihniyetin arkasındaki çıkarcılığın sergilenmesi oldukça zordu.

Kentin, Alster ırmağının geniş ve derin Elbe nehriyle birleştiği deltada oluşan adacıklar üzerindeki güvenli konumu, onu, ordan korunmaktan hiç gocunmamıştır.

Bölgedeki Alman prensliklerinin, krallıklarının bir "birlik" altında birleştirilmesi çabalarının hem destekleyicisi hem de diğer kentlere ve prensliklerden bağımsız kendi ticari kurallarını korumayı öne çımeyi, bu niteliğini asırlarca korumayı becerebildi.

Bu ayrıcalığı ona diğer prensliklerin ve kent devletlerinin bir araya gelme çaba ve koşullarında "özel muamele görme" avantajını kazandırdı. Hamburg hep vergilerini kendisi belirledi ve limanını diğerlerinin uygulamakta oldukları gümrük rejiminin dışında tutmayı başardı. Bismarck'ın çabalarıyla 1 Ocak 1866'dan itibaren Prusya'nın koruyucu kanatları altında birleşmeyi kabul eden prensliker/kentler arasında olmasına rağmen ayrıcalıklarına göz yumuldu ve kent, bu minnettarlığını, ünlü semti St. Pauli'nin limana bakan bir yamacına (Millerntor) dev bir Bismarck heykeli dikip mezarını da anıtlaştırarak (Hamburg/Aumühle) gösterdi.

Gerçi "Bismarck Prusyası"nın en sonunda, 1828'deki Prusya Hessen-Darmstadt anlaşmasından sonra ideale dönüşmüş olan "Zollverein"ı (Gümrük Birliği) gerçekleştirmesi bağımsız Alman devletçikleri için sonun başlangıcı sayılabilir. Nitekim altı ay gibi kısa bir süre içerisinde Prusya, askeri gücünü hareketlendirerek yani, "zor kullanarak" bu birliği bir "milli birlik"e dönüştürmeyi başarmıştır. Engels bu sürece, "Tarihte Zorun Rolü" adlı broşüründe ekonomik temelini detaylı olarak irdeleyerek yer veriyor. Ama yukarıda da vurgulanmış olduğu gibi, bu, Hamburg'un "serbest/hür" kalmasını etkileyen bir süreç değildi. Daha sonra "federatif" bir yapıya dönüşecek olan cumhuriyette Hamburg her zaman kendi sınırları içerisinde kendi kurallarını koyup uygulayan bir "demokrasi" olmaya devam etti. Ta ki, 1933'te nazilerin iktidara gelmeleriyle birlikte kentin unvanından, "Frei und..." (serbest ve...) sözcükleri geri alınana kadar. Naziler buna karşın 1937'de, yakındaki küçük kentlerden Altona, Harburg, Wilhelmsburg ve Wandsbek'i Hamburg il sınırları içerisine katarak Hamburg'un gönlünü almış oldular. Hamburg eliti, bu karşılıklı ikramlardan pek de şikayetçi olmadığını, barındırdığı Yahudi nüfusu nazilere teslim ederek ve hatta kentin güney doğusundaki verimli meyve bahçelerinin arasında genişçe bir alanın toplama kampına dönüşmesine göz yumarak (KZ Gedenkstätte Neuengamme) gösteriyor. Bugün Hamburg'un pek çok cadde ve sokağının kaldırımlarında görülebilen, üzerine, bulundukları adreslerden kopartılıp götürülen Yahudi hemşehrilerinin adlarının kazındığı

taçağ boyunca yağmacı kabilelerin tehdidinden korumuştu. Bölgeye ilk yerleşenler, bu konumu, güvenilir bir konaklama ve aktarma limanı olma avantajına çevirmesini bilmişler, adı 830'lara tarihlenen Hammaburg'u Kuzey Avrupa'nın önemli bir kozmopolit merkezine dönüştürebilmişlerdi. Tarihsel gelişimi içerisinde Hamburg'un kendini savunma işiyle uğraştığı, bağımsız askeri yatırımlara yönelediği pek söylenemez. Kent içi düzenin, yani egemen sınıf çıkarlarının zora karşı korunması görevini üstlenmiş olan sayısı sınırlı bir polis gücü dışında kentin dışarıya karşı savunulması görevi değişik dönemlerde, değişik komşu krallıklarca üstlenilmiştir. Hamburg da Weimar Cumhuriyeti'ne kadar, ya Danimarka tarafından ya Saksonya tarafından ya da Prusya tarafınkartan bir denge politikasının uygulayıcısı olmuştur Hamburg. Kral Frommenli Ludwig'in 831 yılında Hammaburg'u Kuzey'in Hıristiyanlaştırması operasyonuna merkez olarak seçip piskoposunu doğrudan buraya göndermesi, ünlü Friedrick Barbarossa'nın kente "serbest/hür" (frei) unvanını bağışlaması (7 Mayıs 1189; ki, her yıl 7 Mayıs'ta "Limanın Kuruluş Günü" -Hafengeburtstag- olarak kutlanılagelmiştir), Martin Luther'in reformlarını Kuzey'e, Danimarka'ya ve İskandinavya'ya yaymak üzere Hamburg'u üs olarak seçip en has adamı olan Johannes Bugenhagen'i (Doktor Promeranus) buraya göndermesi, işte bu politikanın başarısıdır. Hamburg, bu sayede, kendisini tüm krallıkların göz diktiği ama kimsenin de tek başına sahiplenmeye cesaret edemediği bir merkeze dönüştür-

küçük sarı plaketler ve Hamburg üniversitesi rektörlük binasının sol yanında, Kuzey Almanya "locası"nın tam karşısında bulunan Yahudileri toplama ve sevk etme parkındaki anıt taş, bu "demokratik" alışverişi tarihin yorumuna havale ediyor.

Tabii yaklaşık bin yıldır serbestiyetini ve güvenli bir deniz/nehir limanı olarak ticari önemini çevre kabileler, prenslikler, krallıklar ve en sonunda da cumhuriyet nezdinde sabırla örerek kabul ettirmiş Hamburg'un çoktan hak ettiği "Frei und..." unvanının kent adının başında olup olmaması bir formaliteden ibarettir. Ancak doğrudan olmasa da, Üçüncü Reich'ın Hamburg'a vermiş olduğu en büyük zarar, daha doğrusu kent yönetiminin nazilerle yaptığı uyum anlaşmasıyla kent halkına ödetmiş olduğu en büyük bedel, kent elitinin en yakın müttefikleri, Amerika ve İngiltere tarafından İkinci Dünya Savaşı sonlarına doğru geldi. Haziran 1943'te, İngiliz ve ABD ağır bombardıman uçaklarının çoğunlukta olduğu, "Gomora Operasyonu"nda kent haftalarca bombalanır. Serbestliğinin simgesi limanın yüzde 80'i kullanılamaz hale gelir. Endüstri bölgesinin yüzde 40'ı yerle bir olur. Kent, nüfusunun yüzde 50'sini kaybeder. Özellikle işçi nüfusun yaşamakta olduğu semtler ortadan kalkar. İngiliz 7. Tank Birliği, 7 Mayıs 1945'te teslim almak üzere kente girdiğinde, yıkılmış köprüler, kül ve harabe yığınlarıyla karşılaşır.

Liberal olma geleneği kendinden menkul Hamburg'un 1918'den önceki yerel seçim sistemi, federal (ya da ulusal) seçim kurallarından farklı, oldukça çarpıcı bir yöntemi dayatmaktaydı. Hamburg sakinlerinin 3'te 2'sini seçme ve seçilme haklarından yoksun, "seçim dışı" bırakabiliyordu. Nasıl mı? Öncelikle Hamburg'da yerel seçimlere katılabilmek, yani seçme ve seçilme hakkına sahip olabilmek için bir "yurttaşlık belgesi"ne sahip olmak gerekiyordu. Bu belge, en az 5 yıllık bir süre içerisinde aylık en az 1200 mark düzenli gelire tekabül edecek vergi ya da vergilerin eksiksiz ödenmiş olma koşuluna dayanılarak elde edilebiliyordu. Ancak bununla da yetinilmeyip bu koşulu yerine getirebilmiş "yurttaşlar", üç kategoriye göre seçime katılabiliyorlardı. Bürgerschaft'ın 160 üyesinden ancak yarısı bu koşulu yerine getirebilmiş adaylardan oluşuyor, geri kalan yarısı (80 kişi) ise toprak sahibi ve asiller arasında, yalnızca onların oylarıyla, 40 + 40 olarak paylaşılıyordu.

Günümüz "Batı Demokrasisi"nin dayandığı "eşitlik" ve "özgürlük" temelini daha iyi algılayabilmek için siyasi katılıma "yerel" meşruiyetini veren detayları çok iyi görebilmek gerekir. Bu, devamlı parlatılan ve insanların, "vatandaş"ın kafasına devamlı "çakılan" özgürlük ve demokrasinin, gerçekte eşitsizlik ve aldatmaca üzerinde yükseltildiğini görebilmemize yarar.

Çok değil, 90 yıl önce Hamburg'da durum açıkça böyleydi. Özgürlükler kenti(miz), barındırdığı toplam nüfusun yalnızca 3'te 1'ine tekabül eden bir azınlığın "özgür ve eşit" yönetimi altındaydı. O günden bugüne acaba çok şey değişti mi? Bunu sorgulayabilmek için kente, tüm kentliler, yani artık gelir düzeyi ayrımı yapılmadan vergi ödettirilen vatandaşlar adına yapılmakta olan yatırımlara bakmak yeterli olabilir mi?

Avrupa'nın en modern kapalı alışveriş merkezi iddiasındaki pahalı "Europassage", yalnızca birkaç yüz kişinin yararına düşünülen milyarlık dördüncü "Hochbahn" hattı, aristokrat artıkları ve yeni yetme burjuvazinin zevkleri dışında meşgalesi olamayacağı belli trilyonluk "Elbphilarmonie", yüzyıl önceki gelir kriterlerinin daha da keskinleşeceği -3'te 1'in belki de 10'da 1 olacağı- "Hafencity" eğlenme ve tıkınma mekanları vb tümü de buraları herhalde bir turistten farksız, yalnızca, "Vay be ne zenginmişiz!" diyebilmek için ziyaret edecek kent sakinlerinin, 10'da 9'un vergilerine dayanılarak yapılıyor. Tabii günün birinde bu 10'da 9'un aklına, "Yahu bunlar bizim malımız değil mi?" diye bir sorunun takılması ihtimali es geçilip... Otuz yıl kadar önce üç beş haylazın (!) aklına gelen benzer bir soru üzerine bir gecede işgal ediliveren ve hâlâ bu "işsiz-güçsüzler"in sökülüp atılamadığı bitişikte St. Pauli Hafenstraße üzerindeki binalar unutularak... ■

Merhaba
werbeagentur

• Gazete •
• İş Rehberi •
• Reklam Ajansı •
• Yayınevi •
• Takvim •
• İnternet •

www.merhaba.info

Sizi milyonlarla
buluşturuyoruz

Türkische Branchenbücher in Süddeutschland

Güney Almanya'da Türk İş Rehberleri

Hem kitapta, hem internette
Sowohl als Buch als auch im Internet

www.nerede.info

2011/12 Türkische Branchenbücher
Baden-Württemberg & Bayern
NEREDE
GÜNEY ALMANYA İŞ REHBERLERİ 05/2010 - 05/2011 www.nerede.info

Baden-Württemberg ve veya **Bavyera**

Bücher + Internet

Kitap + İnternet

2 Eyalet
2 Kitap
1 İnternet

15% FRÜH-RABATT
bis 31.12.2010
für alle Formate
Frühreservierer sind ab sofort im Internet

NEREDE 2011/12
Mayıs 2011'de Çıkacak!

Şimdiden yerinizi alın

Erken rezervasyon olanaklarından yararlanın

www.nerede.info

Merhaba Die größte türkische Regionalzeitung in Süddeutschland

Merhaba werbeagentur Ihre Werbung jederzeit aktiv für die türkische Zielgruppe

NEREDE Die ersten und wichtigen türkischen Branchenbücher in Süddeutschland

Merhaba Online Internet Portale für Zeitung, Werbeagentur, Branchenbuch, Verlag, Interviews und noch mehr...

Merhaba VERLAG Ihre Adresse für interkulturelle Medien

MerhabaTV Nachrichten und Spots als Video im Internet

Merhaba KALENDER Deutsche und türkische Feiertage, wichtige Tage... ...und das freie Zeit in Merhaba Kalender

Mustafa Balbay, Tuncay Özkan, Doğu Perinçek ve daha birçokları...

TÜRKİYE'DEKİ TUTUKLU GAZETECİLER İÇİN "TIK" YOK

Batı'nın şaşırtan gergedanlığı

İRFAN ERGİ

Türkiye'deki her olaya anında tepki veren Batı Avrupa, açık bir insan hakları ihlali olan onlarca gazetecinin yıllardır süren tutukluluğunu, basın ve ifade özgürlüğüne müdahaleleri görmezlikten geliyor. Neden? Bilgi çağında bilgi eksikliği mi, yoksa konulara bakışta bir algı yanılması ya da seçici algılama mı?

Romanya asıllı Fransız yazar Eugene Ionesco'nun Nazi Almanyası'nı anlattığı "Gergedan" adlı oyunun dünya prömiyeri, oyun 1957'de Fransızca yazılmasına rağmen, Almanca olarak 2 Kasım 1959'da Almanya'nın Düsseldorf kentinde yapılmıştı. Ionesco, bu oyununda burjuva düzeninde yaşayan çağdaş toplumda insanın yabancılaşmasını, yani insanların yalnızlaşmasını, atomize edilmesini, iletişimsizliğini, insani değerlerin yitirilişini, bilginin manipülasyonunu, dayanışma ve işbirliğinin, medeni cesaretin azalmasını, görünürde özgürlükçü biçim ve söyleme sahip dünyanın barındırdığı gizil totaliterliği "gergedan" imgesiyle anlatıyordu. Totaliter toplum düşüncesini canlandıran "gergedan" ve "gergedanlaşma" karşısında açıkça başkaldırı, muhalefet reçetesi sunmayan Ionesco, çaresizlik izlenimi yaratmakla eleştirilmişti.

İşte Eugene Ionesco'nun gergedanlaşmasında sözü geçen toplumsal metamorfozun girdabındaki Türkiye'de tutuklu onlarca gazeteci, yazar, aynı Türkiye'nin son dönemde yüzünü döndüğü Batı'dan destek ve dayanışma yerine, "gergedanca" muamele görüyor. Kendini Türkiye'nin müfettişi gibi gören, siyaset yelpazesindeki sağlı-sollu Batılı siyasetçiler ve kanaat önderleri, yine her konuda ahkam, racon kesmeyi sürdürüyor. Ancak, Batı, sanki gizli bir sözleşme varmış gibi, "Tayyiban Cumhuriyeti"nin gizli-örtülü basın özgürlüğünü ihlal ve baskıları ile tutuklu gazeteciler kanayan yarasına bir türlü değinmiyor.

İnternetin arama motorları dahil hiçbir Batılı medya kuruluşunda bu yönde bir tepki, etkinlik bulunamıyor. Medyanın günlük ürünlerinde, meslek örgütleri ve sendikaların açıklamalarında, kamuoyu yaratabilecek, etkilenebilecek hiçbir yerde dikkate değer bir tepki yok. Türkiye'deki Batılı medya organı temsilcileri olsun, Batı merkezlerindeki gazeteciler olsun, yakın komşuları Türkiye'deki meslektaşlarının dramına dişe dokunur bir duyarlılık göster(e)miyor. Neden? Bilgi çağında bilgi eksikliği mi, yoksa konulara bakışta bir algı yanılması ya da seçici algılama mı? Ya da Türk halkını ninnilerle uyutmakta ISO 9001 kalite belgesi alabilecek ustalıktaki AKP'lilerin Batıya yönelik ninni mahareti mi?

Almanya'nın kamuya ait özerk radyo ve televizyon 1. Kanalı ARD'nin İstanbul stüdyosu redaktörü Ulrich Pick'in yazısı, neden sorusuna yanıtlardan en az birinin çarpık algılamada olduğu ihtimalini güçlendiriyor: ARD temsilcisi Pick'in Türkiye'deki referandum sonrasında yayımladığı "İlerleme ile hiddet arasında" başlıklı yazıda, "Anayasa reformu" ile Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne (AB) tam üyelik yolunda bir adım daha attığı yorumu yapılıyor. Hadi, "Büyük Ortadoğu Projesi Eşbaşkanlığı yanında Türkiye'nin de başbakanlığını yürüten Sultan Recep Tayyip Erdoğan elbette övülecek, çünkü Batı sermayesi ve küresel güçlerin lehine, kendi halkının aleyhine çalıştığından, tabii ki sırtı sıvazlanacak" diyelim, ancak "Fikir ve Basın Özgürlüğünde İlerleme" ara başlığını görünce "Bu kadarına da pes" demekten insan kendini alamıyor. Artık, Türkiye'de Kürtçe televizyon yayını yapıldığından dem vuran Tayyip hayranı Alman gazeteci Pick, "Fikir özgürlüğünün geliştiğini ve tartışma ortamının daha açık olduğunu, askerlerin bile 'liberal' gazetelerin hücumuna uğradığını" yazıyor.

Ulrich Pick, Taraf gazetesinin önemli kısmı hezeyan ve "operasyon" olarak nitelendirilebilecek, kaynakları belirli, kalitesiz işlerini "basın özgürlüğüne" kanıt olarak gören, Tayyiban Cumhuriyeti'nin medya kuruluşları üzerindeki somut ve güncel siyasi, mali, ekonomik baskılarını, muhalif gazetecilerin her türlü "nokta operasyonu"

ile safdışı edilmesini de görmezlikten gelen Batılı gazetecilerin emsal oluşturan tipik bir örneği.

Gergedanlaşmayan Avrupalılar...

Ancak, filozof Ernst Bloch'un da dediği gibi, "Umut insanda ölen en son parçadır" misali, son dönemde karanlıkta birkaç ışık huzmesi görünmedi değil. Uygarlığın zaaflarının panzehiri yine çağdaş uygarlığın kendisinde yatıyor. Bize de emperyalizme karşı ilk başarılı savaşı veren devrimci Mustafa Kemal Atatürk'ün, Batı'ya rağmen Batılı olma stratejisini izlemek kalıyor. Başta Avrupalı meslektaşlar olmak üzere Batı kamuoyunun Türk basınının dramatik durumuna ve AKP'nin medyayı acımasızca "tektipleştirmesine" duyarsız, tepkisiz kalmasına karşın umut verici, yüreklere ferahlık sunucu ve emsal oluşturmasını umduğumuz bir ses, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'ndan (AGİT) geldi. Türk medyasının, referandumda "Evet" çıkmasından ürken ve tektipleştirmeye direnen, yandaş olmayan organlarının bile dikkat çekici biçimde "özlü" verdiği AGİT Özgür Medya Temsilcisi Dunja Mijatoviç'in çağrısında, "Türkiye'deki tutuklu gazetecilerin serbest bırakılması ve medya ile ilgili yasaların düzeltilmesi" talep edildi. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'na gönderilen mektupta, 40'tan fazla gazetecinin tutuklu bulunduğuna ve yüzlercesinin mahkemelere sevk edildiğine dikkat çeken AGİT temsilcisi, hassas konuları ele alan, yetkilileri eleştiren gazetecilerin, gizli bilgileri yayımlamakla suçlanarak hapis tehdidi içeren sayısız adli işleme tabi tutulmalarını büyük endişe ile izlediklerini açıklıyor. AGİT bildirisinde, gizlilik gerekçesinin, kamuoyundan kamu çıkarını etkileyen önemli gerçeklerin saklanması ve araştırmacı gazeteciliğin tehlikeye atılmasında istismar edilmemesini istiyor. Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun 3 Eylül'de yaptığı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin fikir ve ifade özgürlüğü yönündeki karar ve saptamalarını yerine getirecek biçimde yasal değişiklikler yapılacağı sözünün tutulması bekleniyor.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı AGİT, daha önce her yıl yayımladığı medya özgürlüğü konulu raporunda Türkiye'nin de basın özgürlüğünün gerilediği ülkeler arasında yer aldığını vurgulamış, görüntü paylaşım portalı You Tube yasağı ve gazetecilerin "sıkça" yargı önüne çıkarılmasından ötürü eleştirmiş, böylece AKP hükümetinin basın özgürlüğü ihlallerinin sistematik ve zamana yayılı olduğuna dikkat çekmişti.

İlkeli davranan ve son tahlilde özgürlüğü istismar ederek özgürlüklerin aleyhine çalışan Taraf gazetesinin 10 yıl hapis istemiyle yargılanan muhabirine de sahip çıkan büyük uluslararası gazetecilik kuruluşu, Sınır Tanımayan Gazeteciler (RSF) adlı örgütün tavır ve açıklamasını da bu istisnai, ancak umut verici duruşlardan sayabiliriz.

Geçtiğimiz aylarda Express dergisi yazarı İrfan Aktan ile Günlük gazetesi yazarı Filiz Koçali ve gazete çalışanlarına verilen hapis cezalarını kınayan RSF, "4 Haziran'da İstanbul'da, gazeteciler aleyhine yalnızca işlerini yaptıkları için açılmış davalar görüldü ve bu davalarda uzun hapis cezaları verildi. Sınır Tanımayan Gazeteciler, Türk makamlarının her türlü temelden yoksun hayal ürünü iddialarla gazeteciler aleyhine keyfi cezai kovuşturmalar açmaya devam etmesini üzüntüyle karşılamaktadır... RSF, Türkiye'nin terörle mücadele bahanesi ile basın özgürlüğüne saldırmasından üzüntü duymaktadır" ifadesini kullanmıştı. Merkezi Paris'te bulunan RSF, açıklamasında Türkiye'ye "Sınır Tanımayan Gazeteciler, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni imzalayan ülkelerden olan Türkiye'yi, Bildiri'ye saygı göstermeye ve vatandaşlarının farklı görüşlere yer veren özgür ve çoğulcu bir basın dünyasına sahip olmasını sağlayacak gerekli önlemleri almaya davet eder" çağrısını da yapmıştı.

Paranın ağırlığı kalemi kırıyor

Türkiye'nin çoğulcu parlamenter sistemindeki yapısal zaafların da etkisiyle, bir dönem haklı olarak yasama, yürütme ve yargının yanında "Dördüncü Güç" olarak tanımlanan medya, ne oldu da, hükümetin baskıları karşısında tamamen, güncel deyimi kullanacak olursak, "biat etti", hiçbir direniş gösteremez oldu? Bu sorunun yanıtları arasında, biri "hükümetin dayanılmaz gücü", diğeri de "medyanın dehşetengiz zaaflar içeren yapısı" olmak üzere iki vurgu öne çıkıyor. Gerçek şu ki, yakın tarihin hiçbir hükümetine nasip olmayan biçimde iç ve güç dinamiklerin desteğini eşzamanlı olarak alan AKP hükümeti, mevcut çok partiye rağmen tek parti diktatörlüğünü 1949 öncesi CHP'sine bile nasip olmayan olanaklarla fiilen yürütüyor.

12 Eylül 1980'den sonra yeniden dizayn edilen apolitik ve muhafazakar toplumun taban desteği, laik cumhuriyet düşmanı tarikat ve cemaatlerin etkin takviyeleri, küresel sermayenin denetimindeki ABD ve Avrupa Birliği'nin açık çekleri, Türk siyasal sistemindeki çarpık yapı ve mevzuatın AKP lehine istismarı, toplumsal dönüşümün ve kitlelerdeki değişim talebinin AKP'ce kullanılması gibi gerçekleri bir tarafa bırakıp, medyanın kendi dinamiklerine bakalım: Medya emekçileri daha önce de örgütsüz ve dağınıktı. Sendikaları ve meslek örgütleri bulunmuyor, mevcutları etkili olamıyordu. Ücretlendirmede, tepedekilere astronomik, tabandakilere de asgari ödeme öngören, aslında tüketici olan köşe yazarlarıyla gazetecilik yapma kolaycılık ve ucuzculuğuna kaçan, gazeteciler arasında dayanışmayı-işbirliğini önleyen "piramit sistemi", yıllardır değişmedi. Çalışanlar yine yönetime katılamıyor, meslek içi eğitimden, uluslararası ilişkiler ve kurumlardan yararlanamıyordu. Değişen ana parametre, medyadaki mülkiyet ve tekelleşmenin nicelik ve niteliğiydi. Gazeteci patronların yerini işadamı gazete patronlarının almasıyla başlayan medyaya sermayenin girmesi süreci, tekelleşme ve yabancılaşmayı artırmış, aslında işletme bazında ekonomik olmayan medyanın diğer sektörlerde avantaj, ayrıcalık, kazanç sağlamada kullanılabileceğini, en büyük işveren devletten nemalanmanın aracı olabileceğini keşfeden ve bunu kullanmakta hiçbir beis görmeyen yeni patronaj, silahın geri tepebileceğini düşünememiş, aynı zamanda büyük patron devlet tarafından tehdit edileceği ve şantaj riskine maruz kalabileceği öngörüsünde bulunamamıştı.

Asıl kazancını medya dışındaki sektörlerden sağlayan medya patronlarının zayıf karnını keşfeden ve pervasızca kullanan büyük patron devletin fiilen tek patronu konumundaki Başpatron Recep Tayyip Erdoğan, Nazi Almanyası'nı hatırlatacak ölçülere varan "medya tektipleştirmesi harekatı"nda, sadece kamu kuruluşlarına

partizanlarını yerleştirmekle kalmadı. Özel sektörün Sabah, ATV örneğinde olduğu gibi "boşta kalan" kuruluşlarını da doğrudan denetimine aldı. Uhdesine doğrudan almadığı medya kuruluşlarında da, yayın siyasetini biçimleyen, müdahalelerini istediği, yazar, programcının işine son verdirme, köşelerini-programlarını kapattırmaya kadar vardıran iktidar, Bekir Coşkun gibi saygın ve sevilen köşe yazarlarına bile gidilecek köy bırakmadı. Nitekim, baskılar Meclis'e de yansıdı: CHP'nin, Türkiye'nin "yandaş medya" öncüsü iki medya devi Ahmet Çalık ve Akın İpek'in, 37 adet Yalova ili büyüklüğündeki alanı, maden ruhsatı alarak kapattığını açıklaması, medya patronajlarının bu zayıf karnına somut bir örnek oluşturuyor. CHP'li Kayseri milletvekili Şevki Kulkuloğlu'nun TBMM'de açıkladığı gibi, Türkiye'nin üçte birine denk gelen alanın AKP hükümetince maden ruhsatı olarak yerli-yabancı işbirlikçilerine dağıtıldığını anımsayınca, Turgay Ciner'in, gazetesi Habertürk'te bizzat çalışmaya davet ettiği, transfer ödemesi yaptığı fıkra yazarı Bekir Coşkun'un işine son vermek zorunda kalması, veya kraldan çok kralcılık, evham yaparak çıkartması puzzle'ın parçaları gibi örtüşüyor.

Yine CHP'li milletvekili Attila Kart'ın, AKP hükümetini görev ve yetkisini açıkça kötüye kullanmakla suçladığı bir çıkışı tipik örnek sayılabilir. Konya milletvekili Kart, TBMM'deki soru önergesiyle Başbakan Tayyip Erdoğan'a "İhlas Finans Kurumu'nun 100 bine yaklaşan hak sahibine 1 milyar dolara yakın borcu ödenmemiş ve bu borcun ödeneceğine dair hiçbir güvence yok iken, aynı grup bünyesindeki bir başka şirketin halka arzına neden göz yumulmaktadır" diye sormuş ve sözü geçen kurumun borçlarının takibinin, Tasarruf Sigortası Mevduat Fonu tarafından engellendiği suçlamasında bulunmuştu.

Avrupa uyuyor mu, yoksa bilinçli mi?

Türkiye'yi iç siyasette istismar etmek kolaycılığına kaçmayı alışkanlık edinen, Batılı siyasi ve kamuoyu önderlerinin garip suskunluğunu anlamak ve kısmen de sorgulamak amacıyla, yazılı ve sözlü olarak soru yöneltmeyi de ihmal etmedik elbette. Haklarını yemeyelim, dış müdahalelere açık ve onurlu bir dış siyaset izlemekten aciz bir ülkede fantezi ve hayallerine göre "öğretmenlik" yapmayı seven bu Batılı kanaat önderlerinin, Türkiye'nin insan ve azınlık hakları karnesine olumlu etkileri de olmadı değil. Bunda yalnız onların güçleri değil, kendi insanı ve kamuoyundan çok, ağababa görülen Batı kamuoyu ve siyasetinden çekinen, halkına yabancılaşmış Türk siyasilerinin ve idarecilerinin tutumu asıl belirleyici olsa da.

İstanbul ve Diyarbakır'ı ikinci adresi yapan Birlik 90/Yeşiller Partisi Eşbaşkanları, Claudia Roth ile Türkiye kökenli Cem Özdemir, konuya vakıf olduklarını düşündüğümüzden ilk başvurduklarımız oldu. Konudan haberdar etmek için AGİT'in İngilizce bildirisini de eklediğimiz ve hayli açıklama yaptığımız sorumuza henüz yanıt alamadık. Gazetecilik dolayısıyla çeşitli vesilelerle görüştüğümüz eşbaşkanlar Roth ve Özdemir'e "Neden şimdiye kadar tutuklu gazeteciler ve basına baskılar konusunda eleştirel-dayanışmacı bir tavır takınılmadı?" sorumuza tek yanıt, kendisi yerine özel kalemi Didem Akbaş'dan geldi. Akbaş, Yeşiller Partisi'nin dayanışmacı açıklamaları konusunda sorumu düzeltmek istediğini belirterek, "Cem Özdemir'in Türkiye'de tutuklanan Doğan Akhanlı'nın serbest bırakılması için Almanya Dışişleri Bakanı ile Türkiye Adalet Bakanı'na mektup yazdığı, talep edilirse bu metinleri gönderebileceği" yanıtını verdi.

"Güler misin, ağlar mısın?" dedirten, bu aslında yanıt olmayan elektronik postaya yanıt vermemek olmazdı. Kısaca, tanıdığım ve tutuklanmasına üzüldüğüm Akhanlı'nın gazeteci olmadığını, Türkiye'de yaşayıp çalışmadığını, basın-fikir ve ifade özgürlükleriyle ilişiği olmayan geçmişteki adli bir suçlama nedeniyle tutuklandığını, bireysel bir vaka olan bu tutuklamanın Türkiye'deki anayasal ve bir meslek grubunun sorunu olan fikir ve ifade özgürlüğü ile gazetecilerin zorlaştırılan kamu adına bilgi alma, yayma hak ve görevlerinin ihlaliyle ilintili olmadığını, benim sorumun Türkiye'deki tutuklu yargılanan onlarca, yüzlerce gazeteciyi içerdiğini belirterek yanıt verdim. Bu kez, "Yanlış anlama için özür dileyerek, Akhanlı'nın durumuna fikir özgürlüğüne saygısızlığın güncel bir örneği olduğu için değindiğini" belirtti ve "Yeşiller'in ilkesel olarak yurtdışındaki gazetecilerin olumsuz durumunu tanımla-

mak ve düzeltmek için çaba gösterdiğini, ancak kendisinin resmen sözcülük görevi bulunmadığını, dolayısıyla konuyla ilgili basın sözcüsünü bilgilendirdiğini" yazdı. Sonuç: Türkiye'deki gazetecilerden ve basından ne haberleri var ne de ilgileri.

Bu arada bir ara milli damadımız olan SPD Genel Başkanı Sigmar Gabriel'e gönderdiğimiz soruya da yanıt alamadık. Oysa Gabriel'in, hiçbir şey bilmiyorsa bile, en son, CHP Genel Başkanı Kılıçdaroğlu'nun Berlin ziyaretinden bazı bilgiler edinmiş olması gerekirdi...

İşi bilgi almak, işlemek olan ve meslek ilkelerine en duyarlı olması beklenen Alman meslek örgütlerinin de kapısını çaldık. Merkezi Berlin'de bulunan Alman Gazeteciler Birliği DJV'yle yapılan elektronik postalaşmadan sonra konuştuğumuz DJV Sözcüsü Hendrik Zörner, "Biz, ilke olarak Alman ve Almanya'daki gazetecilerin sorunlarıyla ilgileniyor, gerekirse girişimde bulunuyoruz. Uluslararası konularda üyesi bulunduğumuz FJS tavır belirliyor, açıklama yapıyor" sözleriyle Türkiye'deki gazetecilerin durumuna duyarsızlığını nedenselleştirmeye çalıştı. "Peki, aynı durum Polonya ya da Fransa'daki gazetecilerin başına gelse, yine bir girişimde bulunmayıp FJS'ye mi havale edecektiniz? İnsan hakları ulusal sınırlarla mı daraltılmıştır" şeklindeki karşı sorumuza ise yine Avrupa ve benmerkezci bir yanıt vererek, "Biz öncelikle üyelerimizin ve Almanya'daki 70 bin gazetecinin, zaten oldukça yüklü sorun ve konularıyla ilgilenmek zorundayız" dedi...

Bunun üzerine biz de "Kolay gelsin!" deyip telefonu kapatmak zorunda kaldık.

Üyesi bulunduğum ve hizmetler sektöründe Avrupa'nın en büyük sendikası olan Verdi'nin medya birimi basın sözcüleri de konuya ilişkin bir açıklama yapmadı. Nasıl yapsınlar, "Valla bizim haberimiz bile yok" deseler, ayıp kaçacak. "Haberimiz vardı ama, doğrusu bir girişim bir yana, 'cık cık ayıp oluyor' yolunda bir laf etmeye dahi tenezzül etmedik" deseler, daha büyük ayıp olacak.

Bu gergedanca duyarsızlığı, Türkiye'nin Avrupa'nın doğal bir parçası olarak görülmemesi, halkının gelir uçurumu, dil, vize ve pasaport duvarlarıyla Avrupa'dan ayrılması, mevcut önyargı ve klişelerin etkisi, Türkiye ve Avrupa arasındaki iletişimin siyasi-bürokratik ve kısmen de tecimsel kişi ve kuruluşlarca yabancılaşmış biçimde yürütülmesi, sivil toplum kuruluşları, insiyatifler, diğer kuruluşların Avrupa kurum ve kuruluşlarıyla bağlantısızlığı gibi nedenlerle açıklamaya çalıştım.

Fakat, AKP'nin Türkiye'ye dayattığı Anayasa referandumundan sonra Federal Almanya'da yapılan yayınlara baktığımda, iletişim ve bilgisizlikten çok, bilgi kirliliği, dezinformasyon, manipülasyon ile çarpık ve seçici algılama bulunduğu yanıtının daha doğru olduğu kanaatine vardım: Bu sonuca varmama neden olan bazı yayın organlarının manşetlerinden numunelik seçmelerle ne demek istediğim daha kolay anlaşılabilir:

Die Zeit:

"Türkiye, hiç olmadığı kadar demokratikleşti."

Die Welt:

"Borsacılar yükselen büyük güç Türkiye'yi kutladı"

Bild:

"Erdoğan, Türkiye'yi Avrupa'ya mı yönlendiriyor?"

Spiegel-Online:

"Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği mi?"

Frankfurter Rundschau:

"Çoğunluk reformlardan yana."

Referandumdan sonra, Türkiye'nin demokratikleşmesi, büyümesi, AB'ye tam üyeliği gibi gelişmeler yaşanmadığına, bu yönde en küçük bir gelişme olmadığına göre, gerçekler bu haberleri tekzip ettiğine göre, kim kimi kandırmış oluyor?

Türkiye Cumhuriyeti'nin tasfiye kayyumu AKP, kendini olmadığı gibi gösterip, yapmadıklarını yapmış gibi mi gösteriyor, yoksa Batı, AKP'yi olmadığı gibi görüp, yapmadıklarını yapmış, yapacakmış gibi mi gösteriyor? ■

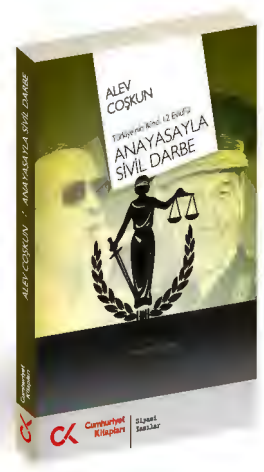

ALEV COŞKUN
Türkiye'nin İkinci 12 Eylül'ü
ANAYASAYLA SİVİL DARBE

Alev Coşkun, AKP'nin hazırladığı anayasa taslağını mercek altına alıyor; anayasa değişikliği ile bir sivil darbe gerçekleştirmeyi, yandaş bir "yargı" yaratmayı hedefleyen AKP'ye karşı, yurttaşlık bilincine sahip herkesi uyarıyor...

www.kitap.cumhuriyeti.com.tr

Cumhuriyet Kitapları | KİTAP OKUDUĞUNUZU BİLİYORUZ

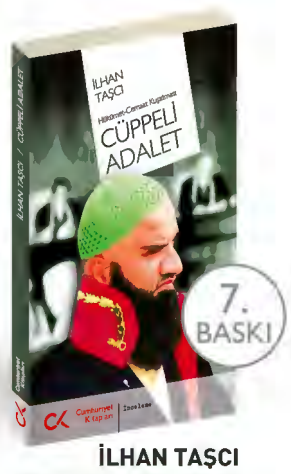

İLHAN TAŞCI
Hükümet-Cemaat Kuşatması
CÜPPELİ ADALET

Cemaatleri soruşturan Cumhuriyet başsavcısı tarikatlara tuzak kurmaktan, devletin istihbarat elemanları cemaatleri fişlemekten, askerler terörist olmaktan tutuklanınca İlhan Taşcı da devleti ele geçiren yobaz takımını belgelere dayanarak yazdı.

"İlhan Taşcı, tanıyıp dost olmakla gurur duyduğum genç gazeteci kardeşlerimden biridir. Bugüne kadar çıkan tüm kitaplarını okudum. Ama bu son kitap bambaşka. Tümü belgeli. İlhan Taşcı'yı bu muhteşem kitabı için kutluyorum."
EMİN ÇÖLAŞAN

"İlhan Taşcı'nın *Cüppeli Adalet*'i, bir Türkiye gerçeğini, hükümet-tarikat kuşatmasını.. bir yürekli savaşın mücadelesini, öyküsünü, Güneydoğu'da faili meçhul cinayetlerin üzerine nasıl gittiğini anlatıyor..."
HİKMET ÇETİNKAYA

"Camilerde cinayetler, yolsuzluklarla yoğrulmuş bir cemaatin içyüzünü, Cumhuriyetin Savcısı'nın başına gelen olayların içyüzünü belgelere dayanarak aydınlatan incelemeyi bir çırpıda okuyacaksınız."
ÖZGEN ACAR

"Cemaatler hakkında bilinmek istenen çok şey var bu kitapta."
MEHMET ALİ KIŞLALI

Cumhuriyet Kitapları | KİTAP OKUDUĞUNUZU BİLİYORUZ
www.kitap.cumhuriyeti.com.tr

www.tankitabevi.com

HEGEMONYADAN DİKTATORYAYA
AKP ve LİBERAL-MUHAFAZAKÂR İTTİFAK
Derleyenler: Çağdaş Sümer · Fatih Yaşlı

RİCAT EDEN CUMHURİYET
DP VE AKP DÖNEMİNDE AYDINLAR
Okan İrketi

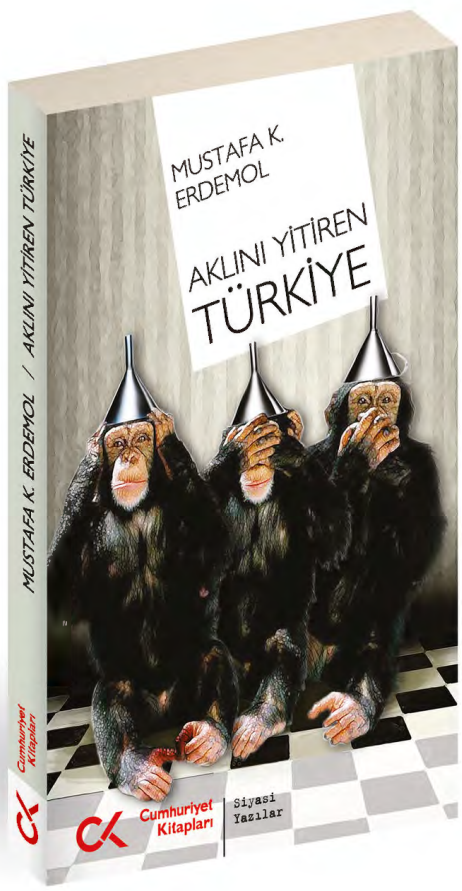

Aklını yitiren yalnız ve yorgun ülke

M. BÜLENT KILIÇ

Ama ben, asıl Türk nişanlısıyla İstiklal Caddesi'nde yürürken, bir manyak tarafından yok yere bıçaklanarak öldürülen zavallı Alman'ı yazmalıydım. Çünkü, oluşturulan Batı imajının bu manyak cinayetiyle bir ilgisi vardı. Onu anlatmak gerekirdi. Adam "Deliyim" diyor, belki de numara yapıyor, ama "O gün bir yabancı öldürmek istedim, bizi sevmiyorlar diye Alman'ı öldürdüm" demiş ifadesinde. Az da olsa, toplumsal bir meşruiyeti vardı o cinayetin. Yani, atladığım o kadar çok örnek olay var ki, gerçekten cinnet halindeyiz."

Bir süre önce son kitabı "Aklını Yitiren Türkiye"yi yayımlayan Mustafa Kemal Erdemol, acımasız birçok saptamasını doğru bulan insanların kendisini umutlandırdığını söylüyor. Çalışmalarını uzun yıllardır Londra'da sürdüren ve "YeniGün Kültür"ün de kurucuları arasında yer alan Erdemol, kitabı ve "cinnet ülke" hakkındaki sorularımızı yanıtladı.

– Cumhuriyet Kitap Yayınlarından çıkan kitabınız "Aklını Yitiren Türkiye" adını taşıyor. Bunun, kitabın yayınlanmasının ertesindeki dönem dahil olmak üzere, Türkiye'nin özellikle son 20 yılını tanımlayan en çarpıcı başlıklardan biri olduğunu düşünüyorum. Çarpıklıklar ülkesi Türkiye ne oldu da artık "aklını yitiren Türkiye" olmaya başladı, diye soracak olsam, biliyorum, engin bir alana girmiş olacağız.

MUSTAFA KEMAL ERDEMOL – Öncelikle belirteyim ki, kitabın adının çarpıcı olduğuna, doğrusu ben de inanmaya başladım. Özellikle kitap yayımlandıktan sonra gelen tepkilerden, birçok insanın mevcut halimizi bir akıl yitimi olarak değerlendirdiğine de tanık oldum. Kesin hemfikir olduğu bir ruh halini ad olarak koymuşum kitaba demek ki. Kitaptaki örnek olguların başkalarınca algılanışı akıl yitimi için yeterli kabul edildi ki, bu, beni uyarlı insan sayısının çokluğu konusunda umutlandırdı. Çünkü ben o örneklerin kanıksandığını, giderek de benimsendiğini düşünmeye başlamıştım. Sevimli bir durummuş gibi, hani şu, "burası Türkiye" diye kurulan cümlelerde hep olan bitenin bize özgü tuhaflıklar olduğu söylenir ya, bu örneklerin de "güzel ülkemiz"in tuhaflıkları diye hafife alınması ihtimali vardı. Oysa, kimle konuştuysam, hepsin- den durumumuzun gerçekten bir "akıl yitimi" durumu olduğunu duydum.

"Ne oldu da Türkiye aklını yitiren Türkiye oldu?" sorunuza, genel hatlarıyla değinmeye çalışayım. Her şeyden önce ortada sanıldığı gibi "karşıtların" mücadelesi yok. Ortada karşılıklı bir "çullanma" durumu var sadece. Ben, çelişkileri, çatışkıları, sınıf savaşımı kavramı altında değerlendiren bir Marksist olduğum için, bu "çullanma"daki bireyselliği benimsemem söz konusu değil. Ben, sınıfsal düşmanım olarak sermaye sınıfıyla, işbirlikçilerini görürüm. Dolayısıyla, bu savaşımı verirken karşımdakinin sermayeyle ilişkisi belirleyicidir benim için, "etnik" kökeni ya da dini aidiyeti değil. Bugün, birbirlerine rakip olanlar "çullanma"larını bireysel kimlik üzerinden yapıyorlar. Densizin biri örneğin, Kılıçdaroğlu için, sanki suçmuş gibi Alevi diyebiliyor. Daha da ileri gidip, sünnetsiz bile dediler. Çok "aşşağılıktır" ama daha da çok bir akıl yitirimidir bu davranışlar. Bu ifadeleri sarf edenleri, ne inandıkları dinin kuralları ne de inandıkları dünya görüşünün var olduğunu söyledikleri "ahlakı" durduramıyor... Hayatta yan yana gelmemin mümkün olmadığı Recep Tayyip Erdoğan'a ya da Abdullah Gül'e, yok Yahudi, yok Ermeni kökenli diye suçlama yapıldığında, benim Erdoğan'ı ya da Gül'ü eleştirme şansım ortadan kalkar. Çünkü ben, işi gücü bırakıp bu "aşşağılık" ırkçılıkla mücadele etmek durumunda kalırım. Irkçılığa karşı olduğum için, Ermenimi, Yahudimi sevdiğim için yaparım bunu. Bugün Türkiye'de "ötekileştirme" tüm hızıyla yapılıyor. Ulusalcılarla, dinciler Yahudi düşmanlığında birbirleriyle yarışıyorlar.

Faşist bir türkücü çıkıp, sözümona adını hatırlayamadığı Hrant Dink'ten, "hır, hır neydi adı, işte o" diye söz edebiliyor. Görüyor musunuz alçaklığı? Yıllarca sol içinde provokasyon yapmış bir partinin, şimdi içerde olan lideri, Hrant'ın alçakça katline kahrolanlar için, "Hepimiz Ermeniyiz diyenler ABD uşağıdır" diyebiliyor. 12 Eylül öncesi, liseli devrimci öğrencilerin kaldırılması için mücadele ettikleri Milli Güvenlik derslerini, "Kuzey'deki tehlikeye, yani Sovyetlere karşı" canla başla savunan,

dolayısıyla ABD safında olan güruhtur bu. Nasyonal sosyalist çizgisine karşı mücadele edilmesi gereken bu güruhun yayın organlarında ırkçılığın alâsını görürsünüz. Bugün burjuvazinin bile savunamadığı, gayrimüslimlere (aslında Yahudilere) uygulanan Varlık Vergisi'ni savunan sözümona "solcu"ların bulunduğu ülke aklını yitirmiş değil midir? Bir dinci iktidarda yaşam şansı asla bulamayacak olan eşcinsel bir modacı, utanmadan, bugün binlerce eşcinselin neler yaşadığına da aldırmadan, "muhafazakar eşcinselim" diyebiliyor, kadın olsaydı türban takabileceğinden söz ediyor. Muhafazakarlığına inanmadığımdan değil, elbette olabilir. Ben mevcut iktidarın dayandığı tabanın hayat tarzını "yüklenerek" var olma çabasını ikiyüzlü buluyorum bu figürün. Kadın her yerde olduğu gibi Kürt meselesinde de aşağılanıyor bildiğiniz gibi. Akıl yoksunu bir belediye başkanı "Doğu'dan kadın alalım, sorun çözülsün" diyerek, feodal namus anlayışları için canlarını verecek insanlara hakaret ediyor, Karadeniz'e hepsi "terörist" kabul edildiği için Kürt işçiler sokulmuyor.

Akıl yitirimi örnekleri bunlardır işte. "Neden aklını yitirdi Türkiye" diyorsunuz haklı olarak. İç düşmansız yaşayamayan bir oligarşi var ülkede. Sınıfsal çelişkileri örtmek için etnik çatışmayı körükleyen, yurtseverliği toprak yurtseverliğine indirgeyip, ülkenin dış düşmanla çevrildiği inancını yaygınlaştırırken, bu dış düşmanla mücadelede en büyük müttefikin ABD olduğuna bizi inandıran bir oligarşi bu. Bu ruh haliyle üç kuşak yetişti ülkede. Herkesi, bu arada azınlıklarımızı da düşman görmesi bu anlamda "normal" kimi insanların. Türkiye'ye aklını böyle yitirttiler kısaca.

Sözünü etmiş olduğunuz "çarpıklık"ın doğal sonucudur bu akıl yitimi. Bu çarpıklıklar, "ulus"olma çabasındaki Türki- ye'de, bilerek ya da bilmeyerek "öteki"leştirmeyle birlikte başlamış çarpıklıklardır, sosyal anlamda. Belli bir kesime yönelik önyargılar bir süre sonra "öğretilmiş ırkçılık"a büründü ülkemizde.

– Kitapta, Kayseri'de Hitler'in ruhu için helva dağıtılmasından, Obama'nın başkanlığa seçilmesinin onuruna Van'da kurban kesilmesine, "İmana Gel" programıyla ilgili tartışmalardan, manken Aysun Kayacı'nın meşhur çıkışına kadar pek çok olayı ele alıp irdeliyorsunuz. Örneğin, 2009'da IMF'nin protesto edildiği gösteriler sırasında "Gül, güçtür" adlı döviziyle eyleme katılan Alman pasifistinin Taksim esnafınca dövülmesi gibi, aslında bu kitapta olmayı hak eden pek çok olaya da yer vermemişsiniz. Her şeyi almaya kalksaydınız ciltler dolusu yazmanız gerekirdi, bunu da bilmiyor değilim. Konuları seçme ölçütlerinizi merak ediyorum sadece.

ERDEMOL – Çok doğru. Sadece ben değil, herkes yazabilir böyle bir kitabı, binlerce de örnek verilebilir. Eğer, hepsine kitapta yer vermiş olsaydım, birkaç kitap olurdu bu. Bu nedenle sorunuz çok yerinde. Bu örnekleri verirken bir ölçüt olmalıydı. Vardı da elbette. Kitapta yer alan örnek olaylar, kimliksizliğimizin, tahammülsüzlüğümüzün, ikiyüzlülüğümüzün en iyi örnekleri. "Liberal" Hadi Uluengin'in Bilge köyü katliamı yüzünden, Kürtlerin dna'sında öldürme olabileceğini ima etmesi, diğer "liberal" Gülay Göktürk adlı yazarın sübyancılığı savunması, ne olduğumuzun anlaşılamaması açısından kimliksizliğimize, Hitler için helva dağıtılması, çok övündüğümüz hoşgörünün ne kadar palavra olduğunu ortaya çıkardığı için tahammülsüzlüğümüze, Hüseyin Üzmez adlı sübyancı üzerinde yapılan kimi tartışmalar da ahlaki konulardaki ikiyüzlülüğümüze en iyi örneklerdi.

Ama dediğiniz gibi söz konusu Alman pasifiste yer vermedim. Önemsemediğimden değil. Bir pasifistin, Alman, Kürt, Türk fark etmez dayak yemesinin doğal olmasından. Bu, işin doğasında var. Çünkü bir şeylere karşı çıkıyorsunuz, dayak yersiniz. Ben de yedim, yiyeceğim de. Ama ben, asıl Türk nişanlısıyla İstiklal Caddesi'nde yürürken, bir manyak tarafından yok yere bıçaklanarak öldürülen zavallı Alman'ı yazmalıydım. Çünkü, oluşturulan Batı imajının bu manyak cinayetiyle bir ilgisi vardı. Onu anlatmak gerekirdi. Adam "Deliyim" diyor, belki de numara yapıyor, ama

"O gün bir yabancı öldürmek istedim, bizi sevmiyorlar diye Alman'ı öldürdüm" demiş ifadesinde. Az da olsa, toplumsal bir meşruiyeti vardı o cinayetin. Yani, atladığım o kadar çok örnek olay var ki, gerçekten cinnet halindeyiz.

– Kitabı okurken, daha "dün" yaşadığımız kimi olayları unutmuş olduğumu fark ettim. Belleğimi tazelediniz, diyebilirim. Ne dersiniz, bu unutuşta, duyarlıkları budanmış, sinir uçları dağlanmış bir toplum olmamız kadar, duyduğumuz acının şiddetinden kaynaklanan bir dil tutulmasının, bir baygınlık halinin de etkisi var mı?

ERDEMOL – Elbette var. Kesinlikle var. Bunlara ek olarak, sizin unutkanlığınızın nedenlerinden çok çok farklı olan bir gerekçe var: Tekil yaşıyoruz. Acıların bir araya getirmesi gereken insanlar, bambaşka yerlerdeler. İnsanlar bir başkasına borçlu kalmamak için dayanışma içinde değiller birbirleriyle. O Alman'ın öldürülmesine eminim çok üzülmüştür çok kimse ama "meseleye zabıta bakar" diye düşünmüşlerdir. Çünkü, kendileri dışındaki her olay zabıtayı ilgilendirir. Örgütlenme korkusu öyle bir hale geldi ki, dayanışmayı unutturdu insanlara. Bu unutkanlık her alanda kendini gösteriyor. Tersanedeki işçi ölümlerini gerçekten hatırlayan var mı ülkede? Beyoğlu karakolunda polisçe öldürülen Festus Okey adlı siyah gencin dosyasının peşine düşen, katilini yakalatan o duyarlı insanların ellerinden, ellerinden, ellerinden öpüyorum.

– Seçtiğiniz konulardan biri de 2009 1 Mayıs'ında yaşanan olaylardı. Bu yılki 1 Mayıs'la geçen yılınkini, kitabınızın çerçevesine bağlı kalarak, nasıl değerlendirirsiniz?

ERDEMOL – Bu yıl Taksim Meydanı'nda kutlanmasına izin verildi 1 Mayıs'ın. Tabii ki çok duygulandım. Televizyonda Taksim'deki kalabalığı gördüğümde gözyaşlarımı tutamadım. İşçi sınıfının ısrarına çok çok saygılıyım ama, bu bir zafer değildi. Olması iyidir, ama zafer değildi bu. Sağa sola "açılım" yapan iktidarın, faydacı yaklaşımlarından biridir. İşçi sınıfını tehlikesizleştirmeyi başaran iktidarın artık Taksim'i açma- sında hiçbir sakınca yoktu ayrıca. Açmakla, yine hak etmediği bir övgü aldı kimi çevrelerde. Demokratlığının örneği kabul edildi bu olay da. Oysa ülkede sendikacılığı da öldüren bu iktidardır. Sendikaların bir işyerinde örgütlenmesi neredeyse imkansız gibi. En ufak bir örgütlenme girişiminin başı, bir takım yönetmeliklerle vs eziliyor. Dolayısıyla, iktidar, işçi sınıfının elinden Taksim mücadelesini de almış oldu. Mücadele alanlarında sendikaların olmadığını düşünürsek, yeni mücadele konuları nedir gelecek için sendikaların? Yani, Taksim'de işçileri gördüğüm için sevindiğim bir 1 Mayıs olmuştur bu yılki.

- Kitabınıza girmeyen yığınla yazınızı da gözeterek, temiz bir dilinizin, alçakgönüllü ama yine de taşı gediğine oturtan bir tarzınızın olduğunu düşünüyorum. En ağır eleştirileri yönelttiğiniz kişilere bile adil ve nazik yaklaşmak gibi aydınca bir erdeminiz var, bana kalırsa. Türkiye'deki politik ve edebi eleştirinin dili konusunda neler düşünüyorsunuz?

ERDEMOL – Gerçi, ar damarı çatlamış kimi tiplerle, aklımı başımdan alan kimi olayları değerlendirirken dediğiniz "erdem"i gösteremediğim oldu. Ama genelde dediğiniz doğru. Lütfen inanın, bunu kimseye nazik görünmek için yapmıyorum. Muhatabını eleştirirken sıfatlar takmak, örneğin, liboş, takkeli liboş demek, Altan ailesinin herhangi bir ferdinden "Alttan", Fethullah Gülen'den "Fettoş" diye söz etmek, "ulan", "oğlum" kelimelerini kullanmaktan hoşlanmıyorum. Hem tarzım değil hem de yazdıklarımı okutma derdim olduğundan kullanmam da. Benden farklı düşünenlerin de, kimi şahsiyetlerin sevenlerinin de, bu ifadelerle karşılaştıklarında yazımı okumama ihtimalleri de var. Neden buna yol açayım? Polemiği edebi bir tarz olarak kabul ederim, gerekirse yaparım da, ama onun da bir ölçüsü var. Bana saldıran birine de aynı tarzda karşılık veremem; "Bir aptalla yüksek sesle tartışmayın, çünkü uzaktan bakıldığında hanginizin aptal olduğu anlaşılmaz" diye bir vecize vardır.

–Yıllardır Londra'dasınız, ama ben, fiilen Türkiye'de yaşayan pek çok insandan daha fazla "burada" olduğunuza inanıyorum. Türkiye'nin damarlarında dolaşıp yine de pencerenin öteki tarafında durmak nasıl bir şey?

ERDEMOL – Hem iyi hem de kötü bir şey. İyiliği, Türkiye'de bazen objektif düşünmeyi önleyecek şartlardan uzak kalarak, sadece aklınızla, vicdanınızla değerlendirme yapma şansınızın olması. Kötülüğü de, size hep "hariçten gazel" okuyan biri gibi bakılması. Burada kalsa iyi, hele söylediğiniz herhangi bir doğruyu istemeden kabullenmek zorunda kalanların, meseleyi, "madem o kadar haklısın gel de burda yap ne yapacaksan" demeye kadar götürmeleri daha da acı verici benim açımdan. Bu, beni özellikle çok üzüyor.

– Aklını Yitiren Türkiye'nin ikinci cildini yazmanız gerekseydi hangi konuları ele alırdınız, kısaca sıralayabilir misiniz?

ERDEMOL – 12 Eylül öncesi MGK'sında "Kürtlerin çoğalmalarını engellemek için" Kürt bölgelerinde kısırlaştırma planları yapıldı iddiasını, bir emperyal planı, şarap tarifi tadında kaleme alarak "Kürtlerle beraber yaşamak zorunda mıyız?" diye yazabilen ünlü köşe yazarını, başbakanı, cumhurbaşkanı, eski meclis başkanı, cemaat lideri sürekli ağlayan bir Türkiye'de kimilerinin, Mavi Marmara baskınında ağlayan İsrail askeri üzerine yazdıklarını ele alırdım, kesinlikle. Çünkü bu üç örnek olay inanılmaz bir Türkiye manzarası oluşturuyor. ■

"İlerici çıkışımızı Avrupa'ya anlatmakta zorlanırız"

CUMHURİYET GAZETESİ YAZAR VE YÖNETİCİLERİNDEN GÜRAY ÖZ'ÜN UYARILARI

"Neoliberal kuryelerin anlatma tekelini kırmazsak olmaz"

Uzun yıllar Avrupa'da en çok da Federal Almanya'da yaşayan, Cumhuriyet gazetesi yazarı ve yazıişleri müdürü Güray Öz, neoliberal saldırının Türkiye'yi bir uçuruma ittiğini düşünenlerden. Sorularımızı yanıtlayan Öz, Türkiye'deki ilerici aydın çıkışlarımızın Avrupa'da gerek aydınlar gerekse halk katında, hemen ve çok kolay, olumlu yankılar bulamayacağını hatırlattı..

- Şair, yazar ve gazete yöneticisi olarak tam orta yerinde bulunduğunuz, yakından tanıdığınız Türkiye'deki kültür yaşamı, sanat pratikleri, sanatçıları, sizce son 10 yılda nereye geldi? "Nereden nereye geldi" de diyebiliriz... Siz bir zenginleşme mi yoksa ağır bir çürüme mi gözlemliyorsunuz? Neden?

GÜRAY ÖZ - Bu sorunun yanıtının iki açık ucu var. Bunlardan birincisi 12 Eylül 1980'den bu yana dozunu gittikçe artıran ve beyinlerden kalemlere doğru sızan neoliberal baskıdır. Bu baskı kendini değişen koşullara uydurma becerisi konusunda başarılı olanları önce ele geçirdi. Onlar bu işte ön aldılar ve şimdi piyasanın emprezaryosudurlar. Piyasayı onlar yönetiyor, iş veren iş alan patronlar katıyla ilişkileri düzenleyenler onlardır. Ellerindeki olanakları da küçümsememek gerekir. Gazeteler, köşeler, sanat dergileri, galeriler, belediyelerin uygun köşeleri... Örnekleri daha uzatabilirsiniz. Bunu doğal karşılamak durumundayız. Uluslararası çaptaki büyük saldırının ülkemize doğal bir yansıması. Doğal olmayan, bu saldırıya karşı direnişin zayıflığıdır.

Zayıflığın nedenini aslında biliyoruz

İkinci açık uç da budur. Zayıflığın nedenini aslında biliyoruz. Solun yükselme döneminde yükselen dalgaya binenler, bu saldırı karşısında çabucak yeni dalganın üstüne çıkma başarısı gösterdiler. Sol siyaset birdenbire önderlerinin saf değiştirdiğini görünce, doğrusunu isterseniz büyük bir bocalama geçirdi. Bu bocalamanın, bu zayıflığın temel nedeni olduğunu düşünüyorum. Peki ama, nasıl oldu da bu kadar çabuk görüşlerini değiştirebildiler? Sanıyorum kavramlarla ilgili bir durumdur bu. Neoliberal çevrelerin büyük başarı gösterdiği alan kavramların içini boşaltmak ve görünüşte modern izlenimi veren bur takım kavramları piyasaya sunmak oldu. Yönetişim gibi Dünya Bankası kavramları işe yaradı. Gramsci yeniden ve zamana uygun bir şekilde okundu, İdris Küçükömer yeniden keşfedildi. Bütün bunlar zamanın baskısıyla dönmek isteyenlere bir tür yumuşak geçiş olanağı verdi.

Yeniden bir toparlanma olabilir mi?

Sonuç zenginleşme değil, hem nicelik hem nitelik olarak yoksullaşmadır.

Şimdi yeniden bir toparlanma olabilir mi, yalnızca şunu söyleyebiliyoruz: Yılmayanlar ve mevzilerini terk etmeyenler var. Onların yeni durumu doğru tahlil ederek yılgınları ve emprezaryoları tasfiye etmeleri zaman alacaktır. Burada da her iki açık ucu da kapatmanın ve kültür yaşamını yeniden gerçek hayata döndürmenin yolu siyaset alanındaki silkinişten geçecektir.

- Yıllarca yurtdışında, onun da en büyük bölümünde Almanya'da yaşadınız. Buradaki halkın ve aydınların Türkiye ve Türkçeyle olumlu veya olumsuz tepkilerini yakından izlediniz. Örneğin Alman halkı ve Alman aydını daha önce nasıl bakıyordu bize, şimdilerde nasıl bakıyor?

GÜRAY ÖZ - Alman halkının ve Alman politikacılarının Türkiye'ye de Türkçeye de baktığını sanmıyorum. Türkiye'ye bakışları kendilerine iletilen ve kendi seçtikleri kanallarla sınırlıdır. Başka kanallardan gelen bilgilere itibar etmiyorlar. Anladığım kadarıyla kendi genel politikalarındaki şablona uyan "bilgiler" onlar için gerekli ve geçerli oluyor. Zaman zaman Türkiye'ye gelen Alman meslektaşlarla konuşuyorum, söylediklerimi şaşkın bir yüzle dinliyorlar. Açıkçası inanmak istemiyorlar. İki filtreleri var. Birincisi siyaset filtresidir. Neoliberal bakış açısıdır. İkincisi, Türkiye'ye biçtikleri rolle kafalarındaki şablonla ilgilidir.

Türkçe konusunda ise tümüyle ikiyüzlülük egemendir. Almanya'da Türkçenin ya da diğer göçmen dillerinin bu arada Kürtçenin okutulmasını entegrasyon ve asimilasyona engel olur gerekçesiyle reddediyorlar. Ama Türkiye'de Kürtçe konusunda, hayretler içinde dinliyorum, çok doğru şeyler söylüyorlar. Sonunda ruh sağlıklarını yitirecekler diye kaygılanıyorum doğrusunu isterseniz!

- Türkiye bir felaketin içinde görünüyor. Bu felaketimizi ve ona karşı direnç gösterecek ilerici aydın çıkışımızı Avrupa'ya anlatmakta güçlük çeker miyiz sizce?

GÜRAY ÖZ - İlerici aydın çıkışımızı Avrupa'ya anlatmakta zorlanırız. Öncelikle Türkiye'ye anlatmakta zorlanıyoruz. Çünkü Türkiye'de genel muhafazakarlaşmanın etkisinin hızla arttığını görüyoruz ve sol bu muhafazakarlaşmayla nasıl baş edeceğini henüz bilemiyor. Avrupa'da ise bu Türkler arasında muhafazakarlaşma oldukça eskidir ve içinde bulunduğu topluma duyulan tepkinin, ırkçılardan duyulan korkunun ürünüdür, ama daha önemlisi, kültürel soyutlanmadan da etkilenmektedir.

Almanlar bu sosyolojiyi anlamakta zorlanıyorlar.

Sol eğilimli Almanlar da bu çerçevenin dışında değildir. Türkiye'den solun ilerici çıkışın kendini anlatabilmesi için siyaseten ve kültürel olarak toparlanması, neoliberal kuryelerin "Türkiye'yi anlatma" tekelini kırmaları gerekiyor. ■

ALMAN YAZAR VE ARAŞTIRMACI DR. PRİSKİL, KARANLIK BİR TABLO ÇIKARDI:

Laik Türkiye bitiriliyor!

BATI, TÜRKİYE'YE NEDEN 'ANOMALİ' GÖZÜYLE BAKIYOR?

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra, ABD'deki egemen sınıfın gözünde, ulusal burjuvaziye dayanan sınıf temeli ve bir garantör olarak ordu ile o eski tarz Kemalizm artık hizmetini tamamlamıştır. Beklediği teşekkür gelmeyecek. Görevini yaptı, artık çekilebilir. Çünkü Kemalizm, Türkiye'nin geçmişteki daha iyi zamanlarını, ulusal bağımsızlığını ve laikliği hatırlatıyor.

Federal Almanya'da "din eleştirisi" başlığı altında tartışmalı kitaplar yayımlayan ve her durumda 1789 Fransız İhtilali'nin laik kazanımlarına tavizsiz sahip çıkmayı savunan Ahriman Yayınevi yazar ve yöneticilerinden Dr. Peter Priskil, geçen yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı'yı yıkan Mustafa Kemal'le birlikte, Türkiye'de ortaçağın kapandığını, ancak şimdilerde inanılmaz bir geri dönüş yaşandığını belirtti. Dinci bir iktidar ve onun etkisiyle iyice dinselleştirilmiş Türkiye toplumunun, Batılı merkezlerde, sanıldığının tersine, tepki değil teşvik gördüğünü ileri süren Dr. Priskil'e göre, emperyalizmin gözünde başından beri bir "anomali" niteliği taşıyan laik Türkiye, Fethullah Gülen hareketinin girişimleriyle bitişin eşiğinde bulunuyor.

"Mükemmel bir biyografi" olarak tanımladığı ve "Kemal Atatürk und die moderne Türkei" (Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye) başlığı altında Doğu Almanya'da 1971'de basılan kitabı, unutulmuşluğa terk edildiği tozlu rafların arasından çekip aldıklarını belirten Dr. Priskil, bu metnin Federal Almanya'da ilk kez basıldığına dikkat çekiyor. Peter Priskil, geçen yıl 81 yaşında ölen "Doğu Alman" araştırmacı Prof. Dr. Johannes Glasneck'in ilk kez 1971'de yayımlanan bu kitabı sayesinde, modern Türkiye ve kurucusunun gerçek anlamının daha çabuk kavranabileceğini savunuyor. Türkiye'yi yakından izleyen ve çeşitli ziyaretleri arasında 1997 martında Prof. Ali Nesin ve arkadaşları karafından Ankara'da düzenlenen "Dinciliğe Karşı Uluslararası Aydınlanma Konferansı" da bulunan Priskil, burada bir konuşma yapmış ve sonra toplantının ayrıntılarını içeren yazılar yayımlamıştı. Türkiye'nin 2010 yılı itibariyle resmen dinci bir uçuruma yuvarlanmakta olduğuna dikkat çeken Alman yazar ve araştırmacı, sorularımızı yanıtladı.

Nasıl bir devlet?

- Bir karşılaştırma yaparsak, sizce, 1789 Fransız İhtilali ilkelerinin bir sonucu olarak Türkiye Cumhuriyeti'ni hangi Alman devleti daha çok ciddiye aldı? Federal Almanya mı, yoksa tarihe karışan Alman Demokratik Cumhuriyeti mi? Neden?

DR. PETER PRISKIL - Türkiye'yi egemen, burjuva demokrat ve laik bir ülke olarak ciddiye alan ülke, tek sözcükle ve kesinlikle Alman Demokratik Cumhuriyeti idi. Stalin'in, Lenin'in birlikte mücadele ettiği insanları öldürerek Ekim Devrimi'ni de boğmasına ve zayıf devamcılarının da Marx ile Engels'in anladığı anlamda bir sosyalizmi değil kendi huzurlarını gerçekleştirmek istemesine rağmen, Demokratik Almanya, iki Alman devleti arasında daha iyi olandı. Ama bu, Demokratik Almanya, 1789'un devrimci geleneğini sürdürdüğü için değil, ondan çok, Alman Komünist Partisi'nin öncülüğündeki güçlü işçi sınıfı hareketinin ve - Alman toprağındaki gelmiş geçmiş en özgür devletin- Weimar Cumhuriyeti'nin mirasçısı olduğu içindir. Alman Demokratik Cumhuriyeti, doğası gereği antifaşistti. Üzerlerinden Hıristiyanlık sıvası geçirilmiş dönek eski nazilerin yönettiği Federal Almanya'nın tam tersineydi yani. Demokratik Almanya'nın çıkarı, mecburen, Varşova Paktı'nın bir parçası olarak Soğuk Savaş'ın atom cepheleşmesinde en azından tarafsız, ulusal bağımsızlığına sahip devletlerdeydi. Bu devletlerin, saldırgan Amerikan emperyalizmine karşı bir tampon etkisi vardı. İşte Alman Demokratik Cumhuriyeti'nin Türkiye'deki demokratik ve laik güçlere desteği bu yüzdendir. Kemal Atatürk'ün, Johannes Glasneck'inki gibi mükemmel bir biyografisinin Federal Almanya'da değil Demokra-

tik Almanya'da çıkmış olması da bu yüzdendir.

- Açıkça muhalefet ettiğiniz bu Federal Almanya, sizce, kuruluşundan itibaren ne idi ve bugün nedir?

Dr. PRISKIL - Federal Almanya, ABD'nin Avrupa'daki sömürgeci, dincilik hastalığı bulaşmış bir vasalıdır. Savaştan yenilgiyle çıkmış bir devlet, Soğuk Savaş'ta NATO'nun zincirli köpeği rolünü oynayan bir cephe devleti. Bu devlet, Alman Demokratik Cumhuriyeti'yle ortak sınırı var diye Amerikan Dolarlarıyla yemlenerek "Batı'nın Vitrini" haline sokulmuştu. Federal Almanya'daki yönetenler, ABD'den icazetli eski nazilerdi. Faşist Nürnberg Irk Yasaları'nın yorumcusu bir Hans Globke, ki Hitler bile kendisini fazla radikal bulurdu, ilk Federal Başbakan Konrad Adenauer'in danışmanlığını yapıyordu. Eski mevki ve değerlerini koruyan canilerin listesi istenildiği gibi uzatılabilir. Eskiden Nazi, şimdi ise Nato!

Federal Almanya, kendisini Üçüncü İmparatorluk denilen Hitler Almanyası'nın hukuken devamı sayıyordu ve Papalık ile Hitler arasındaki anlaşmayı (Hitler Konkordat) aynen üstlenmişti. Yani Vatikan'ın Hitler Almanyası'yla imzaladığı ünlü anlaşma. Burada, Katolik Kilisesi –bugüne dek süren- sayısız ayrıcalığa sahip olmuştu, çünkü Vatikan, Hitler rejimini dünyada tanıyan ilk devletti. Bunun sonucu oldu: Batı Alman devleti, Kilise için "Kilise Vergisi" toplamakta ve böylece Kilise'ye milyarlarca Avro tutarında bir tasarruf sağlamaktadır. Ayrıca aynı Federal Almanya iki büyük Hıristiyan kilisesine (Katolik ve Protestan) yılda 20 milyar Avro'yu aşkın bir bağışta da bulunuyor. Çocuk yuvalarında, okullarda ve üniversitelerde, kilise görevlileri pervasızca insanların beynini yıkamaktadır. İsteyen, bütün bunları Kemal Atatürk tarafından kurulmuş devletin totaliter denilen bünyesiyle bir karşılaştırsın!

Türkiye, emperyalizm için "anomali"dir

Demek ki, Federal Almanya'nın, bağımsız, demokratik ve laik bir Türkiye'de en ufak bir çıkarı bulunmuyordu, çıkarı, sadece NATO ülkesi bir Türkiye'deydi. Dolayısıyla Federal Almanya, Türk generallerinin 1980'deki darbesini de silah ve milyonlarca mark tutarında parayla destekledi. Sonuçta, Federal Almanya, ilerici Türklere baskı uygular, hapislere atar ya da -işkence ve kesin ölüm anlamında- Türkiye'deki askeri rejime teslim ederken, "Bozkurtlar" denilen Türk faşistlerinin Almanya'da kalmasını sağladı. Sovyetler Birliği'nin tam bir onursuzlukla çökmesinden sonra da Federal Almanya, ABD'nin vasalı kaldı. ABD'nin Alman valileri Türkiye'ye karşı, Amerikan dünya egemenlerinin istediğinden başka bir siyaset asla izlemeyecektir. Bu da doğrusu Türkiye'ye hiç iyi şeyler vaat etmiyor.

- Türkiye bir meşruiyet bunalımı mı yaşıyor? Daha doğrusu, Türkiye, Batı'da bir "anomali" olarak mı görülüyor? Sizce NATO üyesi bir Türkiye ne yapabilir?

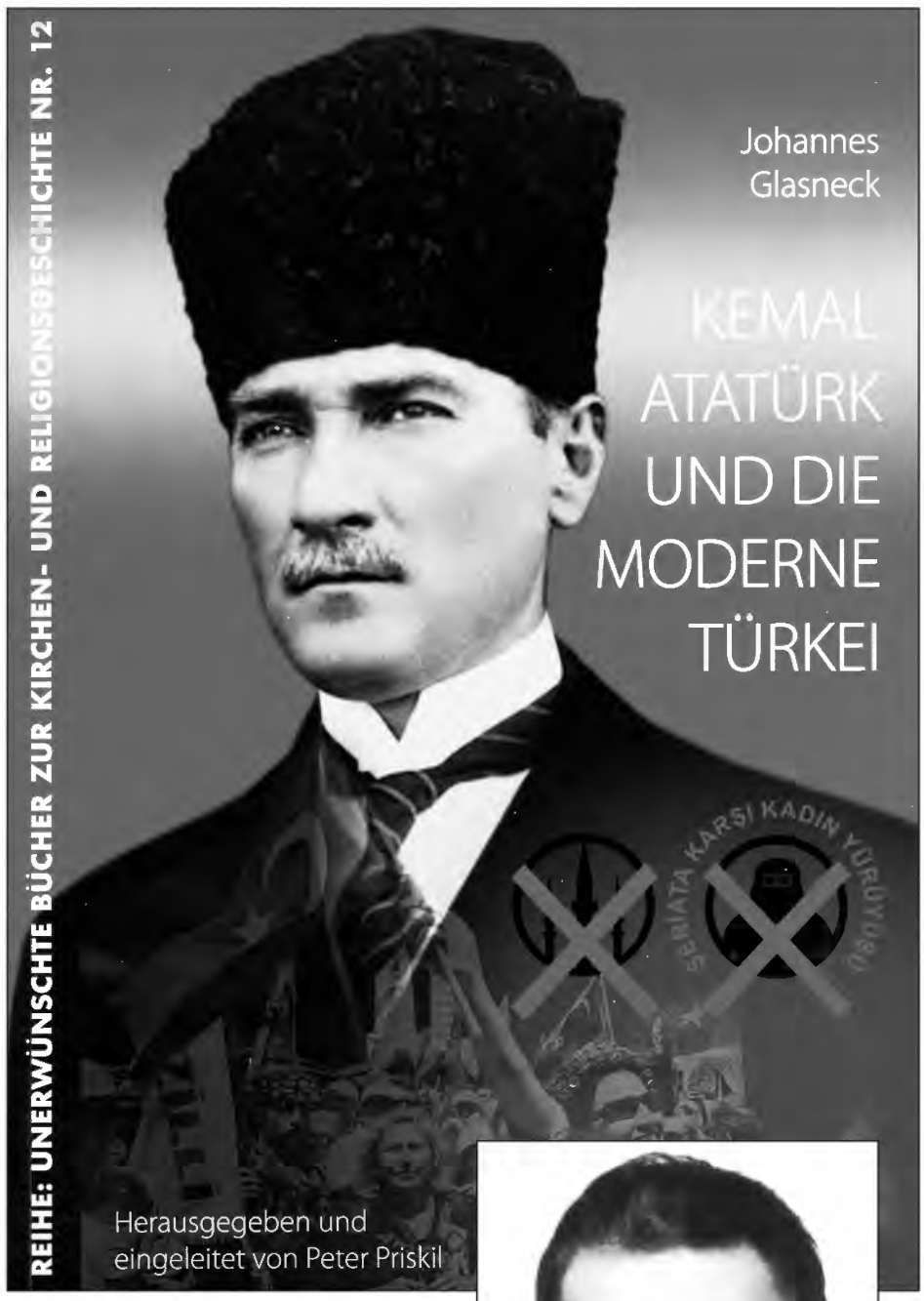

Dr. PRISKIL - Bugün iki bakış tarzı mümkündür. Biri Amerikan emperyalizmininkidir -ben, bunu, ezici nükleer gücü nedeniyle yegane emperyalizm olduğu için, monoemperyalizm olarak tanımlıyorum-, diğeri de kurbanlarınınki, yani ABD'nin dışında kalan dünyanınki. Eğer hep böyle tek bir ulusun dediği olursa, başka bağımsız, demokratik, laik devletlerin sözünün geçmesi mümkün değildir. Bunlar, emperyalist bir perspektiften bakıldığında, gerçekten de "anomali"dirler. Ancak, bu Amerikan valilerince, yani ulusal hainlerce (bunlar yeni komprodor burjuvazi olarak da tanımlanabilir) baskı altına alınan her ülkenin yığınları için, ki bu ülkeler ABD'ye sürekli ödeme yapmak ve kan vermek zorundadırlar, ulusal egemenlik ve kendi kaderini tayin, istenen bir şeydir ve tarihsel olarak da meşrudur. Bu, temel çelişkidir. Diğer her ülke için olduğu gibi Türkiye için de geçerli olan şudur: NATO üyeliğiyle ulusal egemenlik bağdaşmaz.

- Emperyal başkentlerin Türkiye politikasında da "böl ve yönet" duyarlılığı mı egemen? Neden?

Dr. PRISKIL - Tabii, ABD'nin ezici askeri üstünlüğü karşısında, tek başına ve kopuk bir ulusal yol izlemek, intihar olurdu. ABD, Hiroşima'dan bu yana, kendi çıkarları için her aracı kullanmaya hazır olduğunu kuşkuya yer bırakmayacak şekilde gösterdi. Kore'de, Vietnam'da, Yugoslavya'da, Irak ve Afganistan'da işlediği suçlar -sadece en önemlilerini sayarsak- çoktan Auschwitz boyutlarını aştı. Şu sıralarda İran'a karşı izlediği politika, oralarda nükleer bir cehennem yaratma olasılığı, insanı korkutuyor. Gerçi öyle bir durumda da, dünyaya sırıta sırıta şunları söyleyecek o meşhur "yankee bayağılığı" eksik kalmayacaktır: "Ne var yani? İşte bütün bu fanatikler cennette hurileriyle birlikte. Hep bunu istemezler miydi?" Buna uyan ifadeler çoktandır dile getiriliyor.

Emperyalizm elbette kendisini birçok olasılığa açık tutar: Bunlardan nükleer olanı en sonuncusudur. Bu, tabii, dünyanın ABD'den geriye kalan bölümüne yönelik bir tehdittir. Temelde geçerli olan, şudur: Emperyalizm, yani boyunduruk altına alınmış halklar üzerindeki yabancı egemenliği için, düşman olsunlar, "müttefik" (yani uşak) olsunlar, ne kadar çok devlet varsa o kadar iyidir ve bunlar yetmeyecektir. Roma İmparatorluğu sona ererken, gücünün doruğunda olduğu zamanların iki katı daha çok koloniye sahipti, hem de hemen hemen aynı toprak büyüklüğünde. Bugün için Yugoslavya'nın parçalanması bir model oluşturabilir, bu örnek Sovyetler sonrası bölgenin parçalanmasında bir deneme hizmeti vermektedir. Saddam Hüseyin döneminde bağımsız ve laik Irak, ki o Irak birçok açıdan Atatürk'ün devlet kuruluşuna benzetilebilir, şu anda pratikte üç parçaya ayrımıştır. Meşhur "böl ve yönet" modeli böyledir. Türkiye de esasen etnik ve dinsel sınırları boyunca emperyalist müdahaleyle bölünmek tehlikesiyle karşı karşıyadır, böyle tehdit edilmektedir. Sadece Sevr ve Lozan "barış anlaşmalarını" düşünelim. ABD emperyalistleri neden o zamanın Avrupalı eşkıyasından "daha iyi" olsun ki?

Kemalizm artık çekilebilir, teşekkür yok!

- Türkiye'deki Silahlı Kuvvetler'e ve Kemalizm'e nasıl bakılıyor Batı'da?

Dr. PRISKIL - Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra, ABD'deki egemen sınıfın gözünde, ulusal burjuvaziye dayanan sınıf temeli ve bir garantör olarak ordu ile o eski tarz Kemalizm artık hizmetini tamamlamıştır. Beklediği teşekkür gelmeyecek. Görevini yaptı, artık çekilebilir. Çünkü Kemalizm, Türkiye'nin geçmişteki daha iyi zamanlarını, ulusal bağımsızlığını ve laikliği hatırlatıyor. Bütün bunlar ABD emperyalizminin yeni amaçları için sadece engel konumundadır. Parçalara ayrılmış Sovyetler Birliği'nin güneyi çoğunlukla Müslüman'dır. Aynı şekilde, Arap ülkeleri de öyle. Kemalizm öncesi Türkiye bu geniş Orta Asya bölgesinde bir saldırgan büyük güç olarak etkindi. Halifelik ve aynı zamanda Arabistan'da bir kolonyal güç olarak, (Sovyet) Rusya(sı) ile tartışmalı bölgelerde de Jöntürk yayılmacılığı (Turancılık) olarak etkindi. Sakalı Amerika'ya kaptırmış bir İslami-Türk rejiminin bu politikayı sürdürmesi mümkün olabilirdi, şimdilerde buna tanık oluyoruz. Atatürk'ün ilkelerinden uzak, ABD'nin elinde bir Türk İslamcılığı yolunda. O nedenle etkili dinci faşist Fethullah Gülen'in ABD'de kalması ve korunması bundandır. Yani egemen, demokratik ve laik bir Türkiye için gelecek hiç parlak görünmüyor.

- Ne yapılabilir? Siz Federal Almanya'dan bakınca ne görüyorsunuz?

Dr. PRISKIL - Sıraladığımız gerekçelerle, yalnız başına yürünecek ulusal bir yol, ölümcül sonuçlar vereceği için, tek bir şans var: Avrupa'nın değil, tüm dünyanın de-

Almanya laikliği bilmez!

- Almanya, sizce, Türkiye'deki laikliği anladı mı?

Dr. PRISKIL - Hayır. Almanya, Kemal Atatürk'ün uyguladığı biçimiyle, din ve devlet işlerinin ayrılması gibi bir laiklik geleneğini kendi tarihinde hiç tanımadı, böyle bir şey Almanya'da hiç olmadı. Bunun yerine, Almanya'daki din eleştirileri, "dine hakaret" bahanesiyle hapis ve yüksek para cezalarıyla takibata uğradı. Nazi devletinin Vatikan'la imzaladığı, Katolik Kilisesi'ne büyük olanaklar sağlayan ünlü anlaşmanın maddeleri hâlâ yürürlüktedir. Şimdi siz bunu Kemal Atatürk'ün başlattığı önlemlerle karşılaştırın bir de. Devletin doğrudan aldığı Kilise Vergisi uygulamasıyla Almanya gerçekten dünyada tektir. Kilise'yle Alman devletinin bu iç içeliği ve işbirliği üzerinde çde kiliselerin iktidarı yükselmektedir. Almanya bir "kilise devleti"dir.

İslam'ın küresel atağı, insan hakları yerine dünya ölçeğinde tanrısal hukuku yerleştiren, yani yeni bir ortaçağ kurmak isteyen bu atak, Kiliselerin taşıyıcı rolüne çok uymaktadır. Federal Almanya, şu anda Batı ülkeler arasında dünyanın yeniden dinselleştirilmesinde kilit veya öncü bir rol oynuyor. İslami köktendincilik, Fransız İhtilali'nden geriye sağda solda tek tük kalmış kazanımları tekmeleyip çamura atmak için en uygun müttefiktir. Yani İslam, insanların çocukça bir saflıklı mokratik güçlerinin bir araya gelmesi ve bunların eşgüdüm içinde monoemperyalizme karşı çıkışı. Tabii mücadeleye hazır ABD muhalefeti ile birlik içinde. Çünkü bu egemen ülke halkı, Amerikan halkı, üretici güçleri olmadığı için, olağanüstü bir sefalet içinde yaşıyor. Gerçi öyle bir zaman şimdilik uzak görünüyor, ama ben başka bir seçenek göremiyorum. Müthiş bir görev...

kabul ettiği gibi, Alman kilise devletinin bir rakibi değildir, tersine, onun işbirlikçisidir.

- Laik Türkiye'nin sonunun geldiğini mi söylüyorsunuz?

Dr. PRISKIL - Atatürk ve ondan hemen sonra gelen ilk devamcıları dönemindeki laik Türkiye'nin, bugün içinde bulunduğu durum, şöyledir: 1980'deki askeri darbe ve böylelikle 20 yıl kadar önce başlatılan, başlarda saklı biçimde, şimdilerde ise açıkça yürütülen, bu arada hemen hemen sonuna gelindiği gözlenen bir yeniden İslamlaştırma gündemdedir.

Atatürk'ün mirası tartışmaya açılmış durumda. Eğer bir gün Türkiye'de din devleti yerleşir olursa, bu cürümün arkasındakilerin Washington'da bulunduğu ve AB'nin de destek verdiği unutulmamalıdır. Durmadan "paranoya"dan söz eden içten pazarlıklıların eksikliği hissedilmeyecektir,. Malum. Bu işin planı şöyle: Önce Türk ordusunun iktidarsızlaştırılması gerekiyor, zira burada silahlı formasyonların komutası söz konusudur. Bu konuda en önemli aracı Türkiye'nin AB'ye üyelik müzakereleri oluşturmaktadır. AB, Kemalizm'de Türkiye'nin üyeliğine temel engeli gördüğünü kuşkuya yer bırakmayacak şekilde ifade etmiştir. Şu anda yüzlerce subay sözde suikast planları gerekçesiyle mahkeme önündedir. Eğer orduyu ele alırsanız, ardından ülkeyi ve halkını da alırsınız. İslamlaştırılmış Türkiye de, AB'ye üye olabilir.

Kısacası, Türkiye ve Atatürk'ün mirası üzerinde karanlık bulutlar dolaşıyor.

Sivas katliamı ve Aziz Nesin

- Batı, İslamcı fanatikleri nasıl görüyor? Batı laik ve Türkiye İslamcı mı?

Dr. PRISKIL - Birçok Alman ve tabii Türk gazetesinde Sivas katliamıyla ilgili yayınlarda hep Aziz Nesin ve arkadaşlarının, kendilerine yönelik o şiddet eylemlerini provoke ettiği yazıldı. Bu, İslamcı fanatiklere mükemmel eylemler yapabilecekleri bir koruma anlamına da geliyordu. Dinsel fanatizmin dünya çapındaki saldırısı karşısında "Batı'nın korkaklığı" söz konusudur. Ama ondan daha doğru bir saptama, bir taraftaki Batılı hükümet ve Kilise yönetimleriyle öteki taraftaki İslami köktendinciler arasındaki işbirliğinden söz etmek olacaktır. Çünkü İslamcıların ileriye doğru her atağı, Batı tarafından sadece sineye çekilmek ve hoşgörülmekle kalmadı, ayrıca etkin bir biçimde de desteklendi. Müthiş bir propaganda aygıtı ve ceza hukukunun tüm araçlarıyla... İslam, Batı'nın egemenleri için, demokrasi ve düşünce özgürlüğünden geri kalan son parçacıkları da tamamen tasfiyeye hizmet eden bir kalp pili ve bir araçtır.

Dr. Peter Priskil

Almanların çoğu Türkiye'nin bir İslami devlet olduğunu düşünür. Türklerin çoğu da Federal Almanya'nın demokratik bir devlet olduğu kanısındadır. Bunların ikisi de yanlıştır. Modern Türkiye'nin temelleri, devletin kurucusu Mustafa Kemal'in ilkeleridir. Bu ilkelerin en önemlilerinden biri de laikliktir, yani devletle dinin birbirinden ayrılması. Modern Türkiye'nin ilk 5 yılında Osmanlı devletinin temeli -din adamlarının, büyük toprak sahiplerinin ve hükümet bürokrasisinin ittifakı- parça parça edilip yıkıldı. Okullar din adamlarının elinden koparılıp alındı. Devlet okulları kuruldu.

Şeriat kaldırıldı

Bu okullarda din eğitimi ve dinsel simgelerin açıkça sergilenmesi yasaklandı. Kadınların kapanma zorunluluğu kaldırıldı, medeni hukuk bünyesinde evlilik ve boşanma düzenlendi. Şeriat kaldırıldı, yerine medeni hukuk getirildi. İslam mahkemeleri feshedildi.

Bunlar ne kadar övgüyle karşılansa azdır, zira bunlarla Türkiye için sadece ortaçağ, yani engizisyon terörü ve dünyevi aracılar üzerinden uygulanan dinin sınırsız egemenliği son bulmuş olmadı, geçen zaman içinde o kazanımlar dinci fanatiklerin ağır saldırısına da uğradı.

Bugün durum böyledir. ■

"DIE GASTE"NİN ETKİSİ YAPANLARI DA İZLEYENLERİ DE ŞAŞIRTIYOR

Almanya'da yeni bir entelektüel köprü

ZEYNEL KORKMAZ İLE SÖYLEŞİ

Özel olarak göçmenlerin dil ve eğitim sorunlarını ve bu sorunları etkileyen ya da belirleyen "göç ve göçmenlik" olgularının genel yönlerini ele alan Die Gaste, genç kurucularını bile şaşırtan bir enerji üretti. İnternette de erişilebilen gazetenin temel amacı, göçmenlerin, çağdaş yaşamın gerektirdiği ölçütlere uygun biçimde gelişebilmelerinin hangi dinamiklere bağlı olduğunu ve uygulamada izlenecek aşamaları belirlemek biçiminde saptanmıştı.

Yaprak kımıldamayan zamanlarda, üç yıl önce, Duisburg-Essen Üniversitesi Türkistik Bölümü öğrencilerinin öncülüğünde kurulan bir küçük gazete, tartışma inadı, kolaycı tezlere gösterdiği direnç ve kendi çözüm önerileriyle temiz bir rüzgar olduğunu kanıtladı. "Die Gaste"nin kurucularından Zeynel Korkmaz, Thilo Sarrazin'in tüyleri diken diken eden tezleri henüz etkisini yitirmemişken, ekim ayında gerçekleştirecekleri yeni bir sempozyum öncesinde sorularımızı yanıtladı. Korkmaz ve arkadaşları, belki zor ama geleceğe umut taşıyan bir bilanço çıkardı.

- Birdenbire başlayan iki aylık derginiz ("Die Gaste") güçlenerek üçüncü yılına girdi. Bu arada bir de internet sayfanız var. Ne yapmak istiyordunuz, nasıl başladınız, bugün nereye gidiyorsunuz?

ZEYNEL KORKMAZ - Die Gaste entegrasyon süreci içerisinde, görünen tartışmaların ve sorunun kamuoyuna yansımayan, ama politikada yankılanan eğilimlerin Türkiyeli göçmenlere anadillerinde, yani Türkçe sunmak üzere yayın hayatına başlamıştır. Almanya genelinde yukarda sözünü ettiğimiz konuların ele alınması ve tartışılması için bir platform olarak tasarlanmıştır. Kısa sürede de, Türkiyeli aydınların ve ağırlıklı olarak eğitim, politik bilimler ve dilbilim alanlarından Alman akademisyenlerin katılımını sağlayabilmiştir.

Duisburg-Essen Üniversitesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü öğrencilerinin girişiminde 2005'den bu yana sürdürülen, göç tartışmalarına belli bir yaklaşım oluşturabilmek amacıyla gerçekleştirilen çeşitli politik ve toplumsal faaliyetlerin bir birikimi olarak 2008 yılına varıldığında, somut bir gazetenin, Die Gaste'nin yayını mümkün olabilmiştir. Sorunuzdaki "birdenbire" sözcüğü, bu açıdan hazırlık aşamasından çok gazetenin yarattığı etkiyle ilintilidir. Die Gaste, özel olarak göçmenlerin dil ve eğitim sorunlarını ve bu sorunları etkileyen ya da belirleyen "göç ve göçmenlik" olgularının genel yönlerini ele almıştır ve almaya devam edecektir.

Temel amaç, göçmenlerin çağdaş yaşamın gerektirdiği ölçütlere uygun biçimde gelişebilmelerinin hangi dinamiklere bağlı olduğunu ve uygulamada izlenecek aşamaları belirlemek biçiminde saptanmıştır.

Kuşkusuz eğitim ve öğretim, bu çağdaşlaşmanın odağında yer almaktadır. Göçmenlerin dil sorununun çözümünde, anadili temelinde Almancanın eğitim dili düzeyinde ve erken yaşta öğretilmesi için programların geliştirilmesi bu nedenle gündemimizdedir. Hiyerarşik olarak bölümlenmiş ve elemeci (seçici) üçlü okul sisteminde, ancak "üst" toplumsal sınıf aidiyetine bağlı olarak yüksek eğitime devam edebilmenin mümkün olduğu bir sistemde, göçmenlerin eğitim düzeylerinin yükseltilmesi, nitelikli bir işgücü haline gelmeleri için elemeciliğin boyutlarını ortaya koymak ve bunun nasıl aşılabileceğini göstermek amaçlarımız arasındadır.

"Entegrasyon" kavramının Alman entegrasyon politikaları tarafından hâlâ tanımlanmadığı bir süreçte, Die Gaste'nin temel amacı elbette idealist veya iyimser bir "tutum" olarak yanlış algılanabilir. Bu açıdan gerçek "entegrasyonun" tanımı ve ölçütleri ile devlet politikasının "entegrasyon" operasyonu arasındaki kesin ayrımın yapılması gerekmektedir ve değişik sayılarımızda da bu noktalar irdelenmiştir.

Şunu da belirtelim ki, geçmişte olduğu gibi gelecekte de bizim için önemli ve çalışmalarımız açısından belirleyici olan, sorunların çözümü için, sorunları yaşayan kesimlerin sürece bilinçli ve etkin katılımını sağlayabilmektir.

İlk planda, bu sorunların farkında olan kesimlerin (biraz yoruma açık olsa da, eğitim görmüş kesimlerin), bu sorunların tahlili ve çözüm yollarının saptanması için bir araya getirilmelerinin, Die Gaste'nin oluşturduğu platformla mümkün olacağını düşündük.

Bu kesimler, eğitim görmüş olmanın ötesinde, göçmen toplumunun bir çeşit "üst"-elit denilebilecek kesimlerini oluşturmaktadırlar. Çoğunlukla, göçmenlere yönelik Alman kamu kurumlarında çalışan (ki öğretmenler de dahildir) bu kesim ile akademik kesim arasında bir bağlantı kurulması açısından Die Gaste, aynı zamanda bir köprü görevi görmeliydi, öyle de oldu. Bir bakıma, Türkiyeli göçmen toplumunun ileri, demokrat kesimlerinin bir araya getirilmesi, Türkiyeli göçmen toplumunun "seçkinler"inin, değişik biçimler ve yöntemlerle "başkaları"nca devşirilmelerinin önlenmesi demektir. Bu önlenemediği ve bu kesim içinde bütünsel ve ortak bir bakış açısı oluşturulmadığı sürece, Türkiyeli "organizma"nın değişik uzuvlarının birleşik ve ortak faaliyetinden söz etmek olanaksız olacaktır.

Böyle bir yaklaşım, ilk bakışta "elitist" ya da "üstyapısal" olarak değerlendirilebilir. Ancak toplumun, Türkiyeli toplumun eğitim görmüş, ileri ve ilerici kesimlerinin birliği, aynı zamanda Türkiyelilerin birliği ve mücadelesi açısından belirleyici yere sahiptir. Bu sağlandığı ölçüde, Türkiyeli göçmen toplumunun bir "cemaat" haline dönüştürülmesi ve "dinsel cemaat" olarak sorunlarının ele alınması yönündeki eğilimler de etkisiz kalacaktır. Şunu unutmayalım ki, Türkiye kökenli "Okyanus ötesi cemaat"in en etkin olduğu alan eğitim ve okul alanıdır.

- Almanya'da Türkçe kullanan ve sayısı 3 milyona yakın bir insan topluluğu var. Bu toplum, yerleşik siyaset ("Alman siyaset sınıfı") tarafından nasıl algılanıyor? Sorunları doğru saptanabiliyor mu?

ZEYNEL KORKMAZ - Türkiyeli göçmen toplumunun sorunları, akademik düzeyde büyük ölçüde doğru saptanıyor. Bilimsel araştırmalar gerekli verileri sunuyor. Fakat bu saptamalar ve bunlara bağlı ortaya atılan çözümler, doğrudan politik iradeyle bağdaşmamakta ve bunlar birbiriyle çelişmektedir. Örneğin Almanya'da kalifiye (nitelikli) eleman açığının giderilmesi ile daha ucuz işgücü (niteliksiz işgücü) talebi, ekonomi tarafından aynı anda talep edilmektedir. Öyleyse göçmenlerin nitelikli işgücü olarak vasıflandırılabilirliği (ki Sarrazin'in ve Nazilerin "ırkçı" ya da günümüzdeki inceltilmiş haliyle "genetik" tezlerinin tartışılabilecek hiçbir yönü yoktur), eğitim politikasının mutlak olarak iradesini bu yönde, yani vasıflandırma yönünde kullanacağını ifade etmez.

Aynı konu dil sorununda da geçerlidir. Anadilini iyi bilenlerin ikinci bir dili daha iyi öğrenebildiklerinin dilbilimciler tarafından sıkça vurgulandığı bilinmektedir. Ona rağmen, bu tez, özellikle entegrasyon tartışmalarının dile odaklı yaklaşımlarında göz ardı edilmekte. Salt Almancayı geliştirmek veya geliştiriyor görünmek için, tüm diğer dillerde yatan potansiyelleri reddeden baştan savma programlar, "entegrasyoncular" tarafından uygulanmakta ve finanse edilmekte. Özellikle dinci kesimler bu finans kaynaklarına taliptir ve göçmen topluluğun dini kimlik üzerinden tanımlanması açısından ("cemaatleştirme") zemin yaratmaktadır.

Türkiyeli göçmen toplumunun sorunları saptanabilir ve çözüme bağlanabilir. Ama belirleyici olan Alman politikasının göçmenlere ve göç kökenli işgücüne olan gereksinmesidir, diğer bir ifadeyle ölçü "ulusal çıkarlara uygunluktur". Eğer söz konusu olan "yerleşik siyasetin" göçmenleri algılama tarzıysa, öz çıkarları, tüm duyu organları için geçerli tek ölçüdür. Bu ölçü, entegrasyon süreci içerisinde ibresini eksi yönünde göstermiştir.

- Die Gaste ile neler yaptınız, başarılı olduğunuzu düşünüyor musunuz? Bugün neredesiniz? Ve sizce bu ülkede Almanca ile Türkçe arasındaki ilişkiler, ki toplumsal bir ilişkidir, çerçevesinde neler yapılması gerekiyor?

ZEYNEL KORKMAZ - Die Gaste, Türkiyeli göçmen toplumu açısından, kendilerini edilgenliğe sürükleyen ve izleyici rolünde tutan Alman kamuoyundaki egemen söylemin dışında gelişen bir süreçtir. Bu gelişmenin daha da hızlanmasında, yalnızca Die Gaste'nin yayını değil, aynı zamanda geniş katılımlı ve Almanya genelinde yankı uyandıran bilimsel toplantıları düzenleyebilmiş olmamız da etkili olmuştur.

Şu an sürecin yeterli düzeyde olgunlaştığını söylemek için henüz erken. Ama eğer söz başarı ise, Almanya'da ve göçün 50'nci yılına hazırlandığımız bir dönemde, tüm koşullandırmalara ve "elitler"in satın alınması politikalarına (devşirmecilik) karşın, göçmenlerin, kendi geleceğini belirleyebilmek yönünde etkili olabileceklerini Die Gaste örneği gösterebilmiştir.

Gerçek başarının ölçütü ise, somut değişimdir ve değişim uzun vadeli bir çalışmayı gerektirir. Çocukların dil ve eğitim sorunu aşılamadıkça, göçmenler toplumsal, siyasal ve hukuksal açıdan eşitlenemedikçe, toplumsal yaşama katılamadıkça gerçek bir başarıdan söz etmek mümkün değildir.

Biz, Die Gaste olarak, ne "anadilde eğitimi" ne de "anadil öğrenimini" tartışıyoruz. Bizim vurgu yaptığımız konu, Alman eğitim sistemi içinde Türkiyeli çocukların karşı karşıya kaldığı eşitsizliğin dilsel bölümünün, anadili üzerinde yükselen bir Almanca öğrenim "müfredatı"yla kolayca çözümlenebileceğidir. Aksi halde, çocukların aile ortamında anadillerini kullanmalarını yasaklayan ve "rüyalarını bile" Almanca görmelerini isteyen bir dayatmacılığın yaratmış olduğu olumsuzluklar sürmeye devam edecektir.

- Ekim ayı etkinliğinizde neler olacak? Ne hedefliyorsunuz ve nasıl bir etki yaratabileceğinizi düşünüyorsunuz?

ZEYNEL KORKMAZ - "Göçmenlerin Anadili, Eğitim, Kültür ve Entegrasyon Sorunları" Sempozyumu yukarıda belirttiğim amaçlar çerçevesinde hazırlandı. Türkiyeli göçmenler bu etkinlikte kendilerine dayatılan, koşullandırılmış tartışmaların dışına çıkarak, kendi gündemlerini bağımsız bir şekilde belirleyebileceklerdir. Sempozyum toplam sekiz oturumdan oluşuyor. Dil, eğitim, entegrasyon, kültür vb. konular ağırlıklı olarak irdelenecek ve bu bağlamda ortaya çıkan saptamalar ve öneriler kamuoyuna duyurulacak.

Özellikle Türkiyeli göçmenlerin bu konuları günlük yaşamlarının bir parçası haline getirmesi önemli. Toplantı belli başlı kesimleri bu yönde duyarlı kılabilir. Şimdiden sempozyumun hazırlık ve tanıtımı süresince hangi çevrelere ulaşıldığını ve etkilerini saptamamız mümkün. Hayata geçirilişinin ardından bu daha somut olarak yansıyacak.

Sempozyumdan çıkacak sonuçlara göre özellikle dil ve eğitim sorununun çözümüne yönelik uygun programların geliştirilmesi için gerekli ön hazırlıklara başlamayı düşünüyoruz. Ayrıca kültürel yaşamdaki aksamaların nasıl giderilebileceğine ilişkin görüşmeler de gündemde olacak. ■

Die Gaste'nin yayın kurulu: **Ozan Dağhan**, **Engin Kunter** ve **Zeynel Korkmaz**...

GENÇ YÖNETMEN ÖZLEM SULAK'IN
30 YIL SONRAKİ 12 EYLÜL ÇIKIŞI

Darbeli insan manzaraları

12 Eylül ile ilgili filmini şimdiye dek sadece Türkiye dışında gösterdiğine dikkat çeken Özlem Sulak, "yabancılardan" aldığı tepkilerin ilgili ve olumlu olmasına seviniyor: "Alman ve İsviçre gazetelerinde filme dair çok güzel yorumlar yayımlandı. Söyleşilerde, üzerlerinde ciddi anlamda düşünülmesi gereken ilginç sorular yöneltildi. Birçok kişi, 12 Eylül'den haberdar olmalarına rağmen, o darbenin insanların yaşamını ve hatta Türkiye'deki bugünkü yaşamı ne kadar derinden etkilediğini bilmediklerini dile getirdiler."

Bu yılki Locarno Film Festivali'ne 12 Eylül (September 12) adlı belgesel nitelikli filmiyle katılan genç Türk yönetmen Özlem Sulak, tarihsel bir dönüşümün insan manzalarını farklı bir bakış açısıyla yeniden gündeme getirdi. Locarno'da ilginç bir deneyim kazandığını belirten genç sanatçı, 30 yıl önceki askeri darbenin tüm bir ülke ve insanları üzerinde günümüze dek uzanan etkilerini yeni bakış açılarıyla ve sürekli irdelenmesi gerektiğine dikkat çekti. Özlem Sulak, sorularımızı yanıtladı.

- 12 Eylül'ün 30'uncu yılında filminizle ilginç bir müdahale gerçekleştirdiniz... Ne düşünerek bu işe giriştiniz?

ÖZLEM SULAK - Ben 18 yaşından beri yurtdışında yaşıyorum. Önce 4 yılı aşkın bir süre İngiltere'de kaldım. Sonra Türkiye'ye dönüp hemen ardından da Almanya'ya gittim. 4 yıldır da orada yaşıyorum. Bu süre içerisinde her yıl birkaç haftalığına Türkiye'ye gittim. Her seferinde gazeteleri takip ettiğimde ya da insanların tartışmalarına kulak kabarttığımda içim burkuluyordu. Her geçen yıl insanların içini daha büyük bir korku, endişe ve sıkıntı kaplıyordu. Birbirleriyle saldırgan bir tavırla tartışıyorlar, birbirlerine karşı daha da güvensizleşiyorlardı, söylemleri daha bir radikalleşiyordu. İnsanlar, özgürce, açıkça, karşısındakinin iyi niyetine güvenerek birbirleriyle konuşmuyordu. Ben bunun sebeplerinin Türkiye'nin baskı geleneğinde gizli olduğunu düşündüm. Bu da darbeler tarihinin doğal bir uzantısıydı. Üstelik Almanya'da da çevremdeki arkadaşlar neredeyse bir kutlama havasında politik eylemlere katılır, farklı politik etkinlikler içerisinde yer alırken, hatta bazıları komün evleri kurup aile yaşamına alternatif yaşam biçimleri araştırırken, benim Türkiye'de büyüdüğüm yıllarda politik bir eyleme katılma "lüksüm" olmamıştı. Üzerine pek konuşulamayan bir korku içerisinde lise yıllarımı geçirmiştim. Dolayısıyla darbeler tarihine dair kendim küçük çaplı bir araştırmaya girişme kararı aldım.

- İşinizi siz nasıl tanımlıyorsunuz? Neler var bu filmde ve neden böyle bir film?

SULAK - Filmde 17 kişi kendi bakış açılarından 11 Eylül'ü 12 Eylül'e bağlayan gece ne yaşadıklarını anlatıyorlar ve sabah neye uyandıklarını... Ancak biz filmde insanları konuşurken görmüyoruz, hatta bazılarının yüzlerini bile görmüyoruz. Kendilerini ifade eden, kendi seçtikleri meslekleri ya da hobileriyle ilgili bir iş yapıyorlar, bir şey üretiyorlar. Ve bunu da elleriyle gerçekleştiriyorlar. Biri helva yapıyor, biri av tüfeği, biri çalı süpürgesi örüyor, diğeri harita yapıştırıyor, bir diğeri ise mikrobiyoloji laboratuvarında ekim yapıyor. Bu bağlamda imgeler oldukça minimal, ancak alışık olduğumuz bir belgeseldeki gibi insanların kamera önünde konuşmalarını istemedim. Onların yaşamlarına, kim olduklarına dair ipuçları vermeye, portrelerini yakalamaya çalıştım.

- Neden iki versiyon halinde çalıştınız?

SULAK - Ben bu işi önce 12 ekranlı, içinde 12 kişinin yer aldığı bir yerleştirme olarak gerçekleştirdim. İş, ilk kez Berlin'de Galeri Antje Wachs'da gösterildi. Daha sonra da Bremen'de. Bu arada, yerleştirmenin bir film olarak nasıl işleyeceğini düşünmeye başladım. Beş karakter daha ekleyip uzun metraj formatına getirdim. Dolayısıyla işin farklı mekânlar için farklı gösterim biçimleri oluştu. Aralarındaki en büyük fark, şu: Yerleştirmede izleyici, deyim yerindeyse adeta "kendi"montajını gerçekleştiriyor, uzun metrajlı film formatında ise hazır bir montajı takip ediyor.

- Darbeden bir yıl önce doğdunuz ve "12 Eylül Türkiyesi"nde büyüdünüz. 12 Eylül (September 12) filminizin, Türkiye dışında nasıl karşılanacağını tahmin ediyordunuz? Nasıl karşılandı?

SULAK - 12 Eylül'ü ben şu ana kadar sadece Türkiye dışında gösterdim. Tepkiler çok ilgili ve olumluydu. Alman ve İsviçre gazetelerinde filme dair çok güzel yorumlar yayımlandı. Söyleşilerde, üzerlerinde ciddi anlamda düşünülmesi gereken ilginç sorular yöneltildi. Birçok kişi, 12 Eylül'den haberdar olmalarına rağmen, o darbenin insanların yaşamını ve hatta Türkiye'deki bugünkü yaşamı ne kadar derinden etkilediğini bilmediklerini dile getirdiler. Filmdeki karakterlerin, deneyimlerin, kendilerini derinden etkilediğini söylediler.

- Locarno Film Festivali'ni nasıl yaşadınız?

SULAK - Locarno gerçekten çok güzel bir deneyimdi. Onlarca film, binlerce insan, koşuşturmaca, izlenen filmler üzerine tartışmalar. Kim neyi beğendi, neden, hangi filmler görülmeye değer?.. Zaten lise yıllarımı İstanbul Film Festivali'nde her gün 3-4 film izleyerek geçirmiştim. Festivalin boyutu ve bir de benim ona kendi filmimle katılıyor oluşumdan ötürü, Locarno bambaşkaydı. Video sanatçısı olduğum için insanların işlerime verdiği tepkileri, daha önce, direkt olarak gözlemleme şansım olmamıştı. Yüzlerce insanla karanlık bir salonda oturuyorsunuz, nerede güldüklerini, nerede "Aaa" dediklerini duyuyorsunuz, hatta onlarla birlikte gülüyorsunuz. Oysa bir video yaptığınızda bunu bir galeri ya da müzeye yerleştirir, çekilirsiniz. Ondan sonra izleyenlerin tepkilerini gözlemleyemezsiniz. Sinemada bambaşka birebir, doğrudan bir ilişki var. Üstelik Zürih'ten kalkıp sadece bu filmi görmeye gelen insanlar gördüm. Bu da beni çok mutlu etti.

- Bundan sonra programınızda neler var?

SULAK - Önümüzdeki şubat ayında Kunstverein Hannover'de (Hannover Sanat Birliği) tek başıma bir sergi açacağım. Bu serginin en büyük işi de 12 Eylül yerleştirmesi olacak. Diğer bütün işler bu yerleştirme etrafında gerçekleştirilecek. Biri yasakli kitaplarla ilgili bir iş, diğeri ise 12 Eylül yüzünden Almanya'ya gelmek zorunda kalmış insanlarla ilgili. ■

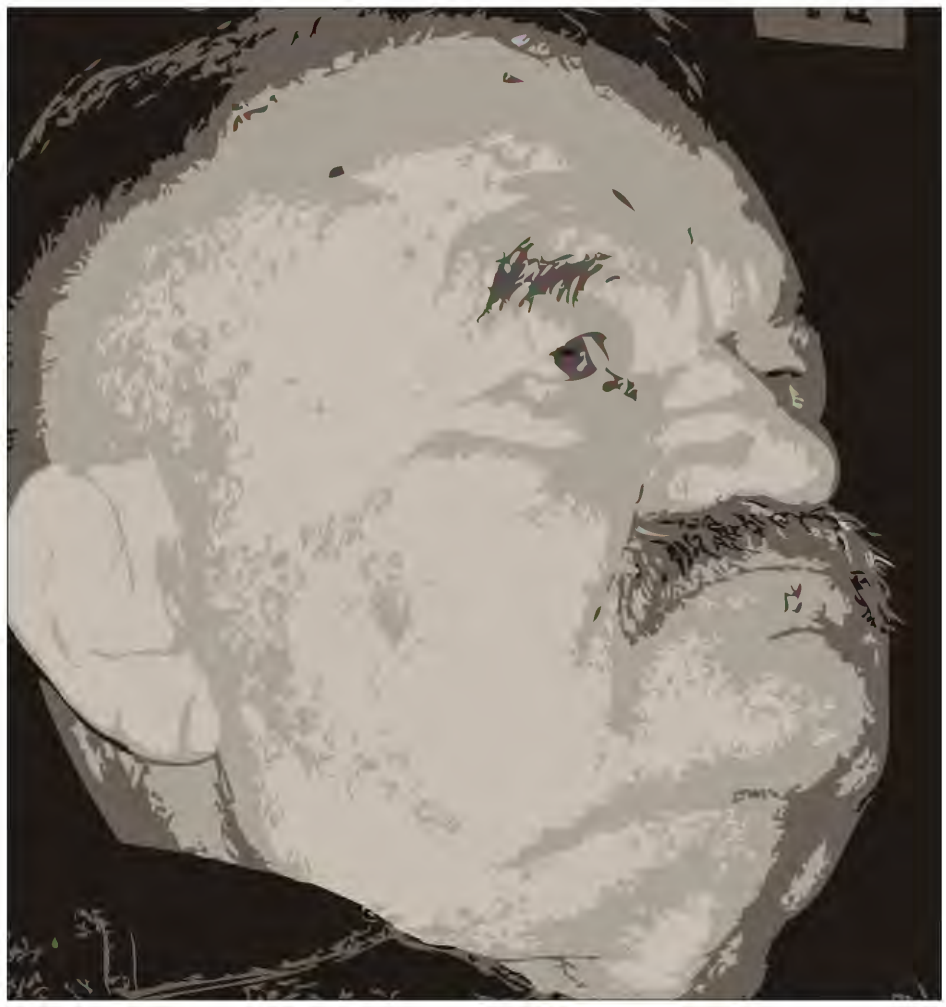

GEÇEN YIL YİTİRDİĞİMİZ AVUSTURYALI YONTUCU, HEP EZİLENLERİ İŞLEDİ

Bu dünyadan Alfred Hrdlicka geçti

SELİM YALÇINER

Ezilen insanı sanatının eksenine yerleştirmişti Hrdlicka, ölümünün üzerinden bir yıl geçmeden eksikliği hissedilmeye başladı bile. Akademik alandaki öfkeli çıkışları da: "Geleceğin sanatçısı, ancak bürokratik ve tekelci baskılara direnerek var olabilir. Akademiler, el yetilerini geliştirme işlikleri değil, meydan okuyan yetiştirme okullarıdır."

Avusturyalı ünlü yontucu Alfred Hrdlicka, ölümünün üzerinden bir yıla yakın bir zaman geçmiş olmasına karşın, halen yaşamakta olan birçok sanatçıdan daha fazla tartışılıyor, sözleri ve eylemleri sanat öğrencilerine yol göstermeye devam ediyor. "Geleceğin sanatçısı, ancak bürokratik ve tekelci baskılara direnerek var olabilir" sözü ona ait ve giderek sıkça yineleniyor, Hrdlicka'nın ezilen insanı sanatının eksenine yerleştirmiş olması daha çok anılıyor, güzel sanatlar akademilerinin, el yetilerini geliştirme işlikleri değil, meydan okuyan yetiştirme okulları olduğu şeklindeki "maxim"i, yani düstur'u diyelim, artarak kabul görüyor. Viyana'nın merkezine, kentin ünlü operasının hemen yakınına konumlandırdığı "Savaş ve Faşizm Karşıtı Anıt"ıyla dünya çapında ünlenen komünist yontucu, Kızıl Viyana'nın antifaşist çocuğu Hrdlicka, yönetimlerin, oligarşilerin ve tekellerin "sanatçı" diye tanımladığı –ve ölümlerinden sonra "medya"nın bir daha "görmediği"- birçok kişinin aksine, yaşıyor ve anısı gücünü ezilenlere olan dostluğundan alıyor.

Alfred Hrdlicka'nın yaşam öyküsüne kısa bir bakış, andığımız sözlerin gücünün nereden geldiğini ve ünlü yontucunun neden giderek artan bir sıklıkta anılmaya başlandığını göstermeye yardımcı olabilir.

Hrdlicka, 27 Şubat 1928'de Viyana'da dünyaya geliyor, babası komünist bir sendikacı. Alfred, daha beş yaşındayken babasıyla birlikte faşizm karşıtı bildiriler dağıtıyor Viyana'nın işçi semti Floridsdorf'un sokaklarında, altı yaşındayken de evlerinin polis tarafından basılıp aranmasına tanık oluyor, ilk polis dayağını yiyor. Bu dönem, Avusturya'da sosyalistlerle muhafazakarların çatışmasının yoğunlaştığı, iç savaşın ülkeyi sarstığı ve nasyonal sosyalizmin geliştiği bir dönem olarak genç Alfred'i derinden etkiliyor. Hrdlicka, on yaşındayken Hitler'in Avusturya'yı ilhakını yaşıyor. Artık yaşamı boyunca neyle mücadele edeceği çok açıktır: Faşizm. O faşizm, Hitler'in ordusu Wehrmacht'a, 1944 yılında Hrdlicka'yı çağırıyor. Askerden kaçıyor, bir çalışma kampına gönderilmiş babasının yakını olan bir diş teknisyeninin yanına çırak olarak giriyor. İki buçuk yıllık bir yeraltı yaşamı ve teknisyenlik süreci, ellerin, duygu ve düşüncelerin yığılımıyla nesnelere biçim vermedeki gücünü anlamasına yol açıyor ve geleceğini belirliyor: Yaşam değiştirilebilir. Bu arada ağabeyi, sıradan bir askeri olduğu Wehrmacht'ın Leningrad saldırısında ölmüştür. Yaşanacak ve dünyanın değişimine katkıda bulunulacaktır.

Çok iyi bir satranç oyuncusu aynı zamanda Hrdlicka. Nasıl? Bir zorunluk nedeniyle: Komünist babasıyla birlikte, ona "yasal koruma" sağlamak amacıyla dolaştığı işçi kahvelerinde boş durmamak için öğrendiği, hem de çok iyi kavradığı bu oyun, ona ilerde, Uluslararası Öğrenci Satranç Şampiyonası'nın yapıldığı Brüksel'de derece getirecektir.

Alfred Hrdlicka, 1946-1952 yılları arasında Viyana Güzel Sanatlar Akademisi'nde, Albert Paris Gütersloh ve Josef Dobrowsky'den resim, aynı okulda 1953-1957 yılları arasında da Fritz Wotruba'dan yontu öğreniyor. İlk sergisini, 1960 yılında Fritz Martinz'le birlikte, Viyana'daki Zedlitzhalle'de açıyor. Uluslararası planda ilk tanınması, Herbert Boeckl ile birlikte 32. Venedik Bienali'nde açtıkları sergiyle gerçekleşiyor. Yaşamı, ruhsal hastalıklarla ilgilenmesine yol açan rastlantıyla zenginleşiyor, gerçekçiliği, nesnelere gönüllerine göre biçim vermeye çalışan –ve ürünleri ana akım haline getirilmeye çalışılan- sanatçıların aksine, hem maddenin hem insanın derinliklerine yöneliyor: Hak-

sızlıklara karşı çıkıp ezilenlerden yana olacaksın, dünya ve her şey, maddi anlamda da, sana bunu anlatıyor.

Ardından Stuttgart, Hamburg, Berlin ve Viyana'da öğretim üyelikleri. Hrdlicka, gençlere, "geleceğin sanatçısının bürokratik ve tekelci baskılara direnerek var olabileceğini" anlatıyor, sonsuzluğa uzandığı ana kadar savunduğu, ondan sonra da öğrencilerinin yükselttiği "maxim"i bağlamında. "Ve" diyor, "akademiler el yetilerini geliştirme işlikleri değil, meydan okuyan yetiştirme okullarıdır."

Hrdlicka, tartışma yaratmaktan, kafaları karıştırmaktan, doğru olduğu fazla düşünülmeksizin kabul edilen "doğru"ları sarsmaktan hiçbir biçimde kaçınmıyor. Yapıtlarının büyük bir bölümü sanat çevrelerinde depremlere yol açıyor, örnek: "Başyapıtım" dediği "Savaş ve Faşizm Karşıtı Anıt"ta, ezilenler arasında alman miğferli bir asker de var, eleştiriliyor, bu figür burada ne arıyor diye, şiddetle karşı koyuyor kandırılıp savaştırılanların ezenlerin safına, düşünsel anlamda katılmasına, faşizm cephesinin böyle büyütülmesine, "Çünkü, onlar da kurban, düşman aslında bir avuçtur, bilesiniz."

Alfred Hrdlicka, sözü ve eylemiyle antifaşistti, Macaristan olayları nedeniyle arasına bir mesafe koyduğu Avusturya Komünist Partisi'ne, ülkede neofaşizmin Jörg Haider'in yükselmesiyle genişleme göstermesinin ardından geri döndü ve Haider'in memleketi Karnten'den, ona karşı adaylığını koydu. Almanya'da Sol Parti'nin kurulmasında, Almanya Komünist Partisi'nden Gregor Gysi ve Alman Sosyal Demokrat Partisi'nden Oskar Lafontaine'i bir araya getirerek katkıda bulundu. Lafontaine, Hrdlicka'nın sosyalizme bu katkısını birçok konuşmasında övdü.

"Gysi ve Lafontaine'le bir öğleden sonra bir araya geldik. Oturduk, konuşmaya başladık. İkisi de, (Helmut) Kohl üzerine fıkralar anlatmaya başladılar. Elimi masaya vurdum, 'Hey' dedim, 'artık ciddi bir program hazırlamanın zamanı gelmedi mi?'" sözleriyle iki liderin bir araya gelişlerine ve Sol Parti'yi kuruşlarına katkılarını Berliner

Zeitung'a 2008 yılında verdiği bir röportajda anlatan Hrdlicka, ekliyor:

"Zaten çok az arkadaşım var ama, her ikisi de bu dar çevrenin içinde. Bununla gurur duyuyorum. Bir komünistin yapması gerekeni yapıyorlar. Tepkilerini, tıpkı benim gibi, hiçbir çekince duymaksızın bağıra çağıra ifade ediyorlar."

Berliner Zeitung'dan Irene Bazinger'in sorularını yanıtlarken Hrdlicka, özgür bir aktarımla, daldan dala atlıyor:

"Çocukken de komünisttim ben. Babamla geceleri bildiri dağıtmaya çıkardık, onun verdiği bildirilerin üzerine, uçmasınlar diye taş koyardım, taşlarla ilgim o döneme kadar gider! Üniversitede, güçlü yapım ve hep yüksek çıkan sesimle korkulan bir komünisttim. Benim bulunduğum her yerde insanlar biraz tedirgin olurlardı, bunu hep hissederdim. Bir kez hocam, (Wotruba) bana 'Gel de, genç yontucuların sergisine katıl' dedi, itiraz ettim, 'Ben genç yontucu falan değilim, klasik bir yontucuyum' diye yanıtladım. Her şeye karşı çıkardım, öyle değil mi, her şeye karşı çıkmak gerekir. Şimdi insanlar kendilerine ne söylenirse inanıyorlar. Amerika, 'Barış için Irak'a saldırıyoruz' diyor. Hiç barış için savaş yapılır mı, yani bu gerekçe kullanılır mı, anlamıyorum. Zaten Amerikalılardan nefret ediyorum. Petersburg Belediye Başkanı, bana büyük bir sergi önerdi, ona, 'Önce adınızı değiştirin' dedim, 'Leningrad yapın, geleyim.' Ne yapayım, ben de böyleyim. Amerika'dan bir alıcı, yapıtlarımdan birine 5 milyon Şilin (yaklaşık 365 bin Avro) teklif etti, reddettim. İstemiyorum orada olmayı, hakkım değil mi? Biliyorum, bu tutumumu birçokları yadırgayacaklardır. Geçinecek kadar parayı her zaman kazandım, paranın gücüyle beni etkileyemezler. Ben 'Büyük Almanya'cıyım. Öyle Naziler'in söylediği gibi değil. Kültür çevresi olarak. Avusturya tek başına bana küçük ve engelleyici geliyor, oysa 'Büyük Almanya' çok daha geniş olanaklar sunuyor. Kültürün, genişleyici, büyüklükleri kapsayıcı bir yanı olması, etkilerinin giderek artmasına olanak vermesi gerekir. Bir komünistin de, etkisini sürekli artırmayı amaçlaması şarttır. Aksi halde dünyayı değiştirmek mümkün olmaz. Bana geçenlerde bir altın madalya vermeye kalktılar, reddettim. Ne yapacağım ben madalyayı? Çok kızdı bazıları, ne kendini beğenmişliğim kaldı, ne saldırganlığım. İstemiyorum işte, o altın madalya bana bir şey katmayacak ki, ben, ben'im. Bunu biliyorum. Gidip törende eğilip bükülmek, kırılmak istemedim. Ne yani, madalya, ödül verdiler diye kendimi mi inkar edeyim?"

Genel olarak biyografilerin yararını kimse tartışma konusu yapmaz, ancak, önemleri oligarşilerce büyütülmüş ve şişirilmiş kişilerin biyolojik varlıklarında gerçekleştirdiklerinden çok, bu gezegende geçirdikleri günlerini ezilenlerin yanında haksızlıklara karşı koyarak, eşitlik, adalet ve özgürlüğe adayarak değerlendirmiş olanların yaşam öykülerine ağırlık vermek, yaşamakta olduğumuz ve geleceğe de bir şekilde uzanacağı ve gençleri baskı altına altına almaya çalışacağı belli olan karanlığı aydınlatabilmek için zorunlu gibi görünüyor.

Hrdlicka'nınki böyle bir yaşamdı, okunması ve öğrenilmesi gereken; meydan okumayı anlatan. ■

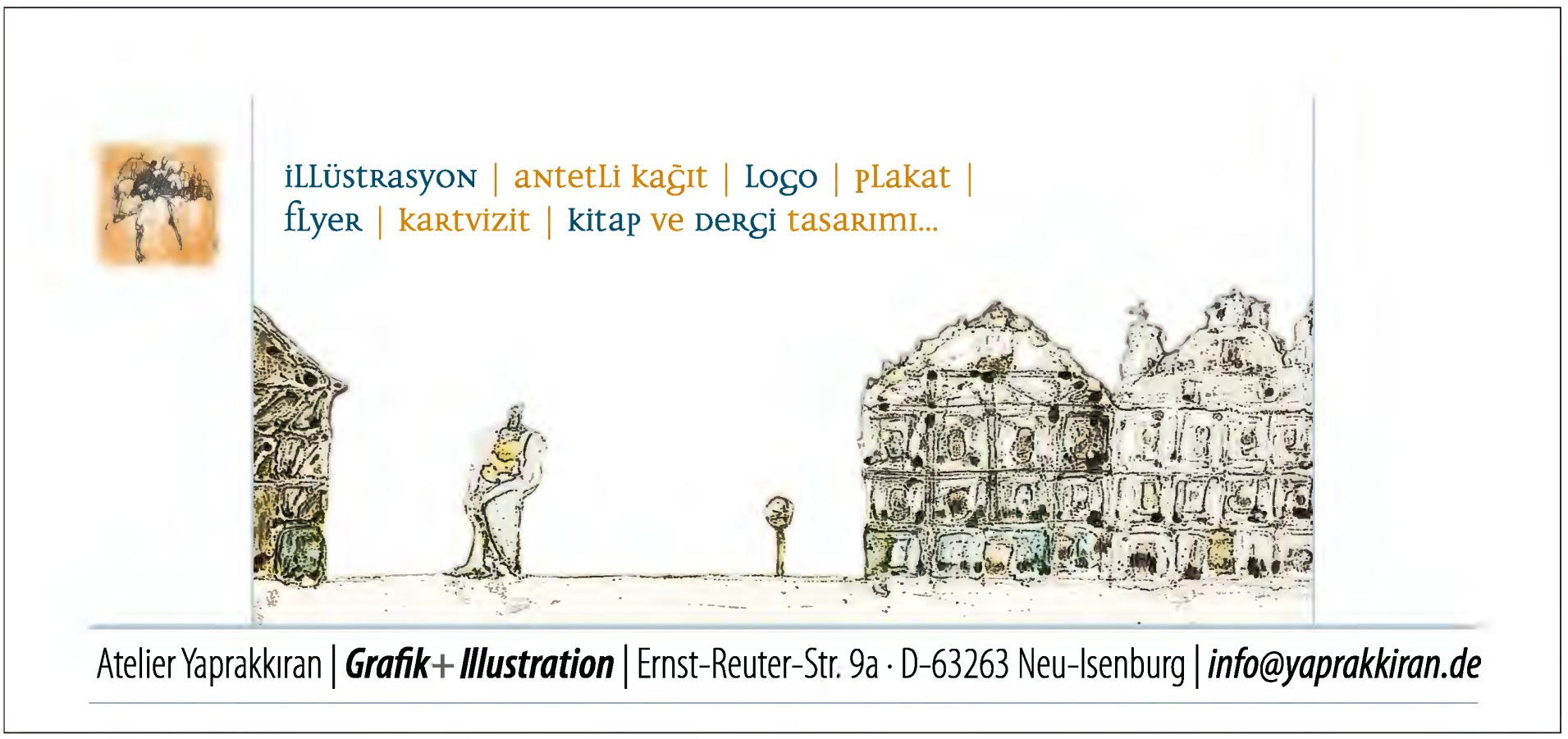

İstanbul

İSTANBUL´U OKUYORUM

SELÇUK

Buchmesse RUHR 2010
RUHR Kitap Fuarı

22.10.–31.10.—Universität Duisburg-Essen
Glaspavillon—Campus Essen—Universitätsstr. 12
—www.buchmesse-ruhr.de

Veranstalter

Förderer

Kooperationspartner

Hauptmedienpartner

Sponsoren

Medienpartner

FREITAG 22

19 Uhr—Glaspavillon Essen
ERÖFFNUNG/EHRENGASTEMPFANG
GUNTRAM SCHNEIDER (Minister für Arbeit, Integration und Soziales des Landes NRW)—ASLI SEVİNDİM (Programmdirektorin „Stadt der Kulturen" RUHR.2010 GmbH)—FİKRET GÜNEŞ (Buchmesse RUHR)—EMPFANG VON CORNELIUS BISCHOFF (Ehrengast der Buchmesse RUHR.2010)—LAUDATIO: ZÜLFÜ LİVANELİ
Musikalisch begleitet mit Istanbul-Liedern von Nefes—Moderation Çiğdem Dolap
Mit anschließendem Ehrengastempfang. Bitte Anmeldung bis 15.10. an info@ibz-essen.de

SAMSTAG 23

16 Uhr—Glaspavillon Essen
SCHMELZEN IM RUHRPOTT
FAKİR BAYKURT LITERATURCAFE
MEVLÜT ASAR—OSMAN ULUTAŞ—RACİ HELVALI—BAHATTİN GEMİCİ

20 Uhr—Glaspavillon Essen
„DANKESCHÖN TÜRKEI!" – „DANKESCHÖN CORNELIUS!"
„ELEDİĞİNİZİ TÜRKİYE'DE TESLİM EDİN CORNELIUS"
CORNELIUS BISCHOFF—ZÜLFÜ LİVANELİ—KEMAL YALÇIN

SONNTAG 24

12:08–13:39 Uhr—Herne/Essen
Melez-Zug/Salonwagen
ZORN
MURAT UYURKULAK—MODERATION + ÜBERSETZUNG: SABINE ADATEPE

16 Uhr—Glaspavillon Essen
GEBRAUCHSANWEISUNG FÜR ISTANBUL
KAI STRITTMATTER—MODERATION: ASLI SEVİNDİM

20 Uhr—Glaspavillon Essen
KINDLICHES ISTANBUL
SUNAY AKIN

MONTAG 25

16 Uhr—Glaspavillon Essen
DIE TÜRKEI IM WANDEL
ÜMİT CİZRE

19 Uhr—VHS Essen
TÜRKISCHE BIBLIOTHEK DER ROBERT BOSCH STIFTUNG
FESTVERANSTALTUNG— AYŞE KULİN MURAT UYURKULAK

DIENSTAG 26

19 Uhr—Glaspavillon Essen
AZIZ NESİN ABEND
FILM „SATIRE ALS POLITISCHE WAFFE" UND PODIUMSGESPRÄCH MIT ALİ NESİN—GÜNTER WALLRAFF OSMAN OKKAN

19 Uhr—Stadtbibliothek Bergkamen
DER SCHMALE PFAD
AYŞE KULİN—MODERATION + ÜBERSETZUNG: SABINE ADATEPE

20 Uhr—Auslandsgesellschaft NRW Dortmund
ISTANBUL, DIE STADT DER TAUSEND SEELEN UND TAUSEND SCHICKSALE
MARİO LEVİ—MODERATION + ÜBERSETZUNG: BARBARA YURTDAŞ
6 EURO/3 EURO ERM.
KARTEN 0231/8 63 49 41

20 Uhr—Stadtbibliothek Duisburg
SEVGİLİ ÜNİVERSİTE GELIEBTE UNIVERSITÄT
DEHEN ALTİNER
BEGLEITAUSSTELLUNG: „HAYMATLOZ – EXIL IN DER TÜRKEI 1933 BIS 1945"

MITTWOCH 27

19 Uhr—IFAK e.V. Bochum
ISTANBUL, DIE STADT DER TAUSEND SEELEN UND TAUSEND SCHICKSALE
MARİO LEVİ—MODERATION + ÜBERSETZUNG: BARBARA YURTDAŞ

19:30 Uhr—die flora Gelsenkirchen
DER SCHMALE PFAD
AYŞE KULİN—MODERATION + ÜBERSETZUNG: SABINE ADATEPE
5 €/3 € ERM.—INFO 0209/169-91 05

20 Uhr—Glaspavillon Essen
ISTANBUL IN DER TÜRKISCHEN LITERATUR
EINE LITERARISCHE EINLADUNG
BUKET UZUNER—DOĞAN HIZLAN ENVER ERCAN

DONNERSTAG 28

20 Uhr—Glaspavillon Essen
FUSSBALL ALS KULTUR-PHÄNOMEN IN ISTANBUL UND RUHRGEBIET
„SÜPERLING" – DIE UNERZÄHLTE GESCHICHTE DES TÜRKISCHEN FUSSBALLS
TANIL BORA—TOBIAS SCHÄCHTER HANNES KRAUSS

20 Uhr—Fritz-Henssler-Haus Dortmund
DER SCHMALE PFAD
AYŞE KULİN—MODERATION + ÜBERSETZUNG: SABINE ADATEPE
5 €/3 € ERM.—KARTEN 0231/8 63 49 41

20 Uhr—Ringlokschuppen Mülheim
ISTANBUL, DIE STADT DER TAUSEND SEELEN UND TAUSEND SCHICKSALE
MARİO LEVİ—MODERATION + ÜBERSETZUNG: BARBARA YURTDAŞ

FREITAG 29

16 Uhr—Glaspavillon Essen
DIE TÜRKEI, EU UND OBAMA
WOHIN STEUERT DIE TÜRKEI?
DOĞU ERGİL—HEINZ-JÜRGEN AXT
MODERATION: BURAK ÇOPUR

20 Uhr—Glaspavillon Essen
SÜPER FREUNDE
WAS TÜRKEN UND DEUTSCHE SICH WIRKLICH ZU SAGEN HABEN
KAI DIEKMANN—ERTUĞRUL ÖZKÖK
MODERATION: ANDREA OSTER
Bitte Anmeldung bis 22.10. an info@ibz-essen.de

SAMSTAG 30

16 Uhr—Glaspavillon Essen
MORD AM BOSPORUS
TÜRKISCHER KRIMIABEND
ESMAHAN AYKOL—PETROS MARKARIS
MODERATION: EMEL HUBER

19 Uhr—Stadtbücherei Gladbeck
DER SCHMALE PFAD
AYŞE KULİN—MODERATION + ÜBERSETZUNG: SABINE ADATEPE
5 €/3 € ERM.—KARTEN 0173/5 44 62 83

20 Uhr—Glaspavillon Essen
DAS PROBLEM MIT DEM MILITÄR IN DER TÜRKEI
HASAN CEMAL—MODERATION: BURAK ÇOPUR

SONNTAG 31

16 Uhr—Glaspavillon Essen
DIE NAMEN DER SEHNSUCHT
FİLİZ ALİ—KARİN KARAKAŞLI ORHAN KARAVELİ

20 Uhr—Glaspavillon Essen
LYRISCHES ISTANBUL
METİN KAYGALAK—ACHİM WAGNER

VERANSTALTUNGSORTE

AUSLANDSGESELLSCHAFT NRW—Steinstr. 48—44145 Dortmund
FRITZ-HENSSLER-HAUS—Geschwister-Scholl-Str. 33—44135 Dortmund
GLASPAVILLON ESSEN—Universitätsstr. 12—45141 Essen
IFAK E. V.—Engelsburger Str. 168—44793 Bochum
KULTURRAUM DIE FLORA—Florastr. 26—45879 Gelsenkirchen
MELEZ-ZUG DER RUHR.2010—www.melez.de
RINGLOKSCHUPPEN—Am Schloß Broich 38—45479 Mülheim an der Ruhr
STADTBIBLIOTHEK BERGKAMEN—Am Stadtmarkt 59192 Bergkamen
STADTBIBLIOTHEK DUISBURG—Düsseldorfer Str. 5-7—47049 Duisburg
STADTBÜCHEREI GLADBECK—Friedrich-Ebert-Str. 8—45964 Gladbeck
VHS ESSEN—Burgplatz 1—45127 Essen

Motiv: Selcuk Demirel, Paris 2000—Gestaltung: Mediendepot Ruhr

JAZZ VE GİTAR EFSANESİ BİR "ÖTEKİ"

Django Reinhardt 100 yaşında

UĞUR HÜKÜM

Rivayete göre, bütün zamanların en iyi klasik İspanyol gitaristi diye bilinen Andrés Segovia (1893-1987) 2. Dünya Savaşı'nı takip eden günlerden birinde, Paris'te o dönemin cazibe merkezlerinden bir barda, Django Reinhardt ile karşılaşır. Django konuşmasını pek sevmediğinden kısa süre sonra yanından hiç ayırmadığı gitarıyla değişik bir hava tıngırdatır. Usta Segovia çok duygulanmış ve etkilenmiştir

Rivayete göre, bütün zamanların en iyi klasik İspanyol gitaristi diye bilinen Andrés Segovia (1893-1987) 2. Dünya Savaşı'nı takip eden günlerden birinde, Paris'te o dönemin cazibe merkezlerinden bir barda, Django Reinhardt ile karşılaşır. Django konuşmasını pek sevmediğinden kısa süre sonra yanından hiç ayırmadığı gitarıyla değişik bir hava tıngırdatır. Usta Segovia çok duygulanmış ve etkilenmiştir. Gayri ihtiyari "Kimden bu parça?" deyiverir. Django başını gitarından kaldırmadan, omuzlarını silkeleyerek çocuksu bir saflıkla, "İçimden geldi, öylesine dokundum" diye yanıtlar. Gözyaşlarını tutamayan Segovia hayranlıkla "Sen ne biçim bir yaratıksın böyle, dururken bile üretiyorsun?" diye sorgular. Django'nun cevabı gitarındadır. Çalmaya devam eder...

20. yüzyılda özgürlük ve yaratıcılık nişanı takılacak birkaç müzisyen varsa, sanat tarihinin yaldızlı sayfalarına "dâhi" diye yazılacak Jazzcılar olacaksa, herhalde Avrupa kökenlilerin başında, nota-partisyon okumasını bile bilmeyen çingene çocuğu, efsanevi sanatçı Django Reinhardt gelir. Jazz yazarı ve araştırmacısı François Billard'ın deyişiyle, "O, halkının gerçek bir kahramanıdır." Tüm baskı, kıyım, önyargı, ayrımcılık ve dışlamalara karşın halen yeryüzünün en "özgür halkı" diyebileceğimiz Çingenelere göğüslerini gere gere "Çingene olmaktan gurur duyuyorum" dedirtmiş, dedirtebilen bir sanatçıdır o. Jazz'da çığır açan, Avrupa'dan dünya Jazzı'na tür katan tek müzisyendir o. Gitarı Jazz'ın özgün ve temel enstrümanı olarak dünyaya kabul ettiren besteci ve yorumcudur o. Django 2010'da 100 yaşına girdi. Jazz âlemi ve Fransa bu eşsiz evlâdını, ona hasrettiği "Django Reinhardt Yılı"nda saygıyla anıyor.

Bir başka Jazz uzmanı, "Django Reinhardt Efsanesi" (1957) isimli kitabın yazarı Yves Salgues'a göre, Django, Avrupalı çingenelerin Fransızca konuşan "Manuşlar" kanadındandır. Annesi "Négros" Django'yu 23 Ocak 1910'da göçer kervanları Fransa'ya yakın Belçika'nın Liberchies kasabasından geçerken dünyaya getirmiştir. Babası bilinmeyen bebek, nüfus kayıtlarına Jean (Baptiste) ilk adı ve adet olduğu üzere annesinin soyadı Reinhardt ile geçtikten sonra göç katarları durmak bilmez yolculuklarını sürdüreceklerdir. Annesi oğluna, yine çingene geleneklerine uygun biçimde tek gerçek ismini takacaktır: "Django". Django oğlan Jazz'da çığır açacak, Swing'e "Çingene-Manuş" stiliyle yepyeni bir boyut, benzersiz bir ritm kazandıracak, başka türde müziklerin de ufkunu genişletecek, nicelerine öncülük edecektir. Örneğin, Jimi Hendrix ve Tony Iommi kurdukları gruplarına, "Band Of Gypsies" ve "Black Sabbath" adını takmışlarsa; B.B. King 1950'lerde yaptığı radyo programlarında düzenli onun plaklarını çalmışsa, Jeff Beck "En büyük o! O bir Tanrı!", diyebiliyorsa Django efsanesi basit bir pazarlama başarısı veya keyfi tercih meselesi değildir. Hele de 2010 yılı içerisinde Django'ya ilişkin düzenlenen yüzlerce (yanlış okumadınız) konser, festival, şenliği görünce onun eserini, değerini, Jazz'a, dünya müzik ve kültürüne kattıklarını daha iyi kavrarız.

Banjolu çocuk

Müzik dünyasının bir dizi ciddi kalem ve çehresine göre, gelmiş geçmiş en yetenekli, en önemli gitaristlerinden biri, hatta birincisi kabul edilen Django Reinhardt, kariyerine 54 kuzeninden bir tanesi, Gabriel'in çok eskidiği için bir kenar attığı banjosuyla başlar. O bozuk ve eski aleti gece-gündüz çıplak parmakla ve öylesine tutkuyla çalar ki, annesi oğlunun parmaklarındaki şişme

SON ÇEYREK ASIRDA DJANGO'NUN MÜZİĞİ, EVRENSELLEŞEN YEREL MÜZİKLER, ÖZELLİKLE DE "ULUSAL" ÇİNGENE MÜZİKLERİNİN DÜNYA MÜZİK HAZİNESİNE KATTIKLARIYLA BAMBAŞKA BİR ANLAM VE ÖNEM KAZANDI.

ve aşırı kızarıklığı önceleri dolama sanır. 10 yaşındadır, savaşta Kuzey Afrika'ya sığınan kervan o sıralar Paris'in kapılarından (Porte) Choisy'ye yerleşmiştir.

Django'nun, annesi dışında ilk dinleyicisi, çingenelere okuma-yazma öğretmeye çalışan idealist bir ilkokul öğretmeni, Mösyö Guillon'dur. Guillon Django'ya okuma-yazma öğretemez, ama ondaki benzersiz müzisyen cevherini keşfedecek ilk kişi olacaktır. 12 yaşında gelen hediye bir gitar ufaklığın hayatını değiştirecektir. Kulaktan dolma, gözden kapma edindiği bilgilerle, bazı tanınmış şarkı ve melodilerin havalarından esinlenen kendince doğaçlamalara daha o yaşlarında girişir. 13 yaşında "Trio Reinhardt"ı kurmuş, Paris'in güneşin yolunu gözleyen güney kapılarından (Porte) d'Italie'de tezgâh açmıştır.

Sakat müzisyen

Anında fark edilip Monge ve Huchette sokakları gibi Paris'in popüler eğlence merkezlerinde açık halk balolarına terfi edecektir. Kısa sürede ödüller kazanıp tanınmış Café'lerde çalışmaya başlayacaktır. Kara yağız, uzun boylu çok yakışıklı bir delikanlı olmuştur. Giyimine kuşamına çok düşkündür. 18 yaşında tutulduğu, Çingene geleneği gereği kaçırdığı güzel Florine "Bella" ile yaşamağa karar verir. Aynı yıl, 1928'de katıldığı dönemin saygın gruplarından La Java'da çalarken İngiliz orkestra şefi Jack Hylton tarafından fark edilir. Kontrat imzalayıp kayıt ve konserler için Londra'ya gitmeden birkaç gün önce, 26 Ekim'de gece geç saatte döndüğü atlı arabasında karanlıkta mum yakmak isterken çıkarttığı yangından kendisi ve karısı kılpayı kurtulacaklardır. Sol eli ve sağ bacağı ağır biçimde yanan Django 18 ay hastanede yatacaktır. Doktorlar sanatçıya artık asla müzik yapamayacağını söylerler.

Yangın, ortak çocukları Henri "Lousson"nun varlığına rağmen Django ve "Bella"nın yollarını ayırır, ama onu gitardan koparamaz. Django "insanüstü" nitelenebilecek bir gayretle çalışır ve 6 ayda sakat sol elinde kullanabildiği iki parmağıyla "mucizevi" bir teknik geliştirir. Bu arada iş ve bağlantılarını yitirmiştir. Parmaksızlığı bir başka işe de yarar. Askere alınmaz ve yeni sevgilisi Sophie "Naguine" ile yine göç(er) yollarına düşer. Toulon civarında yazlıkta bulunan Parisli ressam bir sanatçı, Emile Savitry onu bir kır kahvesinde fark eder. Django koruyucu meleği sayesinde Paris'e döner ve annesi, kardeşi ve eşiyle Savitry'nin atölyesine yerleşir. Kısa sürede Paris semalarında yıldızlaşır. Onu her gören, dinleyen cazibesine kapılır. Devrin en büyük kalem ve aydınlarından Jean Cocteau'nun deyişiyle "insan sesli gitar"ın sahibi asılzade, büyük burjuvalardan, angaje kültür insanlarına; Jean Sablon gibi o yılların en ünlü şarkıcılarından André Gide, Jean Paulhan gibi yazar ve düşünürlere herkesin gönlünü fetheder. Fakat hayatının karşılaşmasını bir başka Fransız Jazz deviyle yaşayacaktır.

1934'te kemancı Stéphane Grapelli ile tanışan Django kendilerini dünya ölçeğine taşıyacak ortaklıklarının siftahını Paris'in en lüks otellerinden Hotel Claridge salonunda yapacaklardı. Birkaç hafta sonra Reinhardt-Grapelli çifti Jazz'ın tarihi topluluklarından "Le Quintette du Hot Club de France/QHCF"ı oluşturacaklardı. İkiliye ilaveten yine gitarlarda Django'nun kardeşi Joseph "Nin-Nin" Reinhardt ve Roger Chaput, kontrbasta Louis Vola yalnızca tellilerle geçmişte benzeri olmayan bir formasyonla çığır açıyorlardı. QHCF'in 1935'te Salle Pleyel konser salonunda Coleman Hawkins ile verdiği konser onları bir anda şöhretin zirvesine taşıyacaktır. Django Manuşların kralıdır, zaferini her zaman olduğu gibi onlarla kutlar. Ancak QHCF beklenen, dilenen uyumda işlememektedir. Çok zıt karakterlere sahip Django ile Stéphane konser veya kayıtların dışında bir araya gelmekten çekinmektedirler. Reinhardt ne kadar disiplinsiz, uçarı ve müsrifse Grapelli de o denli tutumlu ve ciddidir. İlerleyen yıllarda topluluğun başarısı artarken, ikilinin arası da gittikçe açılmaktadır. 2. Dünya Savaşı'nın başında çıktıkları turnelerden birinde, Londra konserinden sonra Grapelli orada kalmağa karar verince, Django Paris'e dönüp, farklı bir "Quintette" kuracaktır.

Çingeneler zamanı

Jazz ve Swing, Naziler tarafından her ne kadar "Entartete Musik/Dejenere Müzik" kabul edilse de, Çingeneler "imha edilmesi gereken ırk" sayılsa da Django ve arkadaşları adeta gözle görülmeyen bir korumaya, dokunulmazlığa sahiptiler. (Django'nun hayatının bu dilimine ilişkin bir takım sorular dışında, sanatçının çok zor durumdaki "ırkdaş"larını himaye ettiği, yaşattığı günümüzde tescillenmiş bir gerçektir. UH) Genç ve delişmen "Çingene", 1940'ta unutulmaz klasiklerinden "Nuage"ı ilk kez kaydediyor. Topluluk turneler, konserlerle çok güzel paralar kazandığı gibi sorunsuz, kaygısız bir yaşam sürüyordu. Ta ki Almanlar ısrarla Django'nun Almanya'da konser vermesini isteyinceye kadar.

Bunun üzerine 15 yıldır birlikte olduğu ikinci karısı Sophie ile resmen evlenip, önce Fransa'daki serbest bölgeye, oradan da gizlice İsviçre'ye göçmeye karar veriyor. Fakat sınıra yakın bir köyde önce Almanların eline düşen Django'ya büyük bir şans eseri, tam bir Jazz amatörü ve hayranı olan, bölgedeki birliklerin komutanı Alman subay sahip çıkıyor. Hemen serbest bırakılan sanatçı İsviçre'ye geçmeyi becerememeyince Paris'e dönmek zorunda kalıyor. Burada Quintette'ini yeniden oluşturan Django bir müddet Fransa'da turladıktan sonra, bir kadın dostunun fikir ve desteğiyle kendi Kabare'sini kuruyor. Müthiş bir kumar düşkünü olan kişiliğin bazen tüm kazancını poker, bilardo gibi oyunlarda kaybettiği oluyormuş.

1944'te Nazileri izleyen Amerikalılarla her anlamda daha iyi anlaşan Django işgalin ardından turnelerine yeniden başlıyor. Ocak 1946'da Londra'ya gidip Grapelli'yi arıyor. Oldukça duygusal bir buluşma sırasında doğaçlama biçiminde enfes besteleri - hem de bildiğimiz kadarıyla "millet-devlet" çağında muhtemelen bir ilk zira uzun süre Fransa'da yasaklanıyor-, Fransız Ulusal marşından esinlenen "La Marseillaise" çeşitlemesi ve hatta muhteşem birlikteliklerinden aynı akşam "Night and Day" yaratılıyor. Django Paris'e döndüğünde resme de merak sarıyor. Baştaki tereddütlerine rağmen keyifle film müzikleri besteliyor. Kazandıklarını kumarhane ve batakhanelerde harcayan kişilik tam bir sergüzeşt hayatı sürdürüyor. Yabancı ülkelere düzenlenen turneler sonrası, örneğin çocukluğundan beri yaptığı gibi kimseye haber vermeksizin ortalıktan kayboluyor. 1939'da Paris'te karşılaştığı Duke Ellington ile turne/konser ve kayıtlar için ABD'ye gidiyor. Başıbozukluk ve disiplinsizliği gündelik akışı zorlaştırsa da "Duke" eşliğinde konserleri çok başarılı geçiyor. 24 Ocak 1947 akşamı bardağı taşıran bir damla yaşanıyor. Carnegie Hall'da Duke Ellington ile vereceği konsere gelmiyor. Daha doğrusu konserin sonuna doğru, 11'de aniden peydahlanıyor. Performansıyla ayakta alkışlanıyor, ancak kral "Duke" duruma feci şekilde bozuluyor. Çocuksu sorumsuzluğu, bu tatlı serseriyi, dünya boks şampiyonluğu için New York'ta bulunan Marcel Cerdan'ın antrenmanı sırasında alıkoymuştur.

Fransa'ya dönüş

Amerika turnesinden sonra haftalarca New York Café Society Uptown gece kulübünde çalan Django sonuçta Amerika'da aradığı "özgürce" ortam ve beklediği şaşaalı ağırlamayı bulamıyor. Dil zorluğu, aile, arkadaş özlemleri yurt, sıla hasretiyle birleşince Fransa'ya dönüyor. Bu arada Stéphane Grapelli de Paris'e dönmüştür. Efsanevi QHCF tekrardan birleşir. 1948'de

Django şöhretinin zirvesindedir. Ancak gittikçe artan umursamazlığı, öncelikle kendine ve yakın çevresine zarar verecektir. "Quintette"in İtalya'ya yaptığı bir turnenin ardından Pigalle'deki evi dahil her şeyi satıp savarak, çok lüks bir Lincoln otomobil alacaktır. Ona taktığı bir römorkla göçebe hayatına niyetlenir. Fakat daha Paris çıkışında başına gelenlerden ötürü, yakın banliyölerden Le Bourget'de göçer kampında döşeği serecektir. Müzikten soğumuş, gösteri dünyasından uzaklaşmıştır. Eski dostlarından besteci, orkestra şefi, saksofoncu André Ekyan, 1949 baharında Django ile karşılaştığında sanatçı tanınmaz bir vaziyettir. 39 yaşında olmasına rağmen ağzında diş kalmamış, şişmanlamış, tümüyle düşkün bir haldedir.

Ekyan dişlerden başlayarak dostunu toparlar. Bir iki "café-cabaret" gösterisi pek iyi geçmez. QHCF ile düzenlenen zoraki turnelerde pek başarı sağlamaz. 1950'de Paris'e gelen Benny Goodman onu onurlandırır, konserlerine katmak ister. Gel gör ki Django daha birinci konserden önce ortadan yok olur. 1951 Şubatı'nda dünyaya dönen uslanmaz adam Club Saint-Germain verdiği konserlerde yıldızlaşır. Toparlamıştır. Emile Savitry "Django yeniden doğdu"yu müjdeler. Adeta olgunlaşmış, büyümüştür. Çevresinden Manuşlarını eksik etmese de daha derli toplu bir hayata geçer. 1951 başında kazandığı paralarla Paris'in uzak banliyölerinden Fontainebleau yakınlarında Samois-sur-Seine köyünde bahçeli bir ev satın alır. Günlerini Seine nehrinde balık tutarak, bilardo oynayarak ve resim yaparak geçirir. Nadiren kayıt veya radyo programları için Paris'e iner. Daha da nadiren konser verir. Albümleri başarıdan başarıya koşmaktadır. 1953'in ilk günlerinde Django'ya öylesine müthiş bir talep vardır ki turnelere çıkmağa başlar. Dizzy Gillespie'nin Brüksel konserine "yıldız konuk" sıfatıyla katılır. Dünya turnesi arifesinde arkadaşlarıyla köy kahvesinde aperitif içerken aniden fenalaşır ve düşer. Başı terasın betonuna çarpar. Aynı gece kaldırıldığı hastanede beyin kanamasından vefat eder. 15 Mayıs 1953'de hayata gözlerini yumduğunda 43 yaşındadır. Ailesi, Çingene geleneğince her şeyini yaktığı için Django'nun son döneminden, elektrikli gitarda kaydettiği besteleri dahil hiç bir şey kalmamıştır. Topu topu 100 kadar, o da müzisyen arkadaşlarının gayretiyle toparlanmış veya kaydedilmiş parçası bilinmektedir.

Django'nun kaybı Jazz dünyasında doldurulamaz bir boşluk yaratmıştı. Ama onun çok özgün kişiliği, Fransız şarkı geleneğine getirdiği tazelik, yarattığı Swing-Manuş stili dans ve harika popüler müziği Jazzseverlerin ötesinde milyonlara ulaşmıştı. Ölümü yalnızca sanat ve müzik dünyasında değil bütün Fransa'da bir matem havası yaratmıştı. Son çeyrek asırda Django'nun müziği, evrenselleşen yerel müzikler, özellikle de "ulusal" Çingene müziklerinin dünya müzik hazinesine kattıklarıyla bambaşka bir anlam ve önem kazandı.

"Çolak Django" ismi ve sanatı bir Miles, Duke, Bird, Armstrong veya Coltrane kadar müziğe damgasını vurdu. Bugün onun torunları sayılabilecek onlarca önemli grup, yüzlerce kanıtlanmış Jazzcı; binlerce, onbinlerce amatör müzisyen esin kaynağını onda aramakta, ondan yararlanmakta, öğrenmekte; milyonlarca insan, dinleyici onunla hayal görmekte, onun müziğiyle coşup keyifle ona katılmakta, onun tadını çıkartmaktadırlar. Aklımıza ilk gelen Woody Allen'in "Sweet and Lowdown" (1999) isimli filmi dahil çok sayıda film, kitap, roman, resim, fotoğraf ya onu, hareketli kısacık hayatını anlatmakta ya da ondan aldığı ilhamlarla ortaya çıkmaktadır, çıkacaktır. Kanımızca onu bu denli evrensel ve cazip kılan, kendine has kısalık ve sadelikte sarfettiği şu iki kelimelik cümlede gizlidir: "Lisanım, çaldığımdır (müziğimdir)."

Paris'te Django Meydanı ve diğer anmalar

Yeri gelmişken hatırlatarak başlayalım, evet artık Paris'te bir "Django Reinhardt Meydanı" var. İstanbul'un önemli semtlerinden, meydanlarından birine Mustafa Kandıralı veya Barbaros Erköse Meydanı adının verildiğini düşünün. Örneğin, Tophane veya Kasımpaşa niçin olmasın? Belki başka Kasımpaşalılar (!) kıskanabilirler, fakat işte Fransızlar öyle düşünmüyor. Onlar politikacılarından ziyade sanatçılarıyla gurur duyuyorlar. Bu vesileyle "8 Parmaklı Çingene"nin anısına Paris'in 18. Bölgesi'nde bir mekân "django"lanmış oldu. 21 Ocak'ta açılan meydan, Django ve şürekâsının en fazla dolaştığı, çaldığı (gitar) ve de göçer katarının konakladığı Paris kapılarından birinde, Porte de Clignancourt'a çok yakın bir mesafede bulunuyor. Açılış törenini aralarında Kültür Bakanı Frédéric Mitterrand ve eski sosyalist başbakanlardan Lionel Jospin'in de olduğu çok sayıda sanatçı ve kişilik eşliğinde Paris Belediye Başkanı Bertrand Delanoë yaptı.

Django'nun 100'üncü yılı kutlamaları aslında yıl başında Alhambra (Elhamra) konser salonunda pek görkemli bir biçimde başlamıştı. Bu halk çocuğunu, benzersiz sokak çalgıcısını anmaya Paris'in en sevimli ve güzel, en insani boyutlu konser salonlarından Alhambra'dan başlamaktan daha yerinde bir düşünce olamazdı. 1933 yılında Demiryolu İşçileri ve Memurları Kardeşlik Derneği tarafından büro ve kültürel faaliyetler için inşa edilen mekânın 60'lı yıllarda kaybolan, efsanevi müzikal ve gösteri salonu Alhambra ile hiç ilişkisi yok. İsim sonradan oranın anısına verilmiş. Fakat bu mekân da tam bir ulusal varlık. 2005'te tümüyle yıkılmaktan kurtarılıp, Paris Belediyesi'nin mali ve siyasi desteğiyle restore ediliyor. 2007'den beri çok sayıda büyük ismin sahneye çıktığı bu salonda, geçtiğimiz 19-30 Ocak'ta 12 gece süren "Manuş Geceleri" düzenlendi. 4 yıldır yapılan bu geceler 2010'da tamamen Django'ya, onun eseri ve geleneğine hasredilmişti. Büyük çoğunluğu Fransız, gerisi farklı ülkelerden sanatçı bilene bilmeyene her gece Django yaşattılar, yaşadılar. Django, Alhambra'da 100 yaşında her zamankinden daha zinde, popüler olarak yeniden doğdu. (www.lesnuitsmanouches.com)

Lyon kentinin Galler-Roma stilindeki Fourvière tiyatrolarının bazı geceleri, 10 yıldır, özellikle yaz aylarında büyük gösterilerle şenleniyor. Cezayirli Berberi-Çingene kökenli Fransız sinemacı Tony Gatlif'in Django'nun 100'üncü yaşına armağan ederek sahneye uyarladığı "Django Drom" başlıklı müzik-dans-şarkı ve film alıntılı gösterisi, Django Yılı'nın en heyecanla beklenen faaliyetlerinden biriydi. 15-17 Haziran geceleri Didier Lockwood'un şefliğinde antik Fourvière tiyatrosunun sahnesini dolduran 9 usta gitarist, 2 kemancı, birer akordeon, klarinet, kontrbas, bir şarkıcı ve bir dansçı orijinal bir yapımda binlerce seyirciye Django'yu canlandırıp yaşattılar.
(www.nuits-de-fourviere.org)

Django kitapları ve albümleri

Yılbaşından beri Django hakkında veya ona ithafen 30 civarında kitap yayınlandı. Catherine Gravil ve Marcel Campion'un birlikte hazırladıkları 100'üncü yıl kitabı "Django Reinhardt et L'histoire de La Chope des Puces / La Chope des Puces'in Tarihi ve Django Reinhardt" (Eds. Didier Carpentier Yayınları) bunların en özgünlerden biri. Eser 1910 yılında yani Django ile aynı yılda doğan, önceleri "Chez Marcel" daha sonra "La Chope des Puces" adını alacak "Café-Bar"ın paralel ve çakışan hikayelerini anlatıyor. Yukarda sözünü ettiğimiz Bit Pazarı'nda yer alan bu mekân bugün Django geleneğinin her gün yaşayan buluşma merkezidir.

Jean-Baptiste Tuzet'in "Django Reinhardt et le Jazz Manouche ou le 100 ans du jazz à la française / Django Reinhardt ve Manuş Jazzı veya Fransız Jazzı'nın Yüzyılı" (Eds. Didier Carpentier Yayınları), Patrick Williams'ın "Les Quatre Vies Posthumes de Django Reinhardt'ın Ölümünden Sonraki Dört Hayatı" (Eds. Parentheses Yayınları) son aylarda yayımlanan çalışmalardan iki ilginç örnek. Fransa'nın en tanınmış romanesk Jazzcı biyografileri yazarı Alain Gerber'in "Insensiblement - Django - Belli Etmeden" (Eds. Fayard Yayınları) başlıklı kitabı ve Samois-sur-Seine'de düzenlenen Django Reinhardt Festivali'nin tarihini anlatan Antony Voisin ve Sébastien Vidal imzalı "Minor Swing" (Eds. du Layeur Yayınları) zikretmeden geçmek istemedik.

Tahmin edebileceğiniz gibi seçmece Django toplu ve özgün baskıları, güzel baskıları, bilinmeyenleri, ithafları, esinlenmeleri ve daha niceleri, plakçıları, büyük mağazaların özel raflarını, vitrinlerini doldurdu. Pazar ekonomisi her keseye, her zevke hitap ettiğine inandığı zenginlikte bir çeşniyi geçmişte görülmemiş bir oranda piyasaya sürdü. Teslim etmek gerekir ki, meraklısına sudan ucuza Django albümleri mevcut. Su alacak dahi parası olmayana ne dersin, derseniz? Bu satırların sınırında "haklısınız" demekle yetiniriz.

20 CD'li "Djangologie – Intégrale" (EMI-France - 63 avro), 26 CD'li "Le Manoir de ses Rêves – Coffret du centenaire 1910-2010" (Harmonia Mundi – 66 avro), 4 CD'li "Trésors Django Reinhardt" (Sony – 14 avro), 2 CD'li "100 Ans de Django" (Sony-BMG – 5 avro) ve onlarca ona ait veya ona ithaf edilmiş "yeni" albüm. İsmi gereksiz "meşhur" internet satıcısından hepsini daha ucuza bile bulmanız mümkün.

21'inci yüzyıl sanat ve müzikte, daha da özel olarak Jazz'da 20'nci yüzyılın zenginlik ve bereketliliğini yakalayabilir mi? Birçok temel müzik türü 20'nci yüzyıldan önce de vardı. Jazz yalnızca bu yüzyıla damgasını vurmakla kalmadı, farklı türlerin de öncüsü oldu, önünü açtı. Jazz'ın yaratıcısı zenciler, Afro-Amerikalılar ABD'nde nasıl "öteki"nin simgesi olmuşlarsa, bu yıl 100'üncü yaşı kutlanan eşsiz gitarist Django Reinhardt da Fransa'da ve Avrupa'da öyle bir "öteki"ydi. O, içinde yaşadığı dünyada farkına varmadan müziğinin ötesinde bir rol oynadı. Aynen müzik hakkında söylediği gibi: "Ben müziği bilmiyorum. Ama o, müzik beni biliyor..."

Başka ülkelerdeki kutlama ve anmaları araştıramadık. Fakat sadece Fransa'da abartmasız 500'e yakın konser, şenlik, festival yılbaşından beri onun için, onun anısına düzenlenmekte. Arzu edenler bir dizi internet sitesinin dışında özellikle aşağıdaki adreslerden daha geniş bilgi edinebilirler.

www.djangostation.com/

www.about-django.com/accueil/accueil.php. ■

IMPRESSUM/KÜNYE

KULTUR

Üç Aylık Kültür Sanat Gazetesi

Yayımlayan
Ömer Yaprakkıran

Yayın Yönetmeni (V.i.S.d.P.)
Osman Çutsay

Tasarım ve Uygulama
Atelier Yaprakkıran

Dağıtım
ASV Vertriebs GmbH

Adres
Atelier Yaprakkıran
"Kültür"
Rathenaustr. 15-21
Gebäude: HoBa
63263 Neu-Isenburg

İSMAİL GÜMÜŞ

BOŞNAK TÜRKÜSÜ

İsmail Gümüş, *Boşnak Türküsü*'nde, Boşnakların tarihinden ve yaşamından yola çıkarak göçmenlik olgusunu işliyor. Bu öykülerde, vatanından kopmanın acısını, yoksulluk ve yoksunluğu, özlemi ve yaşam mücadelesini bulacaksınız...

Cumhuriyet Kitapları | KİTAP OKUDUĞUNUZU BİLİYORUZ

www.kitap.cumhuriyeti.com.tr

DOST Kitabevi

Münster Str. 17/19
44145 Dortmund

SUNAR

Tel: 0049 (0) 231 863 49 41
Fax: 0049 (0) 231 863 49 42

AÇILIM KISKACI
Erol Birlik **14,00 €**

Batı'nın politikaları bugün de aynı:
'BÖL ve YUT'
Banu Avar **16,00 €**

Masonluğun gizli dili
İŞARET
H. Yılmaz Çebi **10,00 €**

naxos
KINO IM THEATER
Dokumentarfilm & Gespräch

bietet dem Dokumentarfilm ein Forum - auf großer Leinwand mit anschließendem Filmgespräch !

naxos.KINO IM THEATER - Dokumentarfilm & Gespräch

Veranstaltungsorte
Theater Willy Praml - Naxoshalle,
Wittelsbacherallee 29, 60316 Frankfurt

Depot 1899 (am Südbahnhof)
Textorstraße 33, 60584 Frankfurt

Veranstaltungsbeginn
Filmbeginn 20 Uhr
Diskussion ab
ca. 21.30 Uhr

Eintritt
Naxoshalle:
7 €, erm. 5 €

Kontakt / Kartenreservierung
info@naxos-kino.org
T. 069 - 7079 4910
(Wolf Lindner)

Aktuelles Programm / Weitere Infos
www.naxos-kino.org

İSMAİL GÜMÜŞ

BOŞNAK TÜRKÜSÜ

İsmail Gümüş, *Boşnak Türküsü*'nde, Boşnakların tarihinden ve yaşamından yola çıkarak göçmenlik olgusunu işliyor. Bu öykülerde, vatanından kopmanın acısını, yoksulluk ve yoksunluğu, özlemi ve yaşam mücadelesini bulacaksınız...

Cumhuriyet Kitapları | KİTAP OKUDUĞUNUZU BİLİYORUZ

www.kitap.cumhuriyeti.com.tr

DOST Kitabevi

Münster Str. 17/19
44145 Dortmund

SUNAR

Tel: 0049 (0) 231 863 49 41
Fax: 0049 (0) 231 863 49 42

AÇILIM KISKACI
Erol Birlik **14,00 €**

Batı'nın politikaları bugün de aynı:
'BÖL ve YUT'
Banu Avar **16,00 €**

Masonluğun gizli dili
İŞARET
H. Yılmaz Çebi **10,00 €**

naxos KINO IM THEATER
Dokumentarfilm & Gespräch

bietet dem Dokumentarfilm ein Forum - auf großer Leinwand mit anschließendem Filmgespräch !

naxos.KINO IM THEATER - Dokumentarfilm & Gespräch

Veranstaltungsorte
Theater Willy Praml - Naxoshalle,
Wittelsbacherallee 29, 60316 Frankfurt

Depot 1899 (am Südbahnhof)
Textorstraße 33, 60584 Frankfurt

Veranstaltungsbeginn
Filmbeginn 20 Uhr
Diskussion ab
ca. 21.30 Uhr

Eintritt
Naxoshalle:
7 €, erm. 5 €

Kontakt / Kartenreservierung
info@naxos-kino.org
T. 069 - 7079 4910
(Wolf Lindner)

Aktuelles Programm / Weitere Infos
www.naxos-kino.org

Almanya ve Türk edebiyatı

BEATRİX CANER

Avrupa'da Türk edebiyatının tanıtımı, yaygınlaşması ve değerlendirilmesi açısından belki de en elverişli örnek Almanya'dır. Avrupa Birliği sınırları içinde Türk göçmenleri Almanya'da en büyük azınlığı oluşturmaktadır. İkili anlaşmalar temelinde başlamış olan işçi göçü, Almanya'da zaman içinde çok farklılaşmış, yeni boyutlar kazanmıştır. Uyum ve göç politikalarının yetersizliği nedeniyle çoğu Türk göçmeni bugün bir kimlik sorunu ile, son zamanlarda da büyüyen bir dışlama ile karşı karşıyadır. Bu durum Türk edebiyatının alımlanmasına da doğrudan yansımaktadır: Türk edebiyatından çevrilen yapıtlar çoğunlukla Türkiye'nin 20'nci yüzyılda yaşadığı toplumsal değişikleri bir kimlik krizi çerçevesine ve geri kalmış feodal sistem koordinatlarına oturtmaktadır.

2008 yılında Türkiye, Frankfurt Uluslararası Kitap Fuarı'nda konuk ülkeydi. Fuardan, Türkiye Kültür Bakanlığı gibi, Türk yayıncılarının ve yazarlarının da büyük beklentileri vardı. Yayıncılar "iyi satış", yazarlar da yurtdışında daha çok tanınmak istiyorlardı. 2008'de Türk medyasında çıkan resmi değerlendirmelere bakılırsa, bilanço – beklentilerin hepsine cevap vermemekle beraber – olumlu gibiydi. Birçok "büyük" Alman yayınevi, o yıl Türk edebiyatından bir-iki kitabı programına almıştı; böylece toplam 300 civarında yeni yayın 2007 ve 2008 yıllarında "piyasaya sürüldü". Bu zenginlikte TEDA çeviri desteğinin büyük payı olduğu tartışılamaz.

Alman yayın organları bu kez hem Türk kültürüne geniş yer ayırdı, hem de alıştığımızdan çok daha olumlu yaklaştı. Bunun başta gelen nedeni, "renkli basın"dan çok, "entelektüel" medyanın konuya ilgi göstermesinde aranmalıdır. Herkes –yani bakanlık, medya, yayıncılar ve yazar- lar– durumdan memnundu.

Ancak 2008'den sonra 2009 geldi ve sevimli bilançonun ters tarafı su yüzüne çıkmaya başladı. Gerçekler, sonunda 2009 yılı aralık ayında Bamberg kentinde yapılan bir toplantıdaki konuşmalarda kesin şekilde belli oldu. Bunlar ifade de edildi. Özellikle Union Yayınevi ile Bosch Vakfı, 2009'a kadar yaptıkları tecrübeleri dile getirirken, sevindirici verilerden çok, hayal kırıklığına uğradıklarından söz etmek zorunda kaldılar. Türk edebiyatının tanıtımında büyük çaba harcayan Zürihli Union Yayınevi'nin yöneticisi Lucien Leitess, Bosch Vakfı'nın yüklü finansal desteği ile gerçekleştirdiği 20 ciltlik "Türkische Bibliothek" dizisinin –beklentilerin tersine– Alman okurları tarafından yeterince kabul görmediğini anlattı. Vakfın, söz konusu dizinin koordinasyonuyla görevlendirdiği Dr. Bettina Berns de satış rakamlarının çok düşük olduğu değerlendirmesinde bulundu. Dr. Monika Carbe, Türk gençlerinin okuma potansiyeline ağırlık vermeye çalıştı, ancak Lucien Leitess böyle bir oluşumun ilk göstergelerini henüz göremediği gerçeğini vurgulama gereksinimi duydu. Düzenlenen okumalarda Türk okurlarının çok nadir kitap satın aldığını, bu nedenle kitapçıların şikayet ettiğini Dr. Berns de vurguladı.

Türkiye'den durumun nasıl göründüğünü bir gazeteci ile bir yayıncı anlatmaya çalıştı. Türk gazeteci çevirmen yokluğunu tespit ederken, bu konuda somut tecrübelere dayanarak konuşan yayıncı Müge Gürsoy, Türk edebiyatından Almancaya yapılan çevirilerin hiç de az olmadığını vurguladı. En önemli eserlerin yarısından fazlasının Alman dilinde mevcut olduğunu kaynaklara dayanarak kanıtlayan Gürsoy, Türk edebiyatından yurtdışına eser satarken ilk defa eşit seviyede pazarlık yaptıklarının da üzerinde durdu.

Ancak olumlu bazı gelişmelere karşın değişmeyen bir şey var: Alman okurlarının Türk edebiyatına karşı ilgisizliği.

Bugünlerde, 2010 eylül ayında, bu "ilgisizliğin" nereden kaynaklandığını nihayet samimi bir şekilde – hiç olmazsa kısmen – öğrenmiş bulunuyoruz: Bazı yayın organlarında yayımlanan verilere göre Alman nüfusunun yüzde 88'i, son kitabıyla skandal bir çıkış gerçekleştiren ve Federal Merkez Bankası'ndaki görevinden ayrılan Thilo Sarrazin'in, yabancı düşmanlığı da içeren tezlerini kısmen veya tamamen (tamamen katılanlar yüzde 55'in de üzerinde) doğrulamakta.

Edebiyat açısından, sonuç çok açık: Kültürsüz kabul edilen, Müslüman toplum imajına sahip bir ülkenin edebiyatı neden, nasıl, kimler tarafından okunsun ki?

Son günlerin Sarrazin çevresinde patlak veren tartışmalarında göze çarpan en önemli nokta, tartışmacıların hiçbirinin bir kültür hiyerarşisinin varoluşunu ve bunun düşündürücü olabileceğini konu etmemesiydi. Bu nedenle, buradan yola çıkarak, Türk edebiyatının Almanya'da ve genel olarak Batı ülkelerindeki algılanışına değinmek istiyorum.

Kültürel hiyerarşinin anlamı ve etkileri

Ünlü Amerikan bilim adamı Frederic Jameson'a göre "Üçüncü Dünya" romanları birer "ulusal alegori"dir ve öyle de okunmaları gerekir. İngiliz Dili ve Edebiyatı profesörü Nurdan Gürbilek, bu tezi eleştirirken, "Çocuk Ülke Edebiyatı" adlı denemesinde, Türk edebiyatı için de geçerli olan bir eşitsizlikten, bir kültürel hiyerarşiden bahsediyor ve bu durumun etkilerine dikkat çekiyor. Jameson'un vurguladığı bir nokta özellikle dikkate değer: "Üçüncü dünya metinlerini anakronik ya da naif bulan birinci dünya okuruna başka kültürlerin farklılıklarını hatırlatmak gerek." İşte Nurdan Gürbilek bu noktaya ilişkin şöyle bir değerlendirme yapıyor: "Türkiyeli okur, Cervantes, Shakespeare ya da Dostoyevski'yi İspanya, İngiltere ya da Rusya'yı anlamak için değil, evrensel bir ruhun serüvenlerini, o ruhun parçası olabildiği ölçüde ve kendini anlayabilmek için okuyacak. Batılı okursa Ahmet Hamdi Tanpınar, Oğuz Atay ya da Yaşar Kemal'i kendilerinden farklı bir kültürü anlamak, günümüzün terimiyle söylersek, 'dünya mutfağı'nın farklı tadlarını keşfetmek için okuyacaktır. Yoksa Latife Tekin'in Sevgili Arsız Ölümü İspanyolcaya neden 'Türk Mendili' anlamına gelebilecek bir başlıkla El pañuelo turco adıyla, yani bir Türkiye alegorisi olarak çevirilsin? Orhan Pamuk'la ülkesi dışında yapılan söyleşiler neden hep bir Doğu-Batı problemine, bir 'İslam' meselesine kilitlenip kalsın?"

Cem Akaş kültürel hiyerarşiyi ve eşitsizliği, küreselleşme açısından ele alıyor ve şöyle diyor: "Bu eşitsizlik, bazı kültürlerin ürünlerinin küresel ekonomi tarafından neredeyse 'kendiliğinden' dünyanın dört bir yanına taşınmasını sağlarken, bazı kültürleri, kendi ürünlerini yayabilmek için rüzgara karşı, akıntıya karşı, yokuş yukarı uğraşmak zorunda bırakıyor. Türkiye bu uğraşı vermek zorunda kalan ülkelerden biri; bizdeki kültürel üretimin kendiliğinden yayılma ve tanınma oranı çok düşük."

Nurdan Gürbilek ve Cem Akaş, dikkatlerden kaçmaması gereken önemli bir gerçeği dile getiriyorlar aslında. Kültürel eşitsizlik ve beraberinde getirdiği önyargılar, yayıncılık sektöründe de önemli faktörlerdir. Çünkü edebiyat sadece kendi koordinatları içinde, politik ve toplumsal bağlamın dışında veya ondan bağımsız varolan bir olgu değildir. Bu nedenle içerdiği ve çeviri yoluyla başka dillere, başka kültürlere taşıdığı değerler de bir politik ve toplumsal çerçeve içinde algılanmaktadır. Algılama olgusu ise bu varolan hiyerarşi kapsamında göndericiden çok alıcı tarafından belirlenen, anlamlandırılan ve çoğunlukla tek yönlü bir iletişimdir. Gönderici olarak burada Türk edebiyatını, alıcı olarak da çevirinin yayımlandığı ülkeyi, yani bu yazı çerçevesinde Almanya'yı kastediyorum. Özellikle anlamlandırma ve değerlendirme noktalarında aşırı bir "farklılık" söz konusudur.

Avrupa'da Türk edebiyatının tanıtımı, yaygınlaşması ve değerlendirilmesi açısından belki de en elverişli örnek Almanya'dır. Avrupa Birliği sınırları içinde Türk göçmenleri Almanya'da en büyük azınlığı oluşturmaktadır. İkili anlaşmalar temelinde başlamış olan işçi göçü, Almanya'da zaman içinde çok farklılaşmış, yeni boyutlar kazanmıştır. Uyum ve göç politikalarının yetersizliği nedeniyle çoğu Türk göçmeni bugün bir kimlik sorunu ile, son zamanlarda da büyüyen bir dışlama ile karşı karşıyadır. Bu durum Türk edebiyatının alımlanmasına da doğrudan yansımaktadır: Türk edebiyatından çevrilen yapıtlar çoğunlukla Türkiye'nin 20'nci yüzyılda yaşadığı toplumsal değişikleri bir kimlik krizi çerçevesine ve geri kalmış feodal sistem koordinatlarına oturtmaktadır. Zaten çevrilen eserlerin de çoğu bir çeşit

"sosyografi" olarak özellikle ve bilinçli bir biçimde seçilmektedir. Bunun paralelinde Almanya'da yaşayan birçok Türkiyeli yazar, Türklerin Avrupa uygarlığına her zaman yabancı kalacağını, hatta bu uygarlığa direniş gösterdiğini öne sürmektedir. Bu tutum da Türk edebiyatının alımlanmasını çok açık şekilde düşürmekte, aynı zamanda edebiyat dışı faktörlere göre yönlendirmektedir. Böylece Türk edebiyatı hakkında edebiyat bilimi açısından hiçbir şekilde doğru olamayacak veriler okurların kafasını bulandırmaktadır.

Bu duruma nasıl gelindiğini daha iyi anlamak için çeviri tarihine kısaca bir göz atalım.

Türk edebiyatının Almanya'daki çeviri tarihine baktığımız zaman, güncel politikaların edebiyat alanına ne kadar somut şekilde yansıdığını görebiliriz. 20'nci yüzyılın ilk yarısında Nigar Binti Osman, Ahmet Mithat, Tevfik Fikret, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Reşat Nuri Güntekin, Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halit Refik Karay, Ömer Seyfettin, Memduh Şevket Esendal gibi Türk yazarları Almancaya çevirilmiştir. Bu dönemde Almanya, Türkiye'ye bir müttefik olarak görece olumlu bakmaktaydı ve Türkiye Cumhuriyeti'ni de tanımıştı.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iki ayrı Alman devleti kuruldu. Türk edebiyatına karşı ilgi ise ancak 1960'lı yıllarda tekrar canlanmaya başladı. Federal Almanya'da Türk edebiyatına karşı duyulan ilgi –az olmakla beraber– konuk işçilerin buradaki sorunları ile ortaya çıktı.

İlk aşamada solcu olarak nitelendirebileceğimiz, Orta ve Doğu Anadolu sorunsalını işleyen yazarlar, Türkolog Prof. H. W. Brands tarafından çevirildi. Prof. Brands çeviri edebiyatını yaklaşık 20 yıl boyunca etkiledi ve yönünü tayin etti. Kendisi uzun zaman (70'li yılların sonuna kadar) Alman mahkemelerinde "namus cinayetlerinde" bilirkişi olarak da hizmet vermişti.

Prof. Brands ilk kez Yaşar Kemal'in "İnce Memed" adlı romanını Almancaya kazandırdı. 1965'ten itibaren Fakir Baykurt, Necati Cumalı, 1970'ten sonra Mahmut Makal, Orhan Kemal, Aziz Nesin, Ferit Edgü, Füruzan, Nâzım Hikmet ve Adalet Ağaoğlu gibi yazarların kitapları yayımlanmaya başladı. Ararat Yayınevi'nin yanı sıra iki Alman yayınevi de bu alanda sürekli denilebilecek faaliyet gösterdi. Ancak çevrilen yapıtların tanıtımında ortak bir nokta yine dikkati çekiyordu: Yayınevleri bunları – Jameson'un deyişiyle – birer "ulusal alegori" ve geri kalmış bir toplumun görüntüsü olarak tanıtmaktaydı.

1973'teki petrol krizi ve bunu takip eden ekonomik kriz nedeniyle Türkiye'den işçi getirilmesine son verildi. Bunun ertesinde işçiler ailelerini getirmeye başladı, bir yandan da Almanya'ya kaçak girenlerin ve mültecilerin sayısı aşırı derecede yükseldi. Sığınma hakkı isteyenlerin anlattıkları hem istatistiklere girdi, hem bazı yanlış sonuçlara götürdü ve Türklere karşı önyargıları çoğalttı. Bu dönemde açıkça bir Türk düşmanlığı başladı.

1982'de Federal Almanya'da hükümet değişti, sosyal demokratların yerini Hıristiyan demokratlar aldı. Bu yıllarda bütün Avrupa'da bir sağa kayma söz konusuydu ve yabancı düşmanlığı politik partilerin önemli bir propaganda aleti oldu. Bunun paralelinde Türklere, özellikle de mültecilere, farklı boyutlarda saldırılar başladı. Medya, ilk sırada da büyük medya, açıkça Almanya'da çok fazla yabancı olduğunu ve bunların sosyal güvenlik sistemini sömürdüğünü öne sürüyordu. Daha önce tabu olan konular medyaya rahatça yerleşti ve saldırılar yeni bir boyuta ulaştı.

80'li yılların başında Ferit Edgü'nün "Hakkari'de Bir Mevsim" adlı romanı Türkiye'nin feodal yapısını tanıtan ve Türkiye'nin faşizan bir sistem olduğunu anlatan yapıt olarak tanıtıldı. Edgü'nün bu kitabı, belki de en çok tartışılan Türk romanı oldu

ve büyük ilgi topladı. Ama bu romanın Federal Almanya'ya getirdiği en önemli yenilik, Türk edebiyatının toplumsal çerçeveden sonra bir de politik çerçeve içinde algılanması oldu. "Hakkari'de Bir Mevsim" romanının yüksek edebi değerleri üzerinde Almanya'da hiç durulmadı; bununla ilgili tek yazı İsviçre'de çıktı.

İşte tam burada, Jameson'un vurguladığı noktayı hatırlatmak istiyorum: "Batılı okura Üçüncü Dünya kitaplarının ulusal alegori olarak okunması gerektiğini hatırlatmak gerekir" demişti Jameson.

Yine 80'li yıllarda Nâzım Hikmet'in şiir kitapları büyük ilgi ile karşılandı, Orhan Veli'nin „Garip" adlı şiir kitabı ise en çok satan kitaplar listesine girmeyi başarmıştı. Nitekim faaliyetine bunlarla başlayan Dağyeli Yayınevi kısa zamanda Almanya çapında tanındı, çok olumlu eleştiriler aldı.

1989'da iki Almanya biraz beklenmedik bir hızla birleşti. Bu birleşme Almanlar için büyük beklentilerin kaynağı oldu. Bunun hemen arkasından Türklere karşı yeni, daha da dışlayıcı bir tutum egemen olmaya başladı; özellikle doğu eyaletlerindeki Almanlar nefret derecesinde Türklere karşı bir tutum sergiledi ve denilebilir ki, Türklere karşı toplumda ve politikada bilinçli bir cephe oluştu(ruldu).

1990'lı yıllarda Almanya yeni bir sürece girdi, 20 yıla yakın bir dönemde her şeyden önce kendi iç sorunları ile ilgilendi, kendine dönük bir toplum oldu. Bunun en iyi göstergesi o yılların Alman edebiyatı ve onun hakkında sürdürülen tartışmalardır.

Türkler ise beklenmedik birleşmeden doğan nüfus artışı ve ekonomik kriz sonucunda işyerlerini işgal eden, Almanya'nın görünümünü bozan, Avrupa uygarlığına uyum sağlayamayan, istenmeyen bir kitle olarak algılanmaya başlandı. Örneğin Berlin'deki Türkler oraya kendi isteği doğrultusunda yerleşmiş ve bazı semtlerde "getto" oluşturmuş bir azınlık olarak gösterildi. Özellikle Doğu Alman sağcı gazeteciler gerçek durumu saptırarak, Türkleri "uyum sağlamak istemeyen" bir grup olarak dışladı. Ve sanki herkes Berlin'in duvarlarını, Türklerin orada on yıllar boyunca hangi şartlar altında ve hangi nedenlerle yaşadığını unuttu.

Ancak en önemli değişiklik kimlik konusunda oldu: Daha önce çoğunlukla işçi olan ve büyük kısmı solcu veya Atatürkçü olan Türkler, Alman medyası tarafından artık etnik değil, dini bir kimlikle anılmaya ve tanıtılmaya başladı. Türkiye'de yasak olan dini dernekler – örneğin Cemalettin Kaplan'ın derneği – Almanya'da yoğun maddi ve manevi destek bularak gittikçe büyüdü ve etkin oldu. Böylece Almanya'da hızlı bir "İslamlaşma" yaşandı. Birçok eyalette Türkçe dersleri de kaldırıldı. Böylece Türklerin yabancılaşmasına, bir kimlik krizi yaşamalarına yol açan temeller atıldı.

Bu değişimlerin sonucu olarak Türk edebiyatına karşı ilgi ve bunu takiben Türk edebiyatından örnekler yayımlayan yayınevleri de çok azaldı. Türk edebiyatına karşı ilgi artık birkaç dar çaplı konu ile sınırlı kalmıştı.

2000'li yıllarda algılama çerçevesi 11 Eylül'den sonra daha da değişti. Yangına körükle gitmenin çarpıcı örnekleri bu günlerden sonra yaşandı ve bazı Türkiyeli yazarlar, aile zoruyla yapılan evlilikleri, namus cinayetlerini, İslam dininin de yalnızca olumsuz etkilerini araştırdı veya roman konusu olarak işledi. Bunlar, medyanın da yardımı ile geniş bir okuyucu kitlesi buldu. Alman politikacılar ise – örneğin o dönemin Federal İçişleri Bakanı Otto Schily – bu yazarlara ve kitaplarının tanıtımına görülmemiş biçimde destek verdi.

Tabii olumlu olarak nitelelendirilen gelişmeler de yaşandı. Son 10 yılda Türkiye'den iki yazar Alman Yayıncılar Birliğinin Barış Ödülü'ne layık görüldü: Yaşar Kemal ve Orhan Pamuk. Orhan Pamuk 2006'da bir de Nobel Edebiyat Ödülü'nü de alınca, Almanya esas hamleyi yapabildi. Belki bunun yardımı ile 2006 ekim ayında da Türkiye, 2 yıl sonraki Frankfurt Uluslarası Kitap Fuarı'na konuk ülke olarak davet edildi.

2008, Türk edebiyatı için yeni perspektifler açabilirdi, çünkü Alman medyası farklı kitapların tanıtımda bu sefer daha angaje oldu. Ancak yine "sosyografik" edebiyat önde gelmekteydi ve "ulusal alegori" yalnızca alıcı tarafından değil, verici tarafından da çoğu kez uygun görüldü. Yeter ki yazar tanınsın, daha doğrusu "mal" satsın.

Okur ve medya beklentilerinin hâlâ "ulusal alegori" noktasını aşamadığını bir tanıtım yazısında açıkça görebiliriz. 14.10.2008 tarihinde, Frankfurt Uluslararası Kitap Fuarı'nın açılış gününde, editörlüğünü yaptığım bir antolojinin tanıtımı, "Neues Deutschland" adlı gazetede şu sözlerle sorgulandı: "Kuran kursları yok mu bu kitapta? Her kadın kocasını kendi mi seçebiliyor? Hiçbiri başörtüsü takmıyor mu? Kimse aç kalmıyor mu? Peki, ya Kürtler nerede? (…) Bir antolojiyi hazırlarken, bilimsel yol takip ederek bir ülkenin önde gelen edebiyatçıları seçilebilir. Ya da okurların beklentilerine cevap verilebilir ve egzotikle ulusal ön plana çıkartılabilir. Ama Macar kökenli Türkolog Beatrix Caner, küreseli öne çıkarttı."

Tabii ki yukarıda anlatmaya çalıştığım durum, kendiliğinden ortaya çıkmadı. Türk edebiyatı tanıtımında Almanya'daki ve diğer Almanca konuşulan ülkelerdeki yayınevlerinin tutumu, devlet politikalarının yanı sıra, 40-45 yıl içinde neredeyse sarsılmaz bir alımlanma temeli oluşturmuştu. Bunlara karşı koymak, tabloyu düzeltmek, kişisel bir çıkar için değil, esas küresel bir yenilenme açısından önem taşımaktadır. Bunu yapanlar ise, Cem Akaş'ın deyişiyle, "akıntıya karşı, yokuş yukarı uğraşmak zorunda bırakılıyor."

Bakalım, nereye kadar? ■

ERDOĞAN KARAYEL'DEN "DON KİŞOT OLALIM" ÇAĞRISI

Yanlışların ve haksızlıkların üzerine doludizgin

Avrupa'da çeşitli ülkelerde konuşlanan sayıları pek az da sayılmayan Türkiye kökenli çizer sayabiliriz. Hepimizin öncelikli amacı sanırım "ayakta durabilmek". Bunu başarabildiğimizde hem karikatür sanatını hem Türk kültürünü olabildiğince başarılı bir şekilde temsil ettiğimize inanıyorum. Ancak yabancı bir ülkede özellikle "sanatçı" kimliğiyle mücadele vermenin ne kadar zor ve yıpratıcı olduğunu bilmem anlatmaya gerek var mı?

Çalışmalarını Stuttgart ve İstanbul'da sürdüren, son dönem Türk karikatürünün önde gelen isimlerinden Erdoğan Karayel, yıl içindeki İran ve Çin ziyaretlerinin sonuçlarıyla ilgili değerlendirmeler yaptı. Karayel, bu "uzak" ülkelerin yanı sıra Avrupa'da yerleşik karikatüristlerimize dair sorularımızı da yanıtladı.

- Son dönemde Türkiye'nin karikatür zenginliğini neredeyse dünyanın dört bucağına taşıyan bir isimsiniz. Neyi hedefliyorsunuz ve bu hedefe ne kadar yaklaştığınızı düşünüyorsunuz?

- Don Quichotte e-mizah dergisi son beş yılda gerek Türk, gerek dünya karikatürüne damgasını vuran etkin bir sanal mizah dergisi.. Aslında mizah dergisi tanımlaması da eksik kalır. Sanırım "uluslararası karikatür organizasyonu" demek daha uygun olacak. İlk yayınlandığı günden bugüne sayısız ulusal-uluslararası sergiler açtık, yarışmalar düzenledik. Sergi açtığımız, yarışma jürisinde bulunduğum ülkeler arasında İran, Çin, Hollanda, Almanya, Kıbrıs ve Yunanistan'ı (4-8 Kasım 2010) sayabiliriz.

Karikatür, başlı başına bir "yaşam biçimi". Her şeyi eleştirel bir gözle izlemek, gözlemlemek ve kağıda yansıtmak zorundasınız. Bu bakış açısı doğal olarak insanın kişiliğiyle de birebir orantılı. Ya kişiliğinize uygun bir mizah anlayışı ediniyorsunuz veya mizah anlayışınız kişiliğinizi yönlendiriyor. Bende her ikisi de söz konusu. Karikatürcünün bir "Don Kişot" yüreğine sahip olması gerekiyor. Yani hedefe gözü kapalı giden ve sonucunun ne olacağını düşünmeyen bir "deli" yürek.. Yanlışların, haksızlıkların üzerine doludizgin giden bir sanat dalı karikatür... Onun içindir ki, dünyanın hangi ülkesinde olursa olsun, siyasiler hiç sevmez.

Hedef bu olunca yaklaşmak söz konusu olmuyor. Zira siz yaklaştıkça hedef kaçıyor. Ve ömrünüz onu kovalamakla geçiyor. Aslında bu bir "umutsuzluk" değil, tam tersi, kaçanı kovalamanın getirdiği bir haz ve heyecan bileşimi.. Ütopik de olsa bir hedefim vardı: "Don Kişot"un bir "dünya markası" olabilme düşüncesi... Hedef her ne kadar kaçsa da başlangıçtaki mesafeyi olabildiğince yakınlaştırdığımızı söyleyebilirim. Belki asıl sorun "işte hedefe ulaştım" demekte. O nedenle yaşadığım sürece hedefe ulaşmamayı, sürekli onu kovalamayı yeğlerim...

- Almanya'da yaşıyorsunuz ve çalışıyorsunuz. İran'da ne gibi gözlemlerde bulundunuz? Yani görece dünyaya uzak bu kapalı ülkedeki karikatürün ve mizahın, Türk ve Avrupa karikatürü veya mizahı karşısındaki yerini, mizahçılarının, çizerlerinin durumunu nasıl gördünüz?

- Almanya tıpkı bir papatyanın göbeği gibi. Bir günde yedi ayrı ülkeye girip çıkabilecek denli şanslısınız. Ama interneti düşündüğümüzde sınırların kalktığı tek bir ülkeye dönüştürebiliyorsunuz dünyayı. Çizdiğiniz bir karikatür birkaç dakika içinde tüm dünyada izlenilir olabiliyor. Hep söylüyorum "Don Kişot varlığını özellikle internete borçlu" diye. Durum böyle olunca, ha Almanya'da yaşamışsınız ha Türkiye'de, farketmiyor.

İran'a gelince... İki kez ziyaret ettiğim bu ülkede her şey iç içe.. Demokrasi açısından oldukça sorunlu bir izlenim veren ülke sanatçılarının özgür olmadığını söylemekte yarar var. Ancak, karikatürün "özgür" bir sanat dalı olduğunu düşündüğümüzde, onun, bu özelliğini, zor da olsa İran'da hayata geçirebildiğine tanık oluyoruz. Zengin Pers kültürüne sahip İran'ın günümüz İran karikatüründeki etkisini vurgulamadan geçmeyelim. Dünyaya uzak görünen bu ülkenin en büyük karikatür web sitesi

yelim. Bu anlamda büyük bir dayanışma ve paylaşım söz konusu. Türkiye ile İran arasındaki uzun yıllara dayanan komşuluğun sanata yansıması olabildiğince verimli. Bunun yansımasını uluslararası platformda görmek mümkün. Düzenlenen tüm uluslararası yarışma ve sergilerde her iki ülke çizerleri kesinlikle yer alıyor.

Ancak ortak özellik, her iki ülke yönetimlerinin sanata ve özellikle de karikatüre bakış açılarındaki olumsuzluk, tahammülsüzlük. Dileğimiz bu baskının ve sansürün her iki ülke sanatında da ortadan kalkmasıdır..

- Bir süre önce Çin'de de bağlantılar kurdunuz, hatta bir de konferans verdiniz, jüri üyeliği yaptınız ve gözlemlerde bulundunuz. Neredeyse hiç bilmediğimiz bu uzak dünyadaki, Çin'deki mizahı ve mizah anlayışını nasıl gördünüz?

- Birkaç ay önce, Çin'de her yıl düzenlenen dünyanın en büyük animasyon ve karikatür festivali olan AYACC International Animation&Cartoon Festival'de jüri üyesi olarak bulundum. Çok enteresan bir gezi oldu benim için. Çin karikatürünün yanı sıra Çin geleneğini tanımak, dünyanın en büyük nüfusuna sahip bu ülkenin yaşam koşullarını, sosyal hayatını gözlemlemek fırsatım oldu.

ğim yarım saatlik gezintide olabildiğince geniş bir perspektiften "Türk Karikatürü"nü tanıtmaya çalıştım. Özellikle Semih Balcıoğlu ve Turhan Selçuk çalışmalarına izleyicilerin gösterdiği hayranlık nidaları ve alkışlar, bugün aramızda olmayan bu iki büyük ustaya "onur ödülü" niteliğindeydi.

Yarışma bölümünde benimle birlikte yer alan İspanyol, İran, Amerikalı, Hollandalı ve Çinli çizerlerle ortak bir dil konuşmanın güzelliklerini yaşadık. Farklı ülkelerin kültürlerinin mizah anlayışına da ne denli yansıdıklarını yoğun bir şekilde hissettik. Sonuçta aynı dili konuştuğumuzun farkına vardık ve bu da sonuçlara olabildiğince objektif bir şekilde yansıdı. Ödül alan çalışmalar bu zenginliğin ve farklılığın sentezi olarak ortaya çıktı.

- Avrupa'da yerleşik Türkiye kökenli bir çizer-mizahçı kuşağı var. Özellikle de Almanya'daki kabarecilerimizi düşünürsek, sayıları ve başarıları bayağı yüksek. Neler yapıyor bu insanlar ve neler yapmalılar sizce?

- Avrupa'da çeşitli ülkelerde konuşlanan sayıları pek az da sayılmayan Türkiye kökenli çizer sayabiliriz. Örneğin, Almanya'da, Selma Aykan Emiroğlu, Hayati Boyacıoğlu, Meray Ülgen, Semiramis Aydınlık (yitirdik), Erdoğan Karayel, Kemal Can, Avni Odabaşı, Yüksel Ertan, Sinan Güngör, Serdar Hızlı; Belçika'da İsmail

"İranCartoon"da yayınlanan karikatürlerin ve etkinliklerin ABD ağırlıklı olması ülke yönetiminin izlediği politikayla da ters orantılı.

İran karikatürünün önde gelen isimlerinden Massoud Shojai'ye göre İran karikatürünün çıkış noktası 1900'lü yılların ortalarında yayınlanan Akbaba ve Papağan dergileri. Yani bir anlamda İran karikatürünün oluşmasına Türk karikatürü öncü olmuş. Son dönemi değerlendirecek olursak, özellikle plastik anlamda İran karikatürünün Türk karikatürünü büyük ölçüde solladığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Fakat tabii İran karikatüründe de bir bölünme göze çarpıyor. "Green-Yeşil" hareketi demokrasi yanlısı karikatürcülerin kurduğu "ilerici" bir örgütlenme. Türk karikatürcüleri ile İranlı karikatürcülerin dayanışmasından da söz etmeden geçmeyelim.

Öncelikle, büyük şehirlerinin (Pekin ve Guiyang) birçok Avrupa ülke şehirlerinden pek farkı olmadığını gördüm. Gökdelenler, modern ve klasik Çin motiflerini taşıyan özgün binalar dikkatimi çekti. Yollardaki arabaların neredeyse tümü yeni modellerden oluşuyordu. Ancak gettolarda ve köylerde eski Çin'i andıran görüntülere rastlamak mümkün oldu. Çinliler aslında sıcak insanlar ama turizme açılmadıkları için gelen yabancılara olan ilgileri oldukça abartılı şekilde.. Grup halinde gezerken, bizlere bakışları, incelemeleri zaman zaman kendimizi "uzaylı" gibi hissetmemize neden oldu.

Festival kapsamında yer alan "Türk Karikatürü" söyleşisi oldukça ilgi çekti. "Diyojen"den günümüze yayınlanan mizah dergileri ve karikatür örnekleriyle süslediğimiz sunumda, Türk karikatürünün tarihsel gelişimini, özellikle 1980 sonrası dönemi ve günümüzü anlattım. Sunumun ardından, Türk karikatürünün dünyadaki yeri ve konumu üzerine sorular yöneltildi. Bu sorulara verdiğim yanıtlarda, Türk karikatürünün dünyadaki yerini ve konumunu değerlendirdim.

Doğan, Gürcan Gürsel, Hollanda'da Yakup Karahan, Fransa'da Selçuk Demirel, İngiltere'de Ufuk Uyanık, Norveç'te Firuz Kutal ilk akla gelen isimler. Bu isimlerin ardına Muhsin Omurca'yı "kabaretist" özelliğini de belirterek ilave edelim.

Hepimizin öncelikli amacı sanırım "ayakta durabilmek". Bunu başarabildiğimizde hem karikatür sanatını hem Türk kültürünü olabildiğince başarılı bir şekilde temsil ettiğimize inanıyorum. Ancak yabancı bir ülkede özellikle "sanatçı" kimliğiyle mücadele vermenin ne kadar zor ve yıpratıcı olduğunu bilmem anlatmaya gerek var mı? Yine de hepimizin içinde var olan o "Don Kişot"luk tüm olumsuzlukları sıfırlayarak sadece hedefimize kilitlenmemizi sağlıyor. Beklediğimiz tek şey, bizleri aşan projelerde "finansal destek" almak. Bu kez de karşınıza "belli sınırlar ve haklar çerçevesinde sanat yapma" koşulları çıkıyor ki, sanırım bizleri en çok rahatsız eden veya düşündüren yanı da bu. Tam bu noktada belki bir serzenişte bulunmakta yarar var: "Neden yurtdışındaki sanatçılar arasında bir dayanışma ve bütünleşme yok?" Ben kendi adıma bunun eksikliğini ve rahatsızlığını yoğun bir biçimde hissediyorum. "Birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için" tanımlamasından çok uzakta her birimiz "yalnız" savaşım veriyoruz. Sanki bunun tersini de istemiyoruz.

Özetle, her ne kadar umudumuz kırılsa da içimizdeki "Don Kişot" yüreği, tüm olumsuzluklara ve yanlışlara tahammülsüzlüğümüzü her fırsatta dile getirmemizi öneriyor. Yazarak, çizerek, okuyarak, konuşarak, çalarak, her ne şekilde olursa olsun "haykırarak"... ■

Rachid Benachour (solist-yaylı çalgılar-perküsyon), Kürşat Çelik (saz, şiir), Vincent Vialard (bas) ve Gerda Rieder'den (perküsyon-solist) kurulu müzik grubu "**gökyüzünün en parlak yıldızı**" anlamına gelen **Sirius**'u ad olarak seçmiş. Alman müzik otoriteleri, Sirius'u "adını hak eden bir grup" olarak tanımlıyor...

ANADİLLERİ AYRI, AMA SAHNEDE AYNI DİLİ KONUŞUYORLAR

Sirius Dörtlüsü

IŞIN SIGEL

Hayatta her şey siyaset. Sokakta yürümek. Yaşamak, çalışmak. Herkesin nasıl baktığına bağlı aslında. Gitarımda da 6 farklı tel var. Hepsi aynı sesi çıkarıyor olsaydı çok sıkıcı olmaz mıydı sizce? Bir buket çiçekte farklı çiçeklerin olması en büyük zenginlik.

Kürşat Türk. İşletme mezunu. Bankacı. Yatırım uzmanı. Saz ve bağlama çalıyor.

Rachid Cezayirli. Ciltçi. (Estetikçi değil, hayır, bildiğimiz kitapları ciltleyenlerden). Gitar çalıyor. Şarkı söylüyor. Dünya müziği denince akla gelen yaylı ve vurmalı çalgıların birçoğunu tabiri caizse "konuşturuyor".

Vincent, Fransız. Bilgisayar uzmanı. Bas gitar çalıyor. Şarkı söylüyor.

Bu üç alaylı müzisyenin yanında Gerda Rieder mektepli olan tek müzisyen. Vurmalı çalgıların kraliçesi desem çok mu abartmış olurum? Görmeniz lazım o zaman. Gerda, Hollandalı ve Avusturyalı bir ailenin kızı.

Yolda rastlasanız sade görüntüleri ve sakin tavırlarıyla onların sahnede binleri coşturabileceği aklınızın ucundan bile geçmez.

Sirius dörtlüsünü uzun yıllardan beri takip ediyorum. Konserlerine ben de izleyici olarak katıldım. Esperanto ve Bourourou adlı albümlerini neşelenmek, keyiflenmek, hatta tezat da gelse, sakinleşmek istediğim zamanlarda mutlaka ofiste, evde, arabada çalarım.

Ancak hem dost olduğum hem de müziklerini severek dinlediğim bu grubu neden bir haberci olarak çok az anlattım, işte bu söyleşiyi YeniGün Kültür'e önerdiğim zaman bunu hatırlayıp içten içe de kızıyordum. Grup yabancılardan oluşuyor ama göç, uyum, ırkçılık gibi yalama yapmış konuları şarkılarında dile getirip ortalığı kızıştırmıyorlar diye mi, yoksa "sadece müzik yapan"ların bizde fazla geniş yer almayacağını düşünüp önyargılı bir tavra mı girdim, bilmiyorum. Belki de her ikisi; itiraf ediyorum.

"Kimseyi değiştirmeye çalışmıyoruz"

Kürşat'a yaklaşık 2 ay önce telefon ettim ve söyleşi için randevu tarihi istedim. Müzisyenler "memleketlerine" gitmişti. Yani Fransa'ya, Cezayir'e ve Avusturya'ya. Bekledim. İyi ki de beklemişim. Buluşma öyle bir tarihe denk geldi ki, caz, blues'la harmanlanmış Anadolu, Akdeniz, Afrika ezgilerinin havada uçuştuğu bir konserin provasında sohbet şansı yakaladım.

Ulm-Neu Ulm kentlerinde her yıl düzenlenen Kültür Festivali'nde o akşam 500'den fazla sanatçı her iki kentin çeşitli mekanlarında sanatlarını sergiliyorlardı. Biz şehir kütüphanesindeydik. Salon tıklım tıklım dolacak, kapıda bekleyenlerden belli. Onlardan çok ben heyecanlanıyorum. Hani sanatçıların özellikle de müzisyenlerin konser öncesi "demlendiği" söylenir ya, sağa sola bakıyorum, onlar sadece "demlenmiş çayı" yudumluyorlar.

Kütüphane görevlisi beni görünce "Bu akşam buraya gelen ilk Türk misafirsiniz" diyor gülümseyerek. "Söyleşiye geldim" diyorum çekinerek, hayal kırıklığına uğruyor.

Vincent, "Önce provayı tamamlamamız gerekiyor. Biraz bekletebilir miyiz?" diye soruyor. Lafı mı olur, bana özel konser gibi bir şey. "Lütfen işinize bakın" diyorum hınzırca ve o tatlı beklemenin keyfini çıkarıyorum.

Sonra her şey hızlı ve coşkulu bir şekilde gelişiyor.

Ameliyata girmeye hazırlanan doktorun ciddiyetiyle son testleri ve provaları yapıp yanıma geliyorlar.

İşte Almanya'da saz-caz dünyasının yakından tanıdığı ve sayısız sanat festivalinde müzikseverlerin önünde sınav veren toplulukla gerçekleştirdiğimiz söyleşi ve sahnede devleşen insanların anlattıkları:

- Farklı kökenlerden geliyorsunuz, nasıl birbirinizi buldunuz?

Gerda Rieder: Hepimiz birbirimizi çok

sempatik bulduk. Şaka bir yana, aklımıza baştan beri birbirimizin kökenini sorgulamak hiç gelmedi. Müziğe dair birikimlerimiz ise tabii ki bu yolda önemli bir faktör. Ben Rachid'le tanıştım. Kürşat da daha önce Roland adlı bir müzisyenle müzik yapıyormuş. Sonra Vincent geldi. Roland gitti, derken, birbirini tamamlayan bir dörtlü olarak sahne almaya başladık. Hem de büyük bir keyifle, tam 8 yıldan bu yana bu keyif giderek arttı.

- Sahnedeyken aklınıza kültürel farklılıklarınız hiç geliyor mu peki?

Kürşat Çelik: Asla. Hepimiz müzisyeniz, sahnede biriz ve sadece müzik yapıyoruz. O kadar.

Vincent Vialard: Hepimiz farklı kültürlerden geliyoruz doğru. Ama benim müzikal kökenim ille de etnik kökenimle, yani Güney Fransa kültürüyle bağdaşmak zorunda değil üstelik.

- Almanya'da grup üyeleri içerisinde yabancılar varsa, özellikle de Türk ve Afrikalı ise bazı kesimler politik mesaj beklentisi içine girebiliyor. Siz de şarkı sözlerini yazarken böyle bir kaygı ve zorunluluk içinde hissediyor musunuz kendinizi?

Kürşat Çelik: Biz içimizden geldiği gibi müzik yapıyoruz. Demek ki içimizden siyasi mesajları insanların gözüne sokacak türden şarkılar yazmak ve söylemek gelmiyor. Kimseyi değiştirmeye çalışmıyoruz.

Rachid Benachour: Hayatta her şey siyaset. Sokakta yürümek. Yaşamak, çalışmak. Herkesin nasıl baktığına bağlı aslında. Gitarımda da 6 farklı tel var. Hepsi aynı sesi çıkarıyor olsaydı çok sıkıcı olmaz mıydı sizce? Bir buket çiçekte farklı çiçeklerin olması en büyük zenginlik.

Gerda Rieder: Sözlerde hayat, özgürlük, politika var ama hepsi şairane bir dille saklanmış bir halde duruyor. Kürşat şiirleri yazıyor. Raşid sözleri yazıyor. Ana eğilimimiz politik sözler yazmaktan geçmiyor muhakkak. Müzik yapmaktan hoşlanıyoruz. Benim için de öncelikle tutku gelir ve beraberinde de şarkı sözleri tabii ki. Ancak sadece politik mesajlar vermek öncelik taşımıyor. Eğer uyumdan söz ediyorsak, farklı kültürlerden gelip müzikte buluşmak işte bu entegrasyondur ancak bu politik bir bildiri değildir. Sonuçta ben de gerçek bir Alman değilim Avusturyalı-Hollandalıyım. Bizim için buluştuğumuz eksen müziktir.

- Gerda sen grubun tek kadın üyesisin. Şanslı mısın sence?

Gerda Rieder: Gruptaki tek kadınım evet. Çok şanslıyım (gülüyor). 3 erkek müzisyenle çalışmak çok keyifli. Çünkü ağır enstrümanları taşımamız gerektiğinde tam 3 centilmen var yanımda.

(Aklıma kütüphane görevlisinin kapıdaki hayal kırıklığı geliyor, sormadan olmuyor işte)

- İzleyicileriniz arasındaki Türklerin az olması, onlarda yankı bulamamanız sizi şaşırtmıyor mu?

Gerda Rieder : (Biraz da alınarak) Türklerde yankı bulamadığımızı bilmiyordum. Böyle bir şeyi bildirdiğine sevindim. Farklı kökenlileri izleyiciler arasna çekmek gibi bir amaç gütmüyoruz gerçekte. Dünya müziğini sevenler geliyor bize.

- Türkler sevmiyor mu?

Vincent Vialard: Benim ilham kaynağım blues. Blues festivallerine gidip bakın hiç siyah göremezsiniz hepsi beyaz. Türkler geleneksel müziği seviyorlar. Gençler de modern müziklerden hoşlanıyor. Jimmy Hendrix yıllarca siyahları konserlerinde görmek istedi. Hatta grubunu siyahlardan oluşturdu ama isteğine bir türlü ulaşamadı. Konserlerde Türklerin sayısının az olması ise tabii ki üzücü. Almanya'daki Türkler dünya müziğine şimdilik uzaktan bakıyorlar ne yazık ki. Tek tük gelenler oluyor tabii.

Kürşat Çelik: Türklere ulaşamadık Sanırım kendimizi onlara tam anlatamadık. Belki biz hatalıyız. Dünya müziği dinleyenler belli bir eğitim ve kültür seviyesinden geliyor. Bu kesim sanatı ve düşünsel yapımları daha çok tüketiyor. Klasik müzikle yakından ilgisi olanlar bizim müziğimize daha yakınlar. Açıkçası müzikle gerçek anlamda ilgilenenler bizi de dinliyor.

- Vincent, Jimmy Hendrix'ten söz etti. Kürşat sen kimlerden etkileniyorsun?

Kürşat Çelik: Pink Floyd, Alan Parsons Project, Supertramp, Beatles, Simply Red, Sting ve Mozart tabii ki. Türkiye'den ise Orhan Gencebay, Barış Manço, Zeki Müren, Kayahan, Moğollar, Nilüfer ve halk müziğimizin birçok ustasını çok severek dinlerim.

- Siz dünya müziği yapıyorsunuz, peki dünya müziği etnik müzik midir sizce?

Vincent Vialard: Hayır o zaman kendimizi sınırlamış oluruz. Biz geleneksel olmayan çalışmaları da kattığımız için etnik müzik kavramının dışındayız. Çok katmanlı ve geniş kültürlü bir üretim bizimkisi.

- Prestijli caz festivallerine davet ediliyorsunuz. Sayısız konser verdiniz. İki albümünüz müzikseverlerle buluştu. Asıl mesleklerinizi bırakıp sadece Sirius'la turneye çıkmaya ne dersiniz?

Vincent Vialard: Birincisi, zamanım yok demek çok kolay. İstenirse zaman yaratılabiliyor. Örneğin evde televizyon yok böylece çok zaman kazanmış oluyorum. Alışverişe çıkmayı da sevmem, bu bir tercih meselesi. Müziğe bol bol zaman ayırabiliyorum. Bu benim tutkum, mesleğim olamaz. Çünkü tutku duyduğum konuda zorlama işleri ve görevlendirilmeyi sevmiyorum. 360 gün sahnede durup gülümseme zorunluluğunu sevmiyorum. Bunu tutku ve zevk için yapıyorum. Geçinmek için, meslek olarak, müzisyenliği seçmek istemem. Bana göre değil. Önümüzdeki yıllarda da kendimi geliştirmek, köklerimi diğerleri arasında aynı potada eritmek istiyorum. Biz kendimize özgü tarzı derinleştirmek istiyoruz.

Kürşat Çelik: İşlerimizden dolayı provaları gece yarısı yapıyoruz. Her hafta da değil üstelik. Çoğu zaman haftada bir görüşebiliyoruz. Bu bile bazan olmuyor. Ruhumuz müzik oysa. Belki de böylesi daha iyi. Para kazansak bu iş ticarete dökülür ve amatör ruhumuzu kaybederiz belki de. ■

Dile takılıp kalmamalı

- Şarkılarınız Berberi, Fransızca ve Türkçe. Sizi anlıyorlar mı?

Kürşat Çelik: Dile pek takılı kalmamak gerekiyor. Evet çok farklı dillerde şarkılar söylüyoruz, ama işte izleyicinin durumu ortada. Bu gecenin sonunda insanlar gelip bize sarılacak.

Rachid Benachour: Son albümümüzün ismi Bourourou, bu "baykuş" demek. Sembolik olarak yalnızlığı, özgürlüğü temsil ediyor. Benim gibi birisini örneğin. Afrika'da 1800 metre yükseklikteki bir dağ köyünde yetiştim. Akdeniz'e 7 kilometre uzaklıkta yaşıyordum. Ormanlarla kaplı bir bölgede. Baykuşlar oralarda sabaha kadar özgürce ötüyorlar. İnsan ailesinden uzakta yaşıyorsa, ziyarete gittiğinde yeniden Almanya'ya döndüğünde özlem ve yalnızlık çekiyor. Burada evdesiniz, orada evdesiniz. Aslında hep özlem var. İşte bunlarla müzikle başa çıkabiliyoruz. Aşk, güzellik ve hayata dair her şey şarkılarımızda var. Müzik yaraları hızla iyileştiriyor. Buyrun bu akşam müziğin, kardeşliğin, arkadaşlığın fotoğrafını birlikte çekelim isterseniz...

"Mezarlıkta bile konser veririz"

- Asla konser vermem dediğiniz bir yer var mı?

Vincent Vialard: Yok aslında. Mezarlıkta bile konser veririz. Ki cenaze törenlerinde oluyor zaten. Kilisede, sokakta, siyasi kampanyalarda, ormanda, sahnede her yerde... İnsanları birbirine müzik yakınlaştırıyor. Ha bir tek yer var, doğru. Asansörde. Orada enstrümanlar hak ettikleri sesi veremezler.

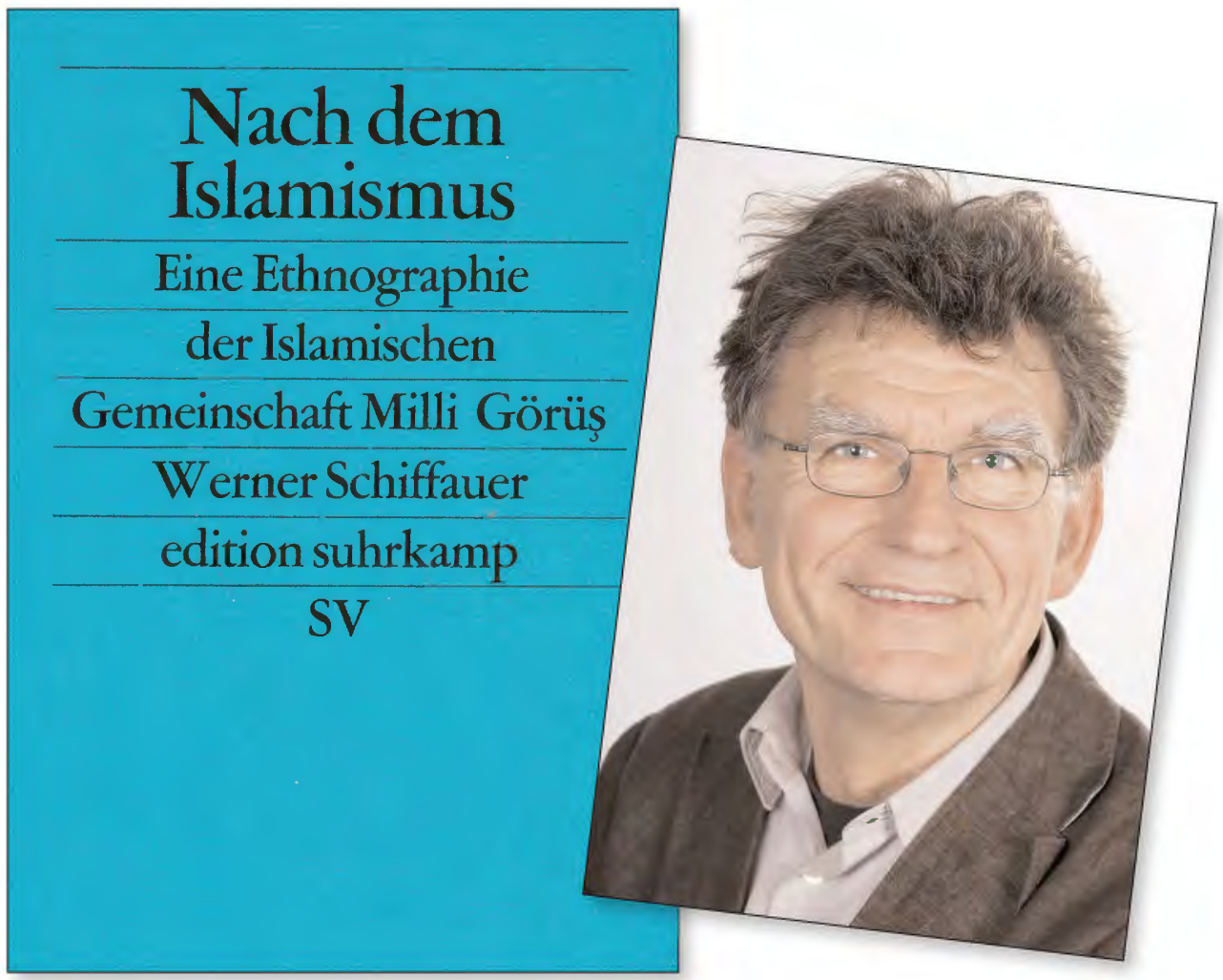

POSTMODERN ZAMANLARIN İSLAM ANLAYIŞI YERLEŞTİRİLİYOR

Evcilleştirilmiş İslamizm için entelektüel zemin

İRFAN ERGİ

Almanya'nın İslamcı siyaset konusundaki önde gelen araştırmacılarından Werner Schiffauer, art arda kitaplar yayımlamayı sürdürüyor. Son çalışmasında "ılımlı İslam"ın entelektüel altyapısını kurmak için harcadığı çaba dikkat çeken Prof. Dr. Schiffauer, Milli Görüş ve ardıllarını modern toplumun "hayırhah" aktörleri olarak sahneye yerleştirmekte kararlı görünüyor. Schiffauer, aydınlanmanın temel kazanımlarını geriye doğru okumakta kararlı bir kuşağın sözcüsü izlenimi vermekten çekinmiyor.

Almanya'daki Türkler konusunda yapılan kültür antropolojisi çalışmalarının öncülerinden Prof. Dr. Werner Schiffauer, son yayını "Nach dem Islamismus: Eine Ethnographie der Islamischen Gemeinschaft Milli Görüş" (İslamcılıktan Sonra-İslam Toplumu Milli Görüş) kitabıyla, yine tartışmalara yol açtı. Tek kutuplu dünya sistemine girilmesiyle, küresel sermayenin öncüsü batının "öteki" olarak "İslam'ı" seçtiği bir dönemde, sol kökenli olmasına rağmen "İslamcı" akım, kurum ve kuruluşlara "ılımlı" bakışıyla dikkat çeken Avrupa-Viadrina Üniversitesi hocalarından Prof. Dr. Schiffauer'ın bu tutumu, şüphesiz ilk bakışta cesur sayılabilir. Aldığı çok sayıda tepkinin yanı sıra, farkları vurgulayan, derecelendiren analizleri ve araştırdığı alana (Milli Görüş) yoğun yakınlığı, araştırma objeleriyle (Milli Görüş'ün üst düzey yöneticileri) kendisinin "katılımcı gözlemcilik" adını verdiği yakın diyaloğu Alman medyası ve antropoloji çevrelerinde övgü de aldı.

Schiffauer, İslamcılara empatik yaklaşımında deyim yerindeyse tam bir istikrar gösterdi. Bir dönem Köln'de uyduruk "Hilafet Devleti" kuran Kaplancılar konusunda yazdığı kitapta da ılımlı yaklaşım göstermiş, Kaplancıların sadece dinci fanatikler olmayıp postmodernitenin kimlik arayışı, süreklilik ve çelişkilerine yanıt bulmaya çalışan renkli bir yapılanma olduğu yolunda tezler öne sürmüştü. Aradan geçen zaman ve "Big Brother" Amerika Birleşik Devletleri'ndeki 11 Eylül saldırısından sonra süratle değişen "İslamcı" siyaseti, Türkiye'nin bütün girişimlerine rağmen, çeşitli gerekçelerle Kaplancılara dokunmayan, liderlerini iade etmeyen Almanya'nın derhal tutum değiştirmesine neden olmuş ve Kaplancılar, Türkiye'nin güvenlik birimlerini bile şaşırtacak biçimde, nasılsa birden darmadağınık hale getirilmişti...

Antropolog Schiffauer, yakın dönemde Türkiye'de AKP'nin seçmen nezdinde puan kazanmasına, Türkiye-İsrail ilişkilerinin bozulmasına, Sam Amca'nın bazı yöneticilerinde acil gündemli değerlendirme toplantıları yapılmasına neden olan "Gazze'ye Yardım Filosu" organizatörü IHH ile aynı kökenli ve açılımı farklı dillerde de olsa adaşı IHH'nın Almanya'da devlet tarafından kapatılmasına da, yine tutarlılık örneği vererek, tavır koydu. Merkezi Frankfurt/Main kentinde olan İnsanı Yardım Teşkilatı IHH'nın kapatılması, IGMG ve genel sekreteri Oğuz Üçüncü aleyhine soruşturmalar açılması ile Milli Görüş'ün İslam Konferansı'ndan çıkarılması arasında bağlantı gören Werner Schiffauer, "Siyaset, özellikle CDU'nun (Hıristiyan Demokrat Birlik Partisi) bir kısmı, Milli Görüş'ü bitirmek istiyor. Ancak, bu tutum Milli Görüş içinde Alman Toplumu'na açılmak isteyenlerin muhaliflerine yeni argümanlar sunuyor" mealindeki açıklamasıyla, Alman devletinin Milli Görüş aleyhindeki girişimlerine set çekmek isteyen bir tepki gösterdi.

300 sayfayı aşkın kitapla ilgili görece özlü bir bilgi-fikir sahibi olmak isteyenler için şöyle özetlenebilir: Schiffauer'e göre, İslam Toplumu Milli Görüş (IGMG) içinde yönetimi demokratik reformcu, genç bir kuşak ele almış olup, teşkilat artık İslamcı değil "Post-İslamcı" olmuştur. Yani Milli Görüş demokrasiye uygun hale gelerek, saldırgan antisemitizmi aşmış ve Avrupa İslamı yolunda ilerlemektedir. Milli Görüş Hareketi'nin kurucularıyla hesaplaşarak, İslam ve siyasetin Almanya'daki işlevini yeniden belirleyen, hem İslam Hukuku hem de Almanya'nın Anayasası'na bağlı bu "ikinci kuşak" Milli Görüşçüler, temelde birbirleriyle çelişkili olan İslami hukuk ile

seküler anayasayı bağdaştırmaktadır. "Post-İslamcı" bu arayış sürecinde, radikal İslamcılığa ikna edici çözümler, yanıtlar sunularak cihatçı ve şiddet yanlısı İslamcılık iç dinamiklerle aşılmaktadır...

Anayasal değerlere bağlılığı temel değer olarak gören, Avrupalı olmaya bayılan ve Musevi Soykırımı nedeniyle tarihsel-toplumsal olarak sorumluluk hisseden Almanya'da, kamuoyunu çok güzel "tavlayacak" söylemler bunlar elbette. Üstelik Batı dünyasının kendi bulup atadığı yeni düşmanı, karşı kutbu "radikal İslamcılık ve terörizme" karşı da panzehir oluyor!

Werner Schiffauer yukarıda özlüce belirttiğimiz sonuçlara giden analizini ilk başta, Türkiye'de Batı'nın teknolojisini almak, ancak kültürel-dinsel otonomiyi korumakla özetleyeceğimiz "Milli Görüş" ideolojisinin ağababası Necmettin Erbakan'ın, Türkiye'deki seçkinlere karşı hak ve adalet talebine sözcülük yaparken, aynı hareketin Almanya/Avrupa ayağında, kültürel olarak "yabancı olunan bir dünyada" milli-kültürel kimliğin korunması kaygısını öne çıkarmasına dayatıyordu. Gerçekten de, Türkiye'nin aksine merkezi bir parti yapılanması yerine, otonom camilerde örgütlenen, toplumdan çok bireylerin ahlak ve ruhani sorunlarına yoğunlaşan, diğer partilerden çok dini gruplara karşı mesafe koyan, Süleymancılar gibi şeyhlik kavramına uzak ve halka açık bir yapılanmaya giden Almanya ve Avrupa'daki IGMG'ciler, Alman çoğunluk toplumuna daha yoğun uyum gösteriyordu...

Ancak, Türkiye'de yaşanmayan bir gelişme de bununla at başı gidiyordu. Türkiye'deki Milli Selamet-Refah-Saadet Partisi, Almanya başta olmak üzere birçok ülkede cami sahibi oluyordu. Ruhani bir sınıf bulunmayan ve camilerin herkese açık "Allah'ın evi" anlayışının bulunduğu Türkiye kökenli bir parti, Avrupa'da camileri kendi adına parselleyerek, Müslümanları kendinden olan ve olmayan diye ayırabiliyordu... Tabii bütün bunlar, Werner Schiffauer için sadece bir çerçeve notu... Onun derdi, galiba, İslam'dan çok araştırma objesi Milli Görüş'ün geleceği, daha doğrusu, Kaplancıların başına gelenin Milli Görüş'ün başına gelip gelmemesi, Alman devletinin tutumunu etkileyebilmek...

Yıllardır, İslamcı hareket ve kuruluşlar konusunda çalışan, araştırdığı konu ve objelere çok yakın duran Werner Schiffauer bu özel durumunu saklamamasına ve gerek araştırması sırasında, gerekse kitabının yazımında Milli Görüş yöneticilerine sürekli danışması, eleştirilerine göre değişiklikler yapmasını itiraf etmesine rağmen, ikrar suçun niteliğini değiştirmiyor. Burada "suç", bilim insanının öznelliğe, tarafgirliğe ve peşin hükümlülüğe saplanıp, ağaçlardan ormanı görememesi ve önemli ölçüde yanıltıcı bir resim sunarak, bilim adına propaganda ve tarafgirlik yapılmasına alet edilmesidir...

Kitapta, Avrupa'nın en büyük Türkiye kökenli örgütü olan, 320'den fazla camisi ve yaklaşık 30 bin üyesi (kendi ifadelerine göre 57 bin) bulunduğu belirtilen böylesi bir kuruluşla ilgili hiçbir ampirik veri sunulmuyor. Yaklaşık 100 bin kişiyi etkileme potansiyeline sahip, kadın grupları, Kuran kursları, yatılı ve sezonluk okulları, cenaze, hac, umre servisleri, yayınları, mülkleri ile ilgili tek bir dişe dokunur veri sunmadan antropolojik araştırma yapılması, aleni bir bilimsel kural ihlali değil mi? IGMG'nin örgüt ve hiyerarşi yapısı, ekonomik gücü, bağlantılı kuruluşları gibi verilerin yanı sıra, diğer İslami kuruluşlarla bağlantılarına da neredeyse hiç değinilmiyor. Zaten bu bağlantı iddiaları, şüpheleri çeşitli savcılık ve polis baskınlarına, soruşturmalarına kaynaklık etmemiş miydi? Başkanlığını Hamburg'da yaşayan Milli Görüş yöneticisi Mustafa Yoldaş'ın yaptığı Frankfurt merkezli Internationale Humanitaere Hilforganisation (IHH) adlı örgütün kapatılması kararı da, Avrupa Birliği (AB) tarafından terörist örgüt listesine alınan Hamas ve ona bağlı yardım teşkilatlarına 6.6 milyon Avro aktarılması suçlaması değil miydi? Elbette, yargının bütün karar ve eylemlerine karşı idari yargı yolu açıktır. IHH da bu yönde girişimde bulunmuştur. Ancak, 2004 yılında görülen benzer bir davada hükümetin yasak kararı hukuka uygun bulunmuştu. Hamas'ın yardım kuruluşlarının, intihar bombacısı "şehitlerin" ailelerine yardım ettiği dikkate alınırsa, İsrail'in bekasını devlet politikası olarak izleyen Almanya'da bir mahkemenin aksi karar verme olasılığı pek zordur.

Milli Görüş ve ona bağlı teşkilatlar yıllardır iç istihbarat örgütü olan Anayasayı Koruma Örgütü'nce gözlem altında tutulmuyor mu? 2008 yılı ağustosunda, 2009 yılı martında IGMG'nin Köln-Kerpen'deki merkezi ile çok sayıda yöneticisinin evine baskın yapılarak aranmadı mı? IGMG Genel Sekreteri Oğuz Üçüncü aleyhine, suç örgütü kurmak, bağış dolandırıcılığı ve vergi kaçırmak şüphesiyle soruşturma açılmadı mı? IGMG'nin hakim olduğu İslam Konseyi bu nedenlerden dolayı Almanya İçişleri Bakanı Thomas de Maiziere tarafından İslam Konferansı'ndan çıkarılmadı mı? Böyle gelişmeler var.

Bunlar elbette doğrudan bir antropoloğun araştırma konusu değil, ancak şiddete uzak duran ve yasal sınırlar içinde kalma siyaseti izleyen bir IGMG'nin "ikinci kuşak" liberal yöneticilerinin bizzat aktörü oldukları bu durum Schiffauer'in tezlerini doğrulamıyor.

Werner Schiffauer, Milli Görüş içindeki bilgi kaynakları olduklarını açıkça itiraf ettiği ve IGMG içindeki yeni yönetici kadro olarak saydığı Genel Sekreter Oğuz Üçüncü, vekili Mustafa Yeneroğlu, Necmettin Erbakan'ın yeğeni ve 2002 yılına kadar teşkilatın yöneticisi Mehmet Sabri Erbakan ile Mustafa Yoldaş gibi isimlerden demokrasi, insan-kadın hakları, laiklik, bilim, hukuk, adalet, ekonomi ve bürokrasi konusunda açık tutum belirlemelerini istemeden, eleştirel sorular sormadan, onlara büyük sempati kredisi vererek, dolaylı olarak bilimsel araştırma kisvesi altında Almanya kamuoyu nezdinde avukatlıklarına soyunuyor. Sadece bir örnek olarak, "Postislamist" yeni kuşak IGMG yöneticilerine, kadın hakları ya da İslam'da kadının konumu, rolü konusunda bir soru sorup değerlendirse, Almanya Anayasası'na aykırı, ters yanıtlar alma ihtimali sizce nedir? Birçok Milli Görüş üyesinin okul çağındaki çocuklarını spor, yüzme derslerine, okul gezilerine göndermediği bilinmiyor mu? Bazı İslami kuruluş yöneticileri Almanya'da miras, aile hukukunda şeriatın uygulanmasını talep etmediler mi? Bütün bunlar, Prof. Schiffauer'in pek ampirik veriye, istatistiğe dayanmayan ve gözlemden çok, gözlenenin ideal ve taleplerini içselleştirme içeren bir yaklaşım sergilediği şüphesini destekliyor.

Werner Schiffauer, "Nach dem Islamismus" kitabında çok şeffaf, açık demokratik bir kuruluş kendi bünyesinde dönüşüm geçirerek ilerlemiş modundan analiz yapıyor. Ancak, bilimlerin anası tarihi bir anımsayalım: Werner Schiffauer, geçmişte Milli Görüş'e sırt çevirenlerin türlü yöntemlerle baskı altına alındığını, binlerce Avrupalı Türk'ün kendilerine "İslami holding" adını veren "yeşil sermaye" dolandırıcıları tarafından kandırılmalarına Milli Görüş yöneticilerinin göz yumduğunu, destek verdiğini, aleyhte ya da eleştirel görülen her haberin sayısız davalarla karşılandığını bir türlü anımsamıyor. Milli Görüş'ün cemaatini mobilize ederek, Türkiye'deki seçim kampanyalarını etkilemek amacıyla bağış kampanyalaarı düzenlediğini, oy sandıklarına otobüsü ve uçak seferleri organize ettiği bilinmiyor mu? Bu mu demokratik ve reformcu yapılanma içindeki İslami örgüt? Milli Görüş yöneticilerinin aksansız Almanca konuşmaları, eğitimli olmaları, diyaloğa yatkın ve belkide sempatik kişiliğe sahip bulunmaları, Türkiye'de kökeni tarikat ve cemaatlere dayanan hiyerarşik ve kapalı bir ideolojiye sahip bir örgütün Avrupa yapılanması oldukları, örgüt içi demokrasi ve plüralizmin bulunmadığı, bu haliyle de modern demokrasiyle uyumlu olamayacağı gerçeğini değiştirmiyor. Dolayısıyla Schiffauer'in Gramsci'ye dayanarak "organik aydın" olarak nitelendirdiği yeni IGMG'cilerin de İslam'la Batı arasında bir köprü oluşturucağı tezleri fanteziden öteye gitmiyor, gidemiyor. ■

RUHR KİTAP FUARI
www.buchmesse-ruhr.de

DOST Kitabevi

ATEŞİ ve İHANETİ GÖRDÜK
Çetin Doğan **15,00 €**

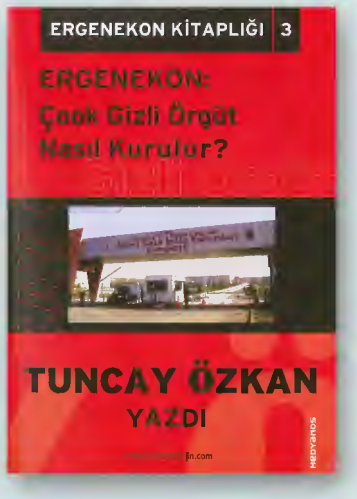

ERGENEKON: Çook Gizli Örgüt Nasıl Kurulur?
Tuncay Özkan **14,00 €**

Bu Dinciler o Müslümanlara benzemiyor
Soner Yalçın **17,00 €**

Haliç'te Yaşayan Simonlar
Ayşe Kulin **18,00 €**

TÜRKAN
Ayşe Kulin **18,00 €**

TÜRKAN
Ayşe Kulin **15,00 €**

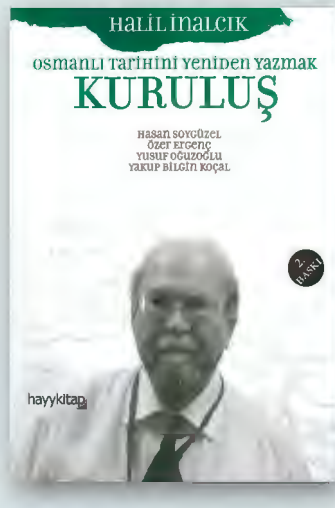

TÜRKAN
Ayşe Kulin **8,00 €**

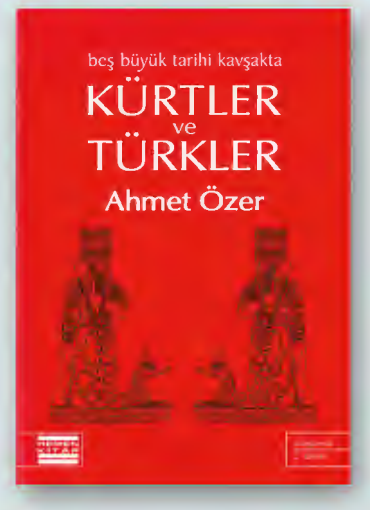

Beş Büyük Tarihi Kavşakta TÜRKLER ve KÜRTLER
Ahmet Özer **20,00 €**

TÜRKAN
Ayşe Kulin **15,00 €**

TÜRKAN
Ayşe Kulin **19,00 €**

TÜRKAN
Ayşe Kulin **18,00 €**

SONUNCU
Tahsin Yücel **16,00 €**

Münster Str. 17/19
44145 Dortmund

DOST Kitabevi

Tel: 0049 (0) 231 863 49 41
Fax: 0049 (0) 231 863 49 42